

JAGNJEDOVAČKI GOVOR

(*S osvrtnom na pitanje kajkavskoga podravskog dijalekta*)

U V O D

Geografski položaj, stanovništvo, povijest

0. 1. Jagnjedovec¹ je manje selo, 1971. godine 107 kuća i oko 420 stanovnika, južno od Koprivnice i udaljeno od nje šest kilometara. Smjestilo se na južnom kraju doline, duge oko tri kilometra, gdje ona dopire ispod najviših brda Bilo-gore. Dolina se na sjeveru kod Starog Grada otvara i prelazi u podravsku ravnicu.

Jagnjedovec se dijelio na Veliki, na samom kraju doline, i Mali Jagnjedovec, nešto sjeverniji dio, ali su oni sada spojeni. Oba naziva u mjestu žive i danas označavajući dijelove sela.

Stanovnici se od starine bave poljoprivredom. Od 1890. dio je stanovništva radio u ugljenokopu, sve do novijeg vremena kada su ugljenokopi u Bilo-gori zatvoreni. Danas se Jagnjedovčani zapošljavaju u Koprivnici, ali odlaze i dalje, tj. napuštaju selo. U posljednje vrijeme traže posao u inozemstvu.

0. 2. U Jagnjedovec naseljavaju se, naročito poslije drugog svjetskog rata, doseljenici iz drugih krajeva Hrvatske, uglavnom iz Hrvatskog zagorja. Radi se, dakle, o govornicima raznih kajkavskih govora. Od 107 kuća 40 pripadalo je doseljenicima, dakle, više od trećine.

0. 3. Jagnjedovec se prvi put spominje godine 1351. u latinskoj ispravi o prodaji zemlje u Komarnici, tj. na području stare župe² komarničke, »de Kamarcha«. Dolazi zajedno s Rovišćem i selom »Reuche vocata«: »in-

¹ Postoji neujednačenost u pisanju naziva toga sela: piše se *Jagnjedovec* i *Jagnjedovac*. Budući da je princip da se ne zamjenjuje u imenima mjesta i ljudi kajkavsko nepostojano -e- štokavskim nepostojanim -a-, trebalo bi kao standardni oblik uzeti *Jagnjedovec*. Tako je i postupljeno u ovoj radnji.

² O složenom pitanju srednjovjekovnih župa – županija u Slavoniji i uopće u Hrvatskoj dosta se pisalo i iznosila su se različita mišljenja. Kritički pregled literature daje i iznosi svoje, čini se prihvatljivo mišljenje, Nada Klaić u knjizi *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, str. 59. i dalje te str. 279.

ter villas Jagnedowch et Rouische«³ te Starog Grada vodio je put »Colomani regis« (CD XII, No 39). Treba odmah reći da se srednjovjekovni Jagnjedovec vjerojatno nije nalazio na istom mjestu gdje i današnji.

O tome kakvi su bili zemljišni odnosi u tim krajevima u srednjem vijeku govori Juraj Čuk na osnovi suvremenih isprava u raspravi »Podravina do Bednje i Voćinke i susjedna područja do polovine četrnaestoga vijeka« (VZA XVIII).

0. 3. 1. Zemljište Jagnjedovca pripadalo je tzv. koprivničkom zemljišnom skupu, koji je od najstarijih vremena bio nezavisan državni posjed, tj. nije pripadao ni jednoj župi. Tom su skupu pripadale zemlje neposredno oko Koprivnice i teritorij selâ Bregi, Sigeca i Subotice. Sjeverozapadno od tog zemljišta prostirala se stara župa o kojoj se malo zna. Istočno od njega uz Dravu prostiralo se zemljište komarničke župe i župskog grada Prodavića, kojem odgovara današnje Virje. Južno od komarničkih zemalja i zemalja grada Koprivnice nalazila se rovišćanska župa.

Komarnička župa bila je dobrim dijelom i geografski zatvorena cjelina. Prostirala se u nizini koju sa sjevera omeđuje Drava a s juga Bilo-gora, značajne prirodne granice. S bokova nije bilo takvih granica, bar ih danas nema, ali to su mogle biti velike šume i močvare kojih je bilo uz Dravu.

0. 3. 2. Nije jasno da li je prije migracija u 16. stoljeću preko Drave na mađarskoj strani bilo starosjedilačkog hrvatskog stanovništva. Luka Sekelj, zapovjednik podravnih tvrđava, piše 1549. god. da su mnogi podložnici podravskog prodavičko-đurđevačkog vlastelinstva pobjegli »über die Traa, auf das hungarisch Erdtrich in andere Land«. To se odnosi na stanovništvo koje je pobjeglo još prije Turaka pred nasiljem domaćih feudalaca, »so bei Zeiten des Keglevitsch« (VZA XV, No IX). Takva formulacija navodi na zaključak da preko Drave nije bilo hrvatskog stanovništva, ali ništa ne dokazuje.

Stjepan Pavičić u »Podrijetlu . . .«, str. 179, govori o starinačkom stanovništvu preko Drave oko Breznice u 18. stoljeću, ali to je moglo biti ono stanovništvo koje je u 16. stoljeću pred Turcima prelazilo Dravu. Još i danas ima tamo življa koji govori hrvatski. O tome su mi govorili Ždalčani koji opet govore mađarski. Kakvog je karaktera idiom kojim se govori na mađarskoj strani treba tek utvrditi.

0. 3. 3. Kako plemenska organizacija prelazi u feudalnu, tako se i komarnička župa pretvara u veliko vlastelinstvo. Formiranje prodavičko-đurđevačkog vlastelinstva završeno je u 14. st. i ono tada obuhvaća 1 trgovište i 74 sela. U 15. st., pred velike migracije, ima dva trgovišta (Đ 3-5).

Od dolaska Mađara pa do 16. st. nije na tom teritoriju bilo migracija koje bi bitnije izmijenile njegovu jezičnu sliku. U manjoj mjeri mogli su to učiniti prodor Tatara u 13. st. i međusobna ratovanja feudalaca, posebno u 15. st. U okviru geografske i povijesne cjeline kakvo je bilo to područje mogao se razviti i razvio se veoma ujednačen idiom, s osobinama po ko-

³ Južno od Jagnjedovca nalazi se selo Roščanci, odnosno Rovištanci. Prema tome, *Rouische* se može odnositi i na selo tog imena u blizini Jagnjedovca, a ne obavezno na Rovište kod Bjelovara. Naziv sela *Reuche* možda je sačuvan u imenu šume *Račevica* nedaleko Jagnjedovca.

jima mu se mora dati rang dijalekta po Brozovićevoj klasifikaciji (ZFL III, str. 77), iako je bio ograničen na malu površinu. O tome će biti govora dalje.

U 16. st. napustilo je taj dio Podravine gotovo sve stanovništvo.⁴ Bježali su preko Drave u Mađarsku i dalje sve do Moravske (PK str. 6. i dalje). U prvoj polovici 17. st. počinju se izbjeglice vraćati i obnavljaju stara sela ili osnivaju nova. Najprije se naseljavaju oko tvrđava, a zatim dalje.

0. 3. 4. Da se ovamo vraćaju izbjeglice koje odavde i potječu, svjedoči uvjerljivo lingvistička geografija. Na približno istom teritoriju, tj. na teritoriju bivše komarničke župe, formirao se (točnije: obnovljen je) idiom kojeg je glavna osobina mogla nastati samo prije migracije (usp. t. 3. 3.). U pojedinim mjesnim govorima tog dijalekta značajan je nekomarnički element, ali se najkarakterističnija crta njegova, akcentuacija, nametnula i dovela do ujednačavanja.

Kako i jagnjedovački govor pripada podravskom dijalektu, zaključujemo da je velika većina »Slovenec«, ako ne i svi, koji su 1642. godine naselili Jagnjedovec pripadala komarničkom stanovništvu.

0. 3. 5. Uz druga mjesta te je godine ponovno naseljen i Jagnjedovec. O tome piše koprivnički kapetan Ivan Vilim Galler u ispravi pisanoj književnom kajkavštinom i uz ostalo navodi: »mi . . . gore spomenutem stanovitem Slovincem dopustismo se nastaniti vu miru i slobode« (VZA 14, str. 319-320). Dalje donosi točan opis međa jagnjevačkog zemljišta. Na osnovi činjenice da je bilo potrebno »obkotariti« zemljište koje pripada selu može se zaključiti da Jagnjedovec nije bio naseljen. To svjedoči i karta koprivničke, đurđevačke i ivaničke kapetanije iz god. 1639. gdje ga nema, kao ni nekih drugih obližnjih sela, npr. Reke (AH VG, Knjiga I, str. 196). Sa žiteljima srednjovjekovnog Jagnjedovca dogodilo se, sigurno, isto što i s ostalim stanovništvom Podravine – napustili su ga. »Slovinci«, tj. Hrvati kojima je dopušteno da se nasele u Jagnjedovec nisu bili potomci starih Jagnjedovčana. Da jesu, ne bi bila potrebna dozvola za naseljavanje. Kao što je već rečeno, vjerojatno nije ni novi Jagnjedovec osnovan na mjestu starog. Novi je smješten podalje od putova, u šumi.

Skupina koja se tada naselila bila je relativno velika, ne mnogo manja od 15 porodičnih zadruga, koliko je kuća 17 godina kasnije, 1659. g. imalo selo (PP, str. 11). Skoro sa sigurnošću može se kao broj naseljenih porodica utvrditi broj trinaest, jer je selo i tri generacije kasnije, 1727. god., imalo samo 13 i po selišta, koliko i nedaleka Reka, gdje i danas stariji stanovnici govore o 12 (?) starosjedilačkih porodica.⁵ Jagnjedovec se zbog skućenog prostora nije mogao proširiti, kao što su se razvila druga sela naseljena u isto vrijeme, npr. već spominjana Reka i Bregi.

⁴ Luka Sekelj, zapovjednik podravske tvrđave, piše 1552, dakle u godini pada Virovitice: »Turčin je spalio Grbonog (tj. Kloštar, M. L.) te sada opsjeda tvrđavu Prodavić. Odatle je, kao i iz Đurđevca, veći dio bijednih ljudi pobjegao preko Drave« (D. 9).

⁵ Popis sela, Arhiv Hrvatske, Varaždinski generalat, knjiga II, Fo 503.

0. 3. 6. Kao dokaz da je Jagnjedovec naselilo stanovništvo srodno onom koje se naseljavalo i po drugim selima po Podravini može poslužiti i činjenica da neka prezimena starih Jagnjedovčana susrećemo i u drugim podravskim selima, prvenstveno Bregima, kako u 17. st. tako i danas. To su prezimena: Kovačić, Posavec, Debeljak, Dolenc. Druga, opet, jagnjedovačka prezimena susrećemo u obližnjim bilogorskim selima, u Hudovljanima i Peščeniku (Markešić, Buđan, Lojan). Budući da govori bilogorskih sela pripadaju drugom kajkavskom dijalektu, to nam dokazuje da je u Jagnjedovcu bilo i tog drugog elementa, ali je on bio u manjini. Iako je morao kapitulirati pred jezikom brojnije skupine stanovništva, ostavio je svoj trag u jagnjedovačkom govoru, potpomognut drugim izvanlingvističkim uvjetima, geografskim i upravnim položajem Jagnjedovca.

0. 3. 7. Jagnjedovec je pripadao graničarskoj upravi i spadao je u sokolovačku kapetaniju, dok je crkveno bio vezan za župu u Koprivnici. Potpadao je u graničarskoj organizaciji pod zajedničkog vojvodu sa selima: Reka, Paunovac, Golobinska, Sudara, Popovlani, Poberđani, Sigečani i Velika Mučna (Mochno) (AH VG-II, Fo 503). Neka od tih sela danas i ne postoje, imena im se čuvaju u nazivima zemljišta (Sigečani). Sigurno je, međutim, da se ni u jednom od njih nije govorilo govorom koji bi ulazio u isti idiom višeg ranga u koji ulazi jagnjedovački govor. U Reci i Paunovcu, koji su najbliži Jagnjedovcu, govori se kajkavskim govorom drugog tipa i štokavskim narječjem. I u drugim bližim selima, npr. u Hudovljanima i Peščeniku, kao i u crkvenom i trgovačkom centru Koprivnici, govori se drugi kajkavski idiom. Bregi i Miklinovec pripadaju istom dijalektu.

U Jagnjedovcu relativno je rano osnovana škola, 1834. g. (C-II, str. 663). Bila je to tzv. narodna trogodišnja škola, u kojoj je nastavni jezik bio hrvatski, i to kajkavski (C-II, 815).

O ovoj radnji

0. 4. 1. Pod pojmom *govor* u naslovu ove radnje razumijeva se »*langue*« i »*parole*« organskog konkretnog idioma (SJ str. 10–14), struktura i njena realizacija. To je *jagnjedovački govor u širem smislu riječi*. Prvi element, »*langue*«, bit će *jagnjedovački govor u užem smislu riječi*, a drugi se, »*parole*«, može nazvati *govor Jagnjedovčana*. Prvi ćemo označiti sa *JG*.

U pravilu bit će obuhvaćen govor Jagnjedovčana kojima je *JG* osnovni kod. Neće biti uzet u obzir govor novijih doseljenika.

Kao i u svakoj radnji ove vrste, potrebno je bilo izvršiti izbor činjenica koje će se prikazati. Kako je za određivanje mjesta organskom idiomu u dijasistemu bitna razina izraza, logično je da opis i započne od nje. Radnja obuhvaća fonologiju i fonetiku te morfologiju u užem smislu riječi. Na osnovi njihova opisa određeno je mjesto jagnjedovačkog govora u kajkavskom narječju. Iznijete su također pretpostavke o razvoju jagnje-

dovačkog govora i dijalekta kojem on pripada.⁶ Navedeno je nekoliko pojedinosti iz tvorbe riječi i leksika koje omogućuju da se bolje osvijetli drugi zadatak.

0. 4. 2. Slušamo li Jagnjedovčane u njihovu svakodnevnom saobraćaju, steći ćemo dojam da je njihov govor nesustavna mješavina različitih kodova. On to i jeste ako bismo uzimali u obzir govor svih stanovnika, ali u tom bi slučaju opis bio gotovo nemoguć. Stoga je i bilo potrebno uzeti u obzir samo »parole« onih Jagnjedovčana za koje se može pretpostaviti da im je ishodište govora, osnovni kod, identičan. Međutim, gore rečeno vrijedi u određenoj mjeri i za njih. U jagnjedovačkom govoru radi se, naime, o »jezicima« u kontaktu, o diglosiji.⁷

S jedne strane, današnji jagnjedovački govor, JG, nastao je u uvjetima jezika u kontaktu. S druge strane, on je neprestano a danas sve više podvrgnut utjecaju sa strane. O izvanlingvističkim uvjetima diglosije, pa čak i triglosije, bilo je govora. Danas, tj. posljednjih nekoliko desetljeća, bitna je interferencija dijalekta i standardnog jezika. To je poznata situacija.

Lingvistički su razlozi interferencije što JG ulazi s drugim kajkavskim idiomom, bilogorskim kajkavskim govorima, u isti dijasistem, ranga narječja, a sa štokavskim govorima u dijasistem ranga jezika. Naročito je zanimljiv adstrat drugi kajkavski dijalekt. Jagnjedovčani preuzimaju njegove elemente i onda kada se žele služiti standardnim jezikom. Kajkavski adstrat ima neke strukturalne osobine na planu posebnog, potkoda, iste ili slične sa standardnim jezikom, koje su na planu pojedinačnog ponekad identične, ali su često i različite. Jagnjedovčani koji nisu dobro ovladali standardnim jezikom supstituiraju elemente standardnog jezika u takvim slučajevima ne samo elementima JG nego i elementima kajkavskog adstrata.

Navest ćemo primjer iz prozodije. Često se susreće akcenat kao (*pregovārāmo*) prema standardom '*pregòvārāmo*' i jagnjedovačkom '*pregova:ra-mo*', što se ostvaruje kao (*pregovārāmo*).

0. 4. 3. Pri sinkronijskom opisu često je teško diferencirati u postavi elemente koji ulaze u jedan kod i njegove su varijante, odnosno varijacije, u pravilu različiti stupnjevi u razvitku, od elemenata koji ne ulaze u taj kod. Još je teže u uvjetima diglosije razlučiti ono što je nastalo i moglo nastati samostalnim razvojem i ono što je rezultat interferencije genetski srodnih struktura.

Za sinkroniju to se može učiniti primjenom principa ovjerenosti. Na osnovi potvrđenog korpusa poredbenom se metodom postavljaju pretpostavke o tome što ulazi u jedan kod, a što ne. Proizvode se postavbe kojih ovje-

⁶ Naziv *narječje* upotrebljava se u smislu I. kategorije Brozovićevih dijalektoloških kategorija, a naziv *dijalekt* kako ga i on upotrebljava, tj. kao naziv II. kategorije (ZFL III, 77). Iako ti termini nisu ustaljeni, čine se pogodnima za imenovanje navedenih pojmova.

⁷ Naziv diglosija pogodan je da se njime označi ona dvojezičnost kada se govornik služi s dva »jezika« koji oba pripadaju istom dijasistemu. Klasičan će biti primjer upotreba standardnog jezika i zavičajnog govora. Termin *bilingvizam* ostaje rezerviran za dvojezičnost kada se radi o dva različita jezika-dijasistema.

renost treba ispitati. Taj postupak primjenjuje se u svom elementarnom obliku već prilikom prikupljanja materijala. Pitanje je da li je za dijalektologiju potreban i moguć veći stupanj egzaktnosti.

0. 4. 4. Iako je jagnjedovački kolektiv malen, osim individualnih varijacija u jagnjedovačkom govoru mogu se utvrditi varijante koje su vezane za određenu grupu unutar jagnjedovačkog kolektiva. Razumljivo je da određenu jezičnu osobinu koja je karakteristična za jednu od grupa možemo susresti i u govornika koji ne pripadaju toj grupi. Isto tako, svi pripadnici neke grupe nemaju u svom »kodu« sve elemente koji su inače za nju karakteristični.

Izdvajaju se grupe prema dobi, školskoj naobrazbi i izbivanju izvan Jagnjedovca. Određene varijante u JG poklapaju se s pripadnošću određenim porodicama. Izdvajaju se dvije grupe, jedna veća – druga manja. Označena je manja grupa, i to čuvanjem veće starine, te se može nazvati konzervativnom.

Kakav je međusobni odnos jagnjedovačkih socioloških varijanti, može pokazati primjer realizacije fonema *a:*. U dominantnoj grupi ostvaruje se alofonom (*a:*), a u konzervativnoj grupi žene ga redovno realiziraju varijantom (*q:*), dok je kod muškaraca običan (*a:*). Međutim, informator br. 4 koji nije bio u vojsci i, prema tome, nije izbivao iz sela na dulje vrijeme kao ostali muškarci realizira taj fonem sa (*q:*).

0. 4. 5. Osobine za koje se može pretpostaviti da pripadaju JG mogu se prema statusu u njemu podijeliti u tri skupine.

1. Osobine koje su zajedničke svim grupama i koje nemaju varijanti. (Naravno, apstrahiraju se individualne varijante, koje mogu biti raznovrsnog podrijetla: fiziološke, pomodne, slučajne itd.).

2. Osobine koje su zajedničke svim grupama, ali uz njih postoje i varijante.

3. Osobine koje upotrebljavaju pripadnici samo jedne ili više grupa, ali ne svih.

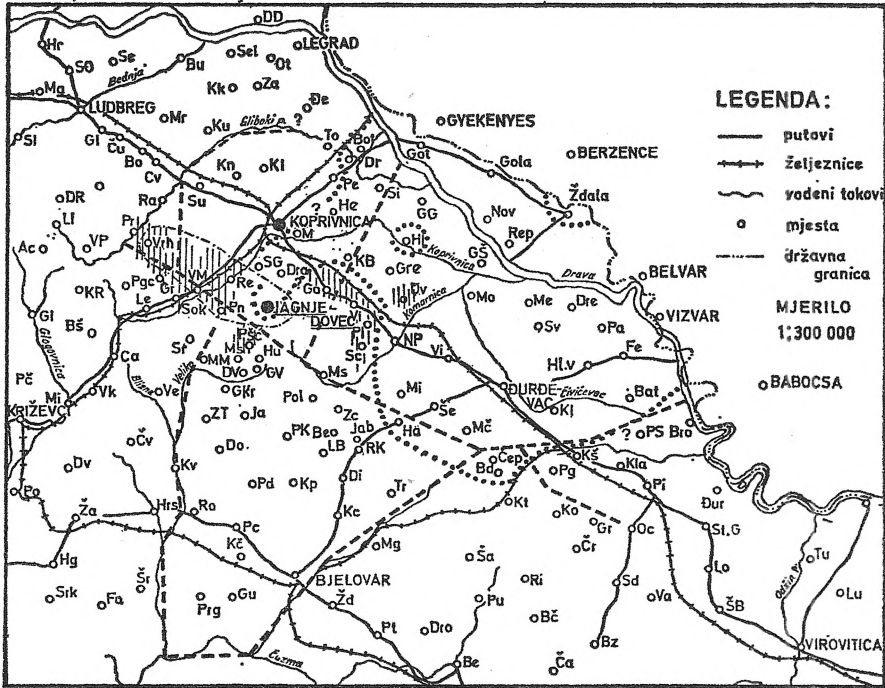
Osobine iz točke 2. kontekstualne su varijante ili tipične dublete. One u točki 3. na nivou JG rjeđe su dublete. Na nivou grupe mogu biti kontekstualne varijante, tipične dublete i rjeđe dublete. Dijakronijski to su arhaizmi ili inovacije.

Prikupljanje građe i informatori

0. 4. 6. Materijal je prikupljen na tri načina. Prvo, na osnovi upitnika Poslužio sam se sa dva upitnika: *Upitnik za srpskohrvatski dijalektološki atlas* i *Voprosnik obščeslavjanskogo lingvističeskogo atlasa*. Drugo, snimao sam spontani govor informatora magnetofonom. Tako sam snimio korpus od 5000 riječi. Treće, bilježio sam pismeno spontani govor Jagnjedovčana.

Važnije pojedinosti provjeravao sam više puta u nekoliko govornika.

KARTA RASPROSTIRANJA PODRAVSKOGA DIJALEKTA

Imena mjesta na području podravskog dijalekta i neposredno uza nj (prema kraticama):

Bat - Batinska, *Bd* - Budrovec, *Bot* - Botovo, *Bro* - Brodić, *Cep* - Cepelovec, *Dra* - Draganovec, *Dre* - Drenovica, *Drn* - Drnje, *Dv* - Delovi, *De* - Đelekovec, *Fe* - Ferdinandovec, *GG* - Gabajeva Greda, *GS* - Gornja Suma, *Gla* - Glogovac, *Gr* - Grdak, *Gre* - Grede, *Ha* - Hampovica, *Hl* - Hlebina, *Hu* - Hudovljani, *KB* - Koprivnički Bregi, *KI* - Koprivnički Ivanec, *Kl* - Kalinovec, *Kla* - Kladare, *Kš* - Kloštar (Podravski), *Kt* - Katalena, *M* - Miklinovec, *MM* - Mala Mučna, *Mč* - Mičetinec, *Me* - Medvedička, *Mi* - Miholjanec, *Mo* - Molve, *Ms* - Mosti, *NP* - Novigrad Podravski, *Nov* - Novačka, *PS* - Podravske Sesvete, *Pa* - Pavlanci, *Pg* - Prugovec, *Pi* - Pitomača, *Pl* - Plavšina, *Pn* - Paunovac (Panovljani), *Pr* - Prkos, *Pšč* - Peščenik, *Re* - Reka, *Rep* - Repaš, *Rk* - Rakitnica, *SG* - Stari Grad, *Sc* - Srdinac, *Si* - Sigetec, *Sok* - Sokolovac, *Sv* - Severovci, *Še* - Šemovci, *Še* - Šemovci, *To* - Torčec, *VM* - Velika Mučna, *Vi* - Virje, *Vl* - Vlajslav, *Vrh* - Vrhovac, *Zc* - Zdelice.

1. - - - - : približne granice srednjovjekovnih župa, t. 0. 3. 1.
2. - - - - : područje »vojvodstva« u koje je pripadao Jagnjedovec u organizaciji Vojne krajine 18.stoljeća, t. 0. 3. 7.
3. : područje podravskog dijalekta. Ovo je područje prikazano prema F. JHK i vlastitom materijalu. U osnovi govora Hlebina (Hl) jeste I. Ivšićeva grupa (JHK 83). U ždali govori se mađarski i hrvatski književni jezik uz neka odstupanja od norme (kajkavsko č za š i ć i dr.). Za govore Herešina (He) i Podravskih Sesveta (PS) nemam podataka. Mjesta Stari Grad i Draganovec naseljena su u posljednjih stotinu godina govornicima različitih kajkavskih govora.
4. [|||||] : područje u blizini Jagnjedovca na kojem se govori štokavski, i to ili samo štokavski (Vlaislav, Srdinac, Paunovac, Mala Mučna, Velika Mučna, Vrhovac) ili štokavski i kajkavski (Plavšina, Glogovac, Delovi, Reka, Peščenik).

0. 4. 7. Glavni su mi informatori bili iz dviju obitelji u Velikom Jagnjedovcu, Vitelj i Kovačić. Druga pripada konzervativnoj grupi, a prva po fonetici ulazi u dominantnu grupu, dok po oblicima i ona pripada konzervativnoj.

Podaci o glavnim informatorima:

1. Draga Vitelj, rođen 1903, roditelji Jagnjedovčani. Jedna baka iz Reke, obližnjeg mjesta. Kao dijete živjela je tri godine u Tomašu kod Bjeļovara. Pismena je, završila je pet razreda pučke škole u Jagnjedovcu.
2. Mato Vitelj, rođen 1900, roditelji Jagnjedovčani. Vojsku služio u Skoplju. Pismen, pet razreda. Suprug Drage Vitelj.
3. Ana Kovačić, rođena 1901. Preci Jagnjedovčani. Pismena.
4. Zvonko Kovačić, rođen 1926, sin Ane Kovačić.
5. Draga Kovačić, rođena 1924, udata za drugog sina Ane Kovačić, živi u drugom domaćinstvu. Roditelji Jagnjedovčani.
6. Jela Posavec, rođena 1912. roditelji Jagnjedovčani. Pismena, pet razreda.
7. Ivan Figač, rođen 1893. roditelji Jagnjedovčani. Pismen, četiri razreda. Rat u Galiciji.

KRATICE

Periodika

- Enc. Jug. — Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb.
God FFNS — Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu.
HDZb — Hrvatski dijalektološki zbornik, Zagreb.
JF — Južnoslovenski filolog, Beograd.
KAJ — KAJ, Časopis za kulturu i prosvjetu — Zagreb.
LJJA — Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb.
NESHS — S. Stojanović, Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka, Zagreb.
Rad — Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb.
RSI — Radovi Slavenskog instituta Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
SL — Suvremena lingvistika, Zagreb.
TCLP — Travaux du Cercle Linguistique de Prague.
VZA — Vjestnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva, Zagreb.
ZFL — Zbornik za filologiju i lingvistiku, Novi Sad.
ZbNŽO — Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, Zagreb.

Pisci i djela

- AK — M. Moguš, *Za novu akcenatsku klasifikaciju u dijalektologiji.*
- B — D. Brozović, *O fonetskoj transkripciji u srpsko-hrvatskom dijalektološkom atlasu.*
- C — Cuvaj, *Grada za povijest školstva.*
- CD — *Codex diplomaticus.*
- Đ — Horvat, *Povijest Đurđevca.*
- ER — P. Skok, *Etimologijski rječnik.*
- F — F. Fancev, *Beiträge zur serbokroatischen Dialektologie.*
- FR — M. Moguš, *Fonološki razvoj hrvatskog jezika.*
- FS — D. Brozović, *O fonološkom sustavu suvremenog hrvatsko-srpskog jezika.*
- H — P. Ivić, *Die Hierarchie der prosodischen Phänomene im serbokroatischen Sprachraum.*
- HP — R. Horvat, *Hrvatska Podravina.*
- I — P. Ivić, *Izvještaj o naučno-istraživačkom radu na terenu 1957.*
- IL — Ivić-Lehiste, *Prilozi ispitivanju fonetske i fonološke prirode akcenata u savremenom srpskohrvatskom jeziku.*
- ISG — Miletić, *Izgovor srpskohrvatskih glasova.*
- IZ — Ivšićev zbornik.
- JAV — Junković, *Jezik Antuna Vramca.*
- JHK — Ivšić, *Jezik Hrvata kajkavaca.*
- KD — Brozović, *O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosrpskih dijalekata.*
- L — Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva.*
- OF — Muljačić, *Opća fonologija i fonologija suvremenog talijanskog jezika.*
- PK — Horvat, *Povijest Koprivnice.*
- PP — R. Horvat, *Povijest Podravine.*
- PR — Ivić, *Procesi rasterećenja vokalskog sistema u kajkavskim govorima.*
- R — Řehak, *Od hipotetičkog do egzaktnog u jeziku.*
- S — Skok, *Novi prilozi proučavanju govora žumberačkih čakavaca.*
- SD — Ivić, *Die serbokroatischen Dialekte.*
- SJ — Brozović, *Standardni jezik.*
- SH — Lopašić, *Spomenici Hrvatske krajine.*
- ZKD — Magner, *A Zagreb Kajkavian Dialekt.*

Arhiv

- AH — Arhiv Hrvatske u Zagrebu.
VG — Varaždinski generalat u Arhivu.

Terminologija

- A — afrikata.
D — dental.
JG — jagnjedovački govor, t. 0. 4. 1.
K — konsonant.
L — labijal.
PJG — prvobitni jagnjedovački govor, t. 1.3.1.
PMR — pozicija maksimalne razlikovnosti.
S — sonant.
T — tjesnačni konsonant.
V — vokal.
Z — zatvorni konsonant.
ZDS — zakon dvaju slogova, t. 3.1.1.
ZJSP — zapadni južnoslavenski prajezik.

Uobičajene kratice nisu ovdje navedene.

Transkripcija

Iz tehničkih razloga nije se dosljedno mogla sprovesti uobičajena norma u transkripciji.

Fonetska transkripcija donosi se u okruglim zagrada: (), a fonološka je označena s ”.

Znak – označava fonološku opoziciju. Zvezdicom * označena je junktura i suponirani oblici. Značenje je jasno iz konteksta. Ako je iz konteksta jasno da se radi o takvim oblicima, onda zvezdice nema.

U fonetskoj transkripciji držao sam se normi prihvaćenih za naš dijalektološki atlas, odnosno uobičajenih u našoj dijalektološkoj literaturi. Na poseban način označena je samo dvoglasna varijanta fonema *ɛ:*, tj. *s (ei)*, t. 1. 2. 4. Kod te varijante intonacija je označena samo na slovu *ɛ*, npr. *nēi*, *nēima*.

Fonološka transkripcija razlikuje se od fonetske u tri stvari. Prvo, palatalne afrikate u JG označuju se s *č* i *đ*, u fonetskoj transkripciji s (*č̣*, *đ̣*). Drugo, duljina se bilježi s :, u fonetskoj s –. Treće, u fonološkoj transkripciji ne bilježi se mjesto naglaska niti intonacija jer nisu fonološki relevantni. Kako treba naglašavati navedene primjere, objašnjeno je u točkama 3. 1. i 3. 2.

Primjeri se donose u fonetskoj, odnosno fonološkoj transkripciji prema tome na što se ukazuje.

1.-3. FONOLOGIJA I FONETIKA

1. Sustav samoglasnih fonema

1.1.1. U JG razlikuju se dva vokalna podsustava. Većina govornika ima sustav od šest vokalnih fonema u svim pozicijama. Prozodijsko obilježje duljine, koje u JG ima fonološku vrijednost, udvostručuje njihov broj. Taj dominirajući sustav sadrži:

samoglasnike – kratke: *i e ɛ a o u*

samoglasnike – duge: *i: ɛ: ɛ̃: a: o: u:.*

Drugi vokalni podsustav, koji nalazimo u manjeg broja govornika, ima različit inventar u naglašenim slogovima, koji predstavljaju poziciju maksimalne razlikovnosti (PMR), i u nenaglašenim slogovima. U PMR inventar je isti kao u prvom podsustavu. U nenaglašenim slogovima drugi podsustav sadrži samo pet fonema. U tim pozicijama neutralizirani su *ɛ* i *ɛ̃*, te sustav odgovara onom standardnom jeziku: *i e a o u*.

1.1.2. Fonematska vrijednost vokalnih fonema utvrđena je komutacijom. Donose se primjeri komutacije za one foneme kojih bi fonematičnost mogla doći u pitanje.

- i* – *i:* 'pīle' "pīle" – 'pi:le' "pīle"
- *e* 'lika' "lika" – 'leka' "laka"
- *ɛ̃:* 'lipa' "lipa" – 'le:pa' "lijepa"
- i:* – *ɛ̃* 'mi:ra' "mīra", Gsg – 'mɛ:ra' "mjera"
- *ɛ̃:* 'si:na' "sīna", Gsg – 'sɛ:na' "sijena"
- ɛ̃* – *ɛ:* 'de:la' "djela", Gsg – 'de:la' "rādī"
- *ɛ̃* 'pekel' "pakao" – 'pekel' "pekao"
- *ɛ̃:* 'le:ta' "ljeta", Gsg – 'le:ta' "lêta"
- ɛ:* – *ɛ̃:* 'te:la' "tijela" – 'te:la', dem. za "tele"
- *ɛ̃* 're:či' "riječi" – 're:či' "reci"
- ɛ̃* – *ɛ̃:* 'se:lo' Gsg – 'se:la' Npl
- *a* 'se:la' – 'sala' Gsg
- *a:* 'se:la' – 'sa:la' "dvorana"
- ɛ̃:* – *a:* 'se:la' – 'sa:la'
- *a* 'se:la' – 'sala'
- a* – *a:* 'sala' – 'sa:la'
- *o* 'se:la' – 'selo'
- *o:* 'raka' "lijes" – 'ro:ka' "rúka"

- a* – *o*: 'da:m' "dâm" – 'do:m' "dôm"
 – *o* 'sa:ma' "sâma" – 'soma' Gsg

o – *o*: 'roda' Gsg – 'ro:da' "rôda"
 – *u* 'se:lo' Nsg – 'selu' Dsg
 – *u*: 'roda' – 'ru:da' Gsg od 'ru:t' "rúdo"

u – *u*: 'tu' "ovdje" – 'tu:' A sg od 'ta:' "ta"

1.1.3. Sustavi kratkih i dugih samoglasnih fonema izomorfni su. Redovi se formiraju na osnovi obilježja po položaju jezika, odnosno po visini: prednji – stražnji ili visoki – niski. Nizovi po otvorenosti usne šupljine, odnosno kompaktnosti: zatvoreni – "srednji" – otvoreni ili difuzni – "srednji" – kompaktni.

Pregled samoglasnika

Kratki:	<i>i</i>	<i>u</i>	Dugi:	<i>i:</i>	<i>u:</i>
	ɛ	o		ɛ:	o:
	ɛ	a		ɛ:	a:

Pregled s naznakama obilježja

	Zatvoreni, difuzni		»Srednji«		Otvoreni, kompaktni	
Prednji, visoki	<i>i</i>	<i>i:</i>	ɛ	ɛ:	ɛ	ɛ:
Stražnji, niski	<i>u</i>	<i>u:</i>	o	o:	a	a:

Binaristički se jagnjedovački samoglasnici oponiraju na osnovi dvaju inherentnih obilježja i jednog suprasegmentnog, duljine.

	<i>i</i>	<i>i:</i>	ɛ	ɛ:	ɛ	ɛ:	a	a:	o	o:	u	u:
Kompaktni	—	—	±	±	+	+	+	+	±	±	—	—
Visoki	+	+	+	+	+	+	—	—	—	—	—	—
Kratki	+	—	+	—	+	—	+	—	+	—	+	—

1.1.4. Pri identificiranju vokalnih fonema postavio se problem samoglasnog (*r*). Ulazi u korelaciju po kvantiteti kao i ostali vokali: *r* -*r*:, npr. 'k^rvi', Gsg – 'kr:vi', Lsg. Uvrštavanjem slogotvornog (*r*) u samoglasne foneme pitanje opozicije po kvantiteti bilo bi riješeno. U navedenim primjerima *r* dolazi u suglasničkoj okolini. Isti je slučaj sa 'zahrzati' i 'zahrđati', ali u dubletskim oblicima ovih sintagmi, 'zarzati' i 'zardati', *r* stoji p o r e d s a m o g l a s n i k a. Međutim, između fonema *a* i *r* postoji junktura, morfološka granica: 'za*rzati' i 'za*rđati'. Kako u JG nema primjera kao 'umro' u standardnom jeziku, gdje *r* fakultativno može biti slogotvorno, okolina uvijek određuje da li će *r* biti neslogotvorno ili slo-

tvorno. Radi se, dakle, o komplementarnoj distribuciji jednog fonema s dvije varijante: slogotvornoj i neslogotvornoj. Slogotvorna varijanta ulazi u opoziciju po kvantiteti, kako je pokazano gore.

Neslogotvorna varijanta funkcionira kao svaki drugi suglasnik i bit će prikazana tamo kao samostalan suglasnički fonem.

Po inherentnim obilježjima *r* je i vokal i konsonant, tj. odgovara bipolarno na pitanje o vokalnosti (\pm).

Dijakronijski treba govoriti o dva fonema: slogotvorno (*r*) samoglasnik je fonem, neslogotvorno suglasnički.

1.1.5. Posebnu fonematsku vrijednost fonema *i* dokazuju opozicije kao 'do:jtī' "doći" – 'doiti' »dobaci" i "musti" 'mo:j' – 'moi' "moji". Iako je u drugom primjeru 'moi' alternanta sintagme 'moji', opozicija je valjana jer slušatelj samo na osnovi trećeg fonema identificira sintagmu kao i sintagmu 'mo:j'. Fonem *j* u određenim pozicijama alternira s nulom. Isti je slučaj sa sintagmom 'doiti' u značenju "musti", koja alternira s 'dojiti' a slično je i sa 'doiti' "dobaci" koje alternira s 'dohiti', tj. fonem *h* s nulom, usp. t. 2.1.

1.2. Realizacija samoglasnih fonema

1.2.1. Osnovne varijante samoglasnih razlikovnih jedinica, osim fonema *e*, *ε*: i *ε*, *ε*:, realiziraju se kao odgovarajući samoglasnici standardnog jezika. Uz njih važniji su alofoni (*a*) i (*o*) fonemâ *a* i *o*, odnosno *a*: i *o*:. Pored tih dviju vrsta alofona ostvaruju se u govoru fonemi u više varijacija, što je rezultat pojava karakterističnih za kajkavski izgovor uopće.

Dugi su samoglasnici nešto zatvoreniji, odnosno napetiji no odgovarajući kratki. To posebno vrijedi za *ε* i *o* kao i u standardnom jeziku (IL, ZFL X, str. 55). Redundantno obilježje napetosti može postati i distinktivno. Poznata je osobina kajkavskih govora da se kratki samoglasnici dulje, a dugi se mogu kratiti. U takvim slučajevima dugi i kratki samoglasnici iste kvalitete mogu se razlikovati napetošću, iako su se po kvantiteti izjednačili. Tako će se razlikovati sintagme 'dela', Gsg od 'delo' "djelo" i 'de:la' "radi", iako će im fonetska transkripcija biti ista ako se ne označi napetost: (dēla). Napetost je, dakle, jedan od načina očuvanja opozicije po kvantiteti.

1.2.2. Duljenjem kratkih i kraćenjem dugih samoglasnika pojavljuju se u govoru kvantitativne varijacije jednih i drugih. Kratki se ostvaruju obično u kratkoj i poludugoj varijanti i rjeđe u dugoj. Dugi samoglasnici ostvaruju se redovito u dugoj i poludugoj i rjeđe u kratkoj varijanti. To je moguće kada ne postoji opasnost od homonimije, odnosno kada se razlikovnost može ostvariti drugim sredstvima ili je smisao jasan iz konteksta. U slučaju da se homonimija drugim načinom ne bi mogla izbjeći, ili bi riječ postala nerazumljivom, govornik će realizirati odgovarajući fonem s jasnim obilježjem kvantitete: dugo ili kratko.

Više se primjera može naći u Primjerima govora, a ovdje se donosi samo jedan, realizacija imenice 'mati' u tri ostvaraja. Kao natuknicu in-

formator ju je izgovorio kratko, s tromim naglaskom: (*māti*). Nešto kasnije u spontanom pričanju izgovorio ju je dvaput, jednom s punom duljinom i jednom kratko kao iktus: (*i_ōnda māti_je bila tām isto, al_dōbra māti*).

1.2.3. Kraćenje dugih samoglasnika kvantitativna je redukcija. U jag-njedovačkom govoru dolazi i do kvalitativne redukcije. Manja je u pred-naglasnom a znatnija u zanaglasnom položaju. Ovdje se misli na reduk-ciju koja je veća od one do koje dolazi i u standardnom jeziku u istim pozicijama (ZFL X, 59).

Samoglasnik *i* u otvorenoj ultimi, npr. u infinitivu, može biti central-niji no obično. U drugim pozicijama teško je uz kvantitativnu utvrditi i kvalitativnu promjenu. Za *u* teško je uopće ustanoviti sličnu pojavu. Reducirano *o* može se izgovoriti zatvorenije, kao (*o*): (*Drāgo, kopājo*), i centralnije u pravcu šva (*imājo, domā*). Fonem *ę* reducira se u glas koji obično čuva svoju posebnost, svoju visinu i difuznost. Označit ću ga sa (6): (*s6str6m, r6k6l, d6š6l*). Reducirano *a* izgovara se centralnije, u prav-cu šva: (*nīkq̄m, velīkə, 6vq̄k, mrtvīkə*).

Navedene redukcije fakultativne su. I u pozicijama u kojima dolazi do njih ostvaruju se vokalni fonemi često jasno kao i u poziciji maksimalne razlikovnosti, tj. pod naglaskom i u dugom slogu.

1.2.4. U odnosu na *ę* i *ę̄*, kao što je naprijed rečeno, postoje u okviru sustava vokalnih fonema dva podsustava. U jednom se ti samoglasnici realiziraju posebnim alofonima u svim pozicijama, dok u drugom izvan pozicija maksimalne razlikovnosti, posebno u zanaglasnim slogovima, do-lazi do njihove neutralizacije. Tipičan je prvi podsustav, tj. njime se služi većina govornika. Neki govornici redovno poznaju neutralizaciju, ali ponekad i u tim pozicijama razlikuju dva fonema.

Zbog interferencije i prebacivanja, obično u prisutnosti stranca, teško je u svakom pojedinom slučaju reći da li se radi o neutralizaciji fonema *ę* i *ę̄* ili o upotrebi drugog koda, standardnog jezika.

Stariji govornici u PMR realiziraju foneme *ę* i *ę̄* kao zatvoreno (*ę̄*) i otvoreno (*ę*). Ti alofoni odgovarali bi Jonesovim kardinalnim vokalima (*e*) i (*ε*). U drugim pozicijama *ę̄* je nešto zatvorenije, ali se dobro razli-kuje od *ę* koje se obično izgovara reducirano. Dugo *ę̄*: također može biti zatvorenije, ali je zato zatvoreniji i alofon dugog *ę̄*:. On je karakteriziran većom napetošću, a može se izgovoriti i dvoglasnom varijantom, kao (*ę̄i*). Počinje kao zatvoreno (*ę̄*) a završava kao (*i*). To je tzv. ravni diftong, u kojem ni jedan dio nije podređen drugom, nije poluvokal. Primjeri kao (*smę̄l, smę̄l*) fonološki su 'smę̄:', dok su oni kao (*smę̄l, smę̄l*), u kojima dolazi poluvokal, fonološki 'smę̄:l'. Dvoglasnim alofonom ostvaruje se *ę̄*: u punoj duljini: (*sę̄ino, snę̄ig, dę̄ite*).

Dio mlađih govornika realizira ove foneme kao i stariji. Drugi dio realizira *ę* i *ę̄*: otvorenijim alofonima no stariji govornici, kvaliteta im se približava izgovoru fonema *e* u standardnom jeziku. Naravno, različiti su od otvorenih alofona samoglasnika *ę* i *ę̄*:

»Arhifonem« neutraliziranih ϵ i ϵ fonetski odgovara izgovoru fonema e u standardnom jeziku.

Kao primjer realizacije tih fonema u govoru i kao primjer interferencije mogu poslužiti uzastopni ostvaraji istih morfoloških jedinica u spontanom govoru jednog govornika. Takav su primjer i šest rečenica iz razgovora sa ženom srednjih godina. Rečenice su u govoru bile odvojene drugim rečenicama. (*bili su sada vjenčani kumovi ... bili su vjenčani kumi ... ka je došao za zeta g biku ... on je išao za zeta ... ja sem se stala ... otišao je ...*).

Naravno, uz interferenciju na fonološkoj razini imamo interferenciju i na morfološkoj.

1.2.4. Fonemi a , a : Uz varijacije koje su rezultat duljenja kratkog oponenta i kraćenja dugog, redukcije i zatvorenije realizacije dugih samoglasnika spomenuta je i varijanta (a), tj. »pomaknuta« u odnosu na izgovor fonema a u standardnom jeziku (B ZFL VI, str. 98). Zastupljenost alofona fonema a , a : sljedeća je: većina govornika realizira ih osnovnim varijantama (\ddot{a}) i (\bar{a}). Pomaknute su varijante pravilo u konzervativnoj grupi, a rijetke u dominantnoj. Međutim, govornici koji realiziraju pomaknute varijante ne ostvaruju te foneme uvijek tako, već fakultativno, i to jedni redovitije, drugi rjeđe.

Zanimljiva je i već spomenuta pojava da se pomaknute varijante ostvaruju ne samo za a : nego i za a , iako rjeđe. To zavisi opet o tome što se one redovitije ostvaruju u određenoj okolini, tj. vladaju se kao kontekstualne varijante. Nazali i velarni suglasnici, posebno k , iza a i a : faktor su koji uvjetuje češću pojavu stražnjih varijanti. Ipak, ponekad se pojavi (a) za a a da se ne može utvrditi nikakav fonetski uvjet.

Primjeri: a – (*pāk, nekākva, rāk, gāzda, dāti*) pored: (*pāk, nekākva, gāzda, dāti*) i inače normalno (a).

a : – (*spāt, lugār, domā, domā, dvā, jā, znām, lagāla*) pored: (*spāt, lugār, domā, dvā, jā, znām, lagāla*).

U primjerima: (*dēj, dējite, krē, ōkorej*) pored: (*dāj, dājite, krāj, ōkraj*) treba (ϵ) interpretirati kao fonem ϵ , a ne kao pozicijonu varijantu fonema a ispred j . Naravno, dijakronijski gledano to je bila poziciona varijanta kada je svako a ispred j izgovaralo kao otvoreno (\ddot{a}). Supostojanje oblika u kojima se a ispred j izgovara kao (a) ona je to prestala biti. Fonetski je (ϵ) u (*dēj*) i ostalim navedenim primjerima jednako s odgovarajućim alofonom samoglasnika ϵ .

1.2.5. Samoglasnici o , o : Konzervativna grupa i stariji govornici i ovdje češće realiziraju alofone (o) i (o :), također kao fakultativne kontekstualne varijante. Fonem o tako se ostvaruje ispred nazala i u otvorenoj ultimi, a o : i izvan ovih pozicija. Primjeri. o – (*drāgo!, īgo, gōlo, dēlājo, kājšo; ōnda, ōna, bākōm, vīnōm, kōmāri*) pored češćeg: (*drāgo!, īgo, gōlo, dēlājo; ōnda, ōna, bākōm, vīnōm, kōmāri*).

o: – (jožekovôm ženôm, znôm, on, skône; bô, kôla, môst, fškôlu). Svi ovi primjeri, mogu biti izgovoreni i osnovnom varijantom (*o*), i to mnogo češće tako ako nisu u dodiru s nazalom. Pred nazalom tipičan je alofon (*o*).

1.2.6. U jagnjedovačkom govoru susreće se nekoliko dvoglasa. O (*ei*), koji je alofon samoglasnika *e*, bilo je govora. Uz njega dolaze: (*ai*, *oi*, *ü*, *ii*, *ei*). Oni nemaju posebne fonematske vrijednosti, već su realizacije dvaju fonema: samoglasnika *i* *j*, i to njegove poluvokalne varijante. Primjeri: (*däi*, *tvôj*, *kôji*, *smêj*) itd.

Dijakronijski osvrt

1.3.1. Velika većina kajkavskih govora svodi se na zajednički obrazac za koji je bitno izjednačenje prasl. poluglasova s jatom, etimološkog *e* sa *e* te *a* sa *l* (PR, str. 57, JAV, str. 204. i dalje). Na toj osnovi razvila su se, prema pretpostavci Z. Junkovića dva vokalizma, sjeverni i južni, koji su se razlikovali po kontinuantu prasl. *a* i *l*. U južnom njihova je kontinuanta uža od iskonskog *o*.

U JG danas kontinuantne fonema *a* *l* i *o* izjednačile su se. Na osnovi proteze *v*-ispred *o* od *a* i *l*, npr. 'vogel', 'vo:zek', a koja dolazi i ispred *u*, npr. 'vulica', 'vu:vo', može se pretpostaviti da je kontinuanta starih *a* i *l* u PJG, »prajagnjedovačkom«, bio niski difuzni vokal, niži od kontinuantne starog *o*. Ovaj, naime, ima protezu *j* kao i *a*, bio je dakle kompaktniji od *o* ← *a*, *l*, npr. 'joko', 'jotec' – 'Jana', 'Jandrič'.

Junković kaže da i govor Virja ulazi u »panonski južni« kajkavski, navodeći da se u njemu čuva opreka »*u* ≠ *ü*«. Poziva se na Ivšičev JHK. To se, međutim, ne slaže s onim što je o vokalizmu Virja rekao Fancev, tj. da su se kontinuantne *a* i *l* izjednačile s kontinuantom vokala *o* (F str. 323). Fancev je bio rođeni Virovac, ali zbog nekih drugih njegovih omaški u inače dobroj radnji⁸ skloni smo da vjerujemo Ivšiču

⁸ Jedna od takvih omaški Fanceva jest što Brege stavlja u areju gdje je kontinuanta **a* i **l* fonem *u*, dok je stvarno *o*. Na to je već ukazao P. Ivić (PR, str. 58). Ukazao bih na još jedno neslaganje između Fancevljeva prikaza fonetike opisanih govora i stvarnog stanja. Za govor svoje druge grupe, u koju ulazi i Virje, Fancev kaže »*u*, *l* > *o*, als Regel, langes (primäres) *a* wird *ä*, aber kein *ü* gesprochen« (F 305). Međutim, u Virju se, a razgovarao sam čak i s nekim rođacima Fanceva, ne izgovara »normalno« (*u*), koje odgovara standardnom *u*, već glas koji je pomaknut prema naprijed a može se označiti sa (*ü*) (B). Takav sam izgovor fonema *u* našao i u Drnju i u Sigecu, mjestima koja također Fancev ubraja u svoju drugu grupu. Vjerojatno je to karakteristika svih govora te njegove grupe. Fancev govori o *ü*, koji je karakteristika njegove treće grupe, u koju ulaze mjesta od Kalinovca do Kloštra, a nalazi ga i u »prijelaznom dijalektu« Đurđevca. Zbog toga je veoma interesantno da sličnu pojavu nije zapazio u govoru svog rodnog mjesta. Fonološki se to može vrlo jednostavno objasniti. Alofon kojim se ostvaruje *u* u Đurđevcu i Kloštru nije identičan fonetski s onim kojim se ostvaruje u Virju. U Đ. i K. on je »pomaknutiji« no u Virju, radi se o prednjem zaobljenom glasu, dakle o (*ü*). U Virju to je samo pomaknuto (*ü*), Fancev je osjetio razliku koja postoji između njegova sustava i sustava Đurđevca, jer je ona relevantna, a nije osjetio razlike između svog sustava i sustava standardnog jezika, jer se ne zasniva na relevantnom obilježju. U standardnom jeziku vjerojatno je supstituirao standardno (*u*) svojim (*ü*).

kao i Junković. Stoga sam i sam pošao u Virje. Moj je zaključak da je u pravu Fancev. Realizacija kontinuant *o*, *a*, i *ǰ* ne zavisi o podrijetlu, već o kvantiteti i poziciji prema naglasku. Međutim, i Virovci mogu sve varijante ostvariti kao *o* u standardnom jeziku. Naveo bih samo dva primjera iz kojih je vidljivo ono što je i Fancev utvrdio: (... *s_kōñi*, *imě-li_sō kōñe*).

1.3.2. Ako danas u podravskim govorima kontinuant *a* i *ǰ* nema posebne fonološke vrijednosti, do određenog trenutka u prošlosti, prema posljednjim istraživanjima, imala je. Vokalizam PJG i prapodravskog dijalekta odgovarao je »klasičnom« sustavu kajkavskih vokala:

$$\begin{array}{cc} i & u \\ e & o \\ e & o \\ a & \end{array}$$

(JAV str. 206, PR str. 57).

Odnos praslavenskog vokalizma iz posljednje faze njegova razvitka (FR str. 47), vokalizma PJG, koji je i »prapodravski« i klasični kajkavski, te vokalizma JG može se prikazati pomoću sljedećeg dijasistema:

$$\begin{array}{cccc} \text{Prasl., PJG, JG} & \begin{array}{c} \parallel\parallel\parallel \\ \frac{y-i}{i} \\ \frac{i}{i} \end{array} & \begin{array}{c} \frac{\text{ɔ} - b - \check{e}}{e} \\ \frac{e}{e} \end{array} & \begin{array}{c} \frac{e - e}{e} \\ \frac{e}{e} \end{array} & \begin{array}{c} \frac{o - a - \check{ǰ} - \check{ǰ}'}{o} \\ \frac{o}{o} \end{array} \\ & & \begin{array}{c} \frac{u}{u} \\ \frac{u}{u} \end{array} & \begin{array}{c} \frac{\text{ɽ} - \text{ɽ}'}{\text{ɽ}} \\ \frac{\text{ɽ}}{\text{ɽ}} \end{array} & \parallel\parallel\parallel \end{array}$$

Naravno, ovaj odnos vrijedi za većinu slučajeva. U određenim uvjetima razvoj je bio drukčiji. Primjeri specifičnog razvitka bit će nabrojani posebno.

1.3.3. Na osnovi primjera kao (*spāt - spāti*, *krāf - krāva*) i sl. može se zaključiti da se navedeni sedmočlani sustav (apstrahira se *ɽ*) razvijao tako da suprasegmentno obilježje duljine biva praćeno i kvalitativnim fonetskim obilježjem. Fonološki dugi samoglasnici postaju zatvoreniji, difuzniji. Dugo *a* postaje (*a*), dugo *e*, i fonetski (*e*) postaje (*e*), kao u Virju. Kad se zatvorenost veže za duljinu, prije otvoreno dugo (*ɔ*) postaje također zatvorenije i teško se čuva razabirljivost, prema zatvorenom *o* od *a* i *ǰ*. Jedno vrijeme pokušava se čuvati opozicija između stražnjih samoglasnika pa u tom procesu i *u* doživljava promjenu, »pomiče« se prema naprijed, postaje (*ú*, *ü*), usp. bilješku 8.

S druge strane, primjeri kao (*dāti*, *brāt*) i sl. ukazuju na drugi pravac razvoja. Dugo i kratko *a* postaje zatvorenije jer i dugo i kratko *e* od *e* i

ę postaju otvoreniji. U jednom i drugom slučaju može doći i dolazi do defonologizacije, ukidanja fonološke opozicije između $o < o$ i $o < q$, l . Pretpostavljamo da je u PJG bio započet prvi proces. Interferencijom sa štokavskim i kajkavskim govorima u kojima dolazi do drukčijeg razvoja, tj. o se jednači sa u , i novijom pojavom duljenja kratkih a kraćenja dugih samoglasnika stvara se veoma složena situacija u kojoj i dugo i kratko a može biti realizirano otvorenijim i zatvorenijim alofonom. Tada se zatvoreniji izgovor počinje vezivati za određeni kontekst. U tom trenutku pojačava se utjecaj standardnog jezika te se i a i $a:$ ostvaruju sve otvorenijim alofonom.

1.3.4. Proces defonologizacije, izjednačavanja o i o počeo je, kako se može zaključiti na osnovi JG, relativno rano. Početak mu treba staviti u vrijeme prije migracija, dakle u 16. st., ili u vrijeme migracija. Sredinom 17. st., za naseljavanja Jagnjedovca, bio je završen ili u posljednjoj fazi. To se može pretpostaviti na osnovi sljedećih činjenica. Kao što je navedeno, t. 0.3.7., JG bio je od naseljenja u kontaktu s kajkavskim govorima u kojima je o izjednačeno sa u . U tim govorima taj proces u početku 17. st. još nije bio završen. Kao dokaz može poslužiti pisanje naziva sela (Velika) Mučna, koje je zajedno s Jagnjedovcem potpadalo pod istog vojvodu. Godine 1622. dolazi njegovo ime u obliku »Motschnä« (SH II, str. 113), što odgovara izgovoru (Močne) sa zatvorenim (o). Naveden je već i potvrđeni oblik »Mochno« iz 1727. Međutim, za 18. st. može se već pretpostaviti i izjednačivanje o sa u u tim govorima. U istom popisu dolazi i »Mile Muchna«, tj. današnja Mala Mučna. Jednačenje o od q i l s etimološkim u u tim govorima može biti koliko samostalna tendencija toliko i rezultat interferencije sa štokavskim narječjem. Da u JG jednačenje o , fonetski vjerojatno (o) i o u vremenu naseljenja nije bilo u toku ili pred završetkom, teško da bi do njega došlo kasnije jer je JG sada bio u dodiru s govorima u kojima je o izjednačen sa u . U prilog toj pretpostavci ide i jedna činjenica u morfološkom razvoju. Nastavak za Asg imenica a-osnova jest u , iako bi po $g l a s o v n o m z a k o n u$ trebao biti o . Ovo u bit će rezultat kasnije interferencije JG i njegovih adstrata.

1.3.5. Primjeri kao (*vūvo, vūjec, . . ., jōko, jōteč . . ., jēva, jezēro* »ti-suća« . . ., *jāndro, jāna . . ., hrzal, hrža . . .*) pokazuju da je PJG bio u areji u kojoj je postojala tendencija da samoglasnik ne može stajati u inicijalnom položaju. Ispred niskih difuznih vokala dolazi proteza v , ispred kompaktnih i visokih j , a ispred sonanata h . Nepostojanje proteze ispred i može se tumačiti time da proces nije doveden do kraja. Zašto je proteza izostala upravo kod i razlog može biti u tome što su i i j vrlo bliski, mogli su biti, kao što je to i danas u nekim sustavima, varijante istog fonema.

Primjeri kompaktnih vokala u inicijalnom položaju bez proteze kao '*o.n, ota:va, ako, evo*' i sl. mogu značiti dvije stvari. Prvo, vremensko i prostorno ograničenje pojave i postojanje posebnih uvjeta pod kojima je dolazilo do proteze i , drugo, kao rezultat interferencije, posuđivanje oblika bez proteze. U JG bit će i jedno i drugo.

1.3.6. U vezi s podrijetlom pojedinih fonema već je ukazivano na pojave koje su rezultat interferencije, s jedne strane, i na one koje predstavljaju samostalan razvoj. To je učinjeno s obzirom na interferenciju u refleksa poluglasa, jata, etimološkog *e* i nazala *ę*. U tom je pogledu stanje s kontinuantama *a* i *l* jednostavnije. Kada se umjesto *o* javlja *u*, to je redovno uslijed interferencije, npr. (*rūka*) pored (*rōka*). Sa sinkronijskog gledišta, *o* i *u* prema *a* i *l* stoje u nekoliko različitih odnosa. Jednom pripadaju različitim kodovima, njihovo je izmjenjivanje u govoru posljedica izmjenične upotrebe dvaju kodova, npr. *de:laju* : *de:lajo*. Drugi put ulaze i oblici sa *o* i oblici sa *u* u JG, radi se, dakle, o leksičkim, odnosno gramatičkim alternantama, dubletama. Odnos između dubleta trostruk je: a) ravnopravne dublete, npr. '*do:žen*', i '*du:žen*', '*po:t*' i '*pu:t*', b) oblik sa *o* tipična je dubleta, npr. '*popęk*', '*oblok*' i c) tipična je dubleta oblik sa *u*, npr. '*mu:š*', '*su:dęc*'. Isticano je već da je za svaki pojedini slučaj vrlo teško, pa čak i nemoguće, odrediti status. Ovdje se samo ukazuje na složenost pitanja i mogućnost teoretskog objašnjenja.

U istom su odnosu kontinuant poluglasova i *a*: '*lonęc*' i '*lonac*', '*da:n*' i '*dę:n*', '*męgla*' i '*magla*' itd. Zbog gore navedenog razloga nećemo se ni na tom pitanju duže zadržavati.

Primjeri osobitog razvoja

1. 3. 7. U nekoliko leksema na mjestu poluglasa dolazi *a*. Kao primjeri navodi se po jedna sintagma u kojoj dolaze ti leksemi: '*laži*', '*lagati*'. '*opaņęk*', '*stabljika*', '*van, vanę:*' – U dva posljednja slučaja, kao i u '*ta:st*', vjerojatno se radi o posuđenicama, interferenciji.

U '*stę:blo*' dolazi *ę*; vjerojatno prema '*dę:blo*' i onda je po pravilu kao i štokavsko *stęgno*. Treba zabilježiti i poznata odstupanja '*vu:š*' i '*Vuzem*'.

U prefiksu *ze-* dolazi *ę* i prema slabom poluglasu, iz morfonoloških razloga: '*zešiti*' prema '*skupiti*', '*odebrati*' prema '*otplatiti*' itd.

Sekundarno nepostojano *ę* s istih razloga, ovdje da se izbjegne skup suglasnika koji ne može doći u finalnom položaju, pojavio se u nekoliko morfoloških paradigmi i ponekim pojedinačnim slučajevima. To su: a) Nsg imenica muškog roda, npr. '*jogęń, vęter, vojsęk*', b) Nsg pridjeva za muški rod, npr. '*mu:dęr, dober*', c) Gpl imenica 2. skupine, »a-osnove«, npr. '*go:sęk, dę:sęk, ja:sęl*'. Od pojedinačnih slučajeva mogu se navesti: '*sędem, osem*'.

U glagola '*šęsti*' nije došlo do ujednačavanja osnove s imperfektivnom osnovom. To je šira kajkavska pojava u odnosu na ostale dijelove hrvatskog ili srpskog dijasistema.

Prema jatu dolazi *i* u sljedećim slučajevima: '*sim, sigde, potli, pozutri, sikira, tirati, vragi*, prilog, dolazi *i* u sintagmi '*pri vragi*'. Isto je s arhaičnim izrazom '*na vrti*'.

U sufiksu *er* (*'točę:r, vodę:r'*) fonem *ę*: vjerojatno je nastao od jata u koji je u još starijoj fazi prešao *i* ispred *r*. Na takav razvoj upućuju paralele sa štokavskim govorima.⁹

Dubletni nastavci u lok. množine imenica prve i lok. jednine imenica druge skupine *i* i *e*: u Virju nisu samo »eine lautliche Entwicklung«, kako hoće Fancev (F 320), već i morfološki razvoj. U JG ovo se odnosi samo na imenice muškog roda, o čemu će biti govora na odgovarajućem mjestu.

U riječima *'sestra'* i *'se:ka'*, dolazi *ę*, odnosno *ę*: prema **e*. Ovdje je teško naći neki drugi uzrok za poseban razvoj osim fonetskog: radi se o asimilaciji po tonskom obilježju visine.

1. 3. 9. Neki glagoli koji su imali sufiks *-i-* za tvorbu infinitivne osnove dobili su umjesto njega sufiksalni morf *-ę-* tj. prešli su iz IV vrste u 2. razred III vrste: *'rođeti, popravęti, napravęti, oporavęti'*. Razlozi su fonetski, fonološki i morfološki. Fonetski je razlog, kojeg je uloga bila najmanja, što je fonem *v* niskog tona a *ę* je niže od *i*. Važniji je moment funkcioniranje sustava vokalnih fonema: *i* je fonem koji je u kajkavskom imao preveliku frekvenciju, a *ę* premalu (JAV 94). Morfološki je razlog mogao biti shvaćanje sekvence *-vę-* kao sufiksa. Postojalo je dosta frekventnih glagola s tom sekvencom ispred infinitivnog *-ti*, kao i u ostalim sintagmama koje se tvore od infinitivne osnove, npr. glagol *'živęti'* i njegove složenice, koji su svi imali naglasak na morfu *-ę-*. Glagoli s leksemom *'prav'* imali su naglasak na osnovi. Prilikom fiksiranja naglasaka na sufiksu, »oživio« je sufiks *-vę-*. Glagol *'loviti'* nije time zahvaćen jer je već imao naglasak na sufiksu. Pomalo izdvojen postaje oblik *'rođęti'*, danas rjeđa dubleta oblika *'rođiti'*.

U leksemu *'greń'* na mjestu slogotvornog *r* sekvenca je od dvaju fonema, *r* plus *ę*. Leksem dolazi u glagolskim sintagmama, kao: *'razgreńati'*, *'ogreńati'* i sl.

U *'nadejati se'* *ę* je po pravilu prema jatu u **dě*.

1. 3. 10. Prema **ę* stoji *a* u primjerima: *'jačmeń'*, *'mačaha'* i *'mačaja'* te *'na:dra'* i *'ža:leč'*. Nasuprot tome, naravno, ovo suprotstavljanje treba uvjetno shvatiti, dolazi *ę* umjesto *a* u: *'jerębica'*, *'moždęni'*, *'prijętel'*.

Nije dovoljno objašnjeno kajkavsko *pre-* kao u *'pre:vnok'* i *'pređęti'* u JG.

Prema prasl. **pro-* i **pre-* dolaze i u JG prefiksi *pro-* i *pre-*: *'pre:šeł'*, *'prešpati'*, *'preťognę'*, *'prođati'*, *'protiven'*. Za prefiksalni morf *pro-* teško je reći da li je postojao i u PJG i prapodravskom ili se vratio interferencijom.

Prefiks **pre-* dolazi s duljinom u primjerima kao *'pre:log'* »ugar«, *'pre:laz'*.

JG poznaje i zamjenu *o* sa *u* u poznatim zamjeničkim i glagolskim morfemima: *'kulik'*, *'tulik'*, *'kup-uva-ti'* te nekim pojedinačnim leksemima, npr. *'čukoła:da'*.

⁹ Usp., npr. D. Brozović, O problemu ijekavskoščakavskog (istočnobosanskog) dijalekta, HDZ 2, str. 23.

1. 3. 11. Prasl. *čerK zamijenjeno je u JG, kao i obično u kajkavskom, s kajkavskim »punoglasjem«, dok sekvenca *čvrK ima samo slogotvorno *r*: čere:vo, čere:pa, čere:šna-³ cr:na, crļe:no, cr:va³. Na ovu poznatu pojavu nije dovoljno ukazano u literaturi, uglavnom se pažnja poklanjala sudbini fonema č.

U vezi sa slogotvornim *r* potrebno je spomenuti još nekoliko slučajeva: 'trti' pored češćeg 'tre:ti', ali samo 'trl, trla', te 'cirkva' i 'drvo' – 'dre:vo' s poznatom razlikom u značenju, (»gorivo« – »drvo koje raste«).

1. 3. 12. U sintagmama pojedinih vrsta riječi došlo je do kontrakcija. U nekim slučajevima pored kontrahiranih oblika supostoje i dubletski bez sažimanja.

U posvojnih zamjenica rezultat je kontrakcije skupa -oje- -e-: 'me:ga, me:mu', 'tve:ga, tve:mu', 'svē:ga, svē:mu', koji oblici dolaze pored 'mojēga ... svojemu'. U ostalim sintagmama nema sažimanja: 'moja, mojē, mojīm', uz 'mojē:m'. Primjeri iz govora: (mēga mūža brāta žēna, svēmu sinu, od mojēga mūža, pri tvoijēmu štāglu).

U prezentskim sintagmama glagola 'po:iti' dolazi do istog sažimanja, tj. -oje- u e: 'pe:m pe:š ... pe:tē uz rjeđe dublete 'pojēm ... pojetē' i još rjeđe 'pojdem ... pojđete'. Primjeri: (pē na Šoderīcu, gđā pōeš v grāt; i jā pojdem).

Kao rjeđa dubleta za tvorbu komparativa priloga pojavljuje se alomorf -e: koji je nastao sažimanjem starijeg -eļe: 'glasn-e:, vesel-e:.

Sažimanjem *e*- i *jē* nastalo je *e*: u niječnim prezentskim sintagmama glagola 'biti' »sein« i u karakterističnoj kajkavskoj tvorbi *ne:ga*, u značenju »nema, es gibt nicht«: 'ne:sem ne:si ne: ... ne:so, ne:ga'. Isti samoglasnik u negaciji *ne:*, koja dolazi samo s ličnim prezentskim oblicima glagola 'biti', ali odvojeno od njih, dio je alomorfa koji je naknadno dobio status posebne riječi. Tipični je alomorf negacija 'ne'. Primjeri: (nēste štēli dōiti ... nēi_ga bilo ... , ōn_je nē bil ... , nēiga šalāte, tō bāš nē_znam).

U niječnim prezentskim sintagmama glagola 'imeti' kontrakcijom *e* i *i* nastalo je također *e*: : 'ne:mam ... ne:majo', npr. (nēmājo nīšt, nēi_māš brata). U istim oblicima glagola 'iti' nije došlo do kontrakcije, već je *i* izgubilo funkciju slogotvornosti i oponira se sa suglasnicima, tj. postalo je suglasnički fonem *j*. Zanimljiva je ova različitost u rezultatu istorodne pojave. Može se pretpostaviti da se ovdje radi o dva stupnja istog procesa koji je, vjerojatno, imao ovakav tok: 1. *e*_i*, s morfološkom granicom između dva fonema, 2. *e*_i*, još uvijek s morfološkom granicom, ali drugi vokal više nema slogotvorne funkcije, 3. *e*_j*, isto kao 2., ali na drugom mjestu je drugi fonem, prema interpretaciji fonološkog sustava u ovoj radnji; na tom se stupnju nalazi 'ne:jdēm', 4. (*ei*), fonetski, što može na fonetskoj razini biti identično sa stupnjem 2. ili 3., ali fonološki imamo jedan fonem: *e*:. To se dešava kada se svako *e*: može realizirati diftonški.

Takav razvoj potvrđuje fonetska realizacija početka nekih leksema, onih koji su završavali fonemom *h* a ispred njega se nalazio vokal *e*:

Takav se leksem pojavljuje u tri dublete prema fonološkoj alternaciji finalne pozicije, npr. 'grę:h' – 'grę:j' – 'grę:'. Fonetsku realizaciju kao (gręk) nije uvijek lako fonološki interpretirati.

Takvog je porijekla i nastavak -ę: u lok. mn. imenica 1. skupine: 1. -ęh, 2. -ęj i 3. -ę:.

1. 3. 13. Fonematsku strukturu leksema, morfema i sintagmi izmijenile su i pojave ispadanja (sinkopa, afereza, apokopa).

Oblici 'o:š, ne:š' rjeđe su dublete redovnog '(h)očęš, re:čęš', to su posuđenice u JG.

Niječna sintagma prema prezentskim 'morem ... moro:' redovno nema o: 'nemrem ... nemro:'.

U sintagmama glagola 'razmeći' ispalo je u: 'razmem ... razmo:, razme-l'.

Istog je karaktera 'ponde:lek' bez ę. Bilježimo i poznate oblike 'jedęnajst ... deęętęnajst, dwaјst' koji su do današnjeg stanja pretrpjeli više izmjena.

U sintagmi participa prošloga u ženskome rodu 'vi:dla' umjesto 'vide-la' ne radi se o sinkopi. Sinkopa te vrste nije prisutna u Jagnjedovcu a i sama pojava mnogo je šira na kajkavskom području. Vjerojatno je u pitanju analogija prema glagolima kao 'digęł, di:glą', pa onda i 'vidęł, vi:dla'. Usp. i Skokovo mišljenje, HDZ I, str. 240.

U prefiksalsnom morfemu z-/s- stopljena su dva stara prefiksa: iz- i sę-: 'zmeći, zmisliti, zvršiti, skupiti, splatiti'.

U pokaznih zamjenica nenaglašenim oblicima otpao je početnik vokal: (vū_{ni} vulići).

U priloškim monemima došlo je do apokope završnog -a: 'o:t, sat, kąt, nek': (odōnot_{so} dōšli, svōt_{sмо} iskāli, sād ne_{bom} rękla, kad_{ōce}).

Posljednja dva primjera pokazuju da u sandhiju, po ispadanju krajnjih vokala, u neutralnoj poziciji nema obezvučenja zvučnih suglasnika. Apokopa je, nasuprot fonološkoj neutralizaciji zvučnosti u poznatim položajima, mlađa pojava u JG.

Apokopa završnog -o zahvatila je lekseme: 'tam, sim, kak, tak, ovak, onak'.

Apokopa -i u morfu glagolskog priloga istovremenog fakultativna je, ali tipična: 'ido:č, popevajo:č, pored rjeđeg 'ido:či'. Fakultativna je također, ali rijetka, apokopa u nom. jednine m. r. upitne zamjenice 'koji': (kōi čōvek).

2. 1. Sustav suglasničkih fonema

2. 1. 1. JG ima 24 fonema u suglasničkoj službi: p, b, f, v, t, d, c, ʒ, s, z, č, đ, š, ž, k, g, h, m, n, ŋ, l, l̥, r, j.

Za r rečeno je u t. l. 1. 4. da je neslogotvorno r fonološki najbolje interpretirati kao kontekstualnu varijantu slogotvornog. Kako se ta varijanta na sintagmatskoj osi vlada kao suglasnik, bit će tretirana kao i drugi suglasnički fonemi.

Na istoj osi tako se vlada i fonem *j*. Na osnovi distinktivnog obilježja moguće ga je interpretirati fonološki na dva načina: kao vokal koji se oponira sa *i* na osnovi napetosti (Brozović, FS) ili kao nevo-kalni i nekonsonantski fonem kako interpretira Halle rusko *j* (prema OF, str. 657). U JG bolje ga je interpretirati na taj drugi način, jer bi se obilježje napetosti odnosilo samo na taj par fonema.

Za fonematičnost afrikata vrijedi ono što je Brozović rekao za njih u odnosu na standardni jezik (FS, str. 24). Od ostalih suglasničkih fonema potrebno je osvrnuti se, s obzirom na fonematičnost, još na *l*, *l̥* i *ʒ*.

2. 1. 2. Fonematičnost fonema *l* i *l̥* dokazuje se minimalnim parom 'ze:l̥e »uzele« – 'ze:l̥e' »zêlje«. Posebnost je odnosa u tome što u mnogo slučajeva dolazi sad jedan, sad drugi fonem u istom monemu, npr.: 'lu:di, klu:č, klu:n . . . -lu:di, klu:č, klu:n'. Moglo bi se reći: od oblika koji u govoru dolaze sa *l* i *l̥* samo oni sa *l* pripadaju JG. Međutim, to ne bi sinkronijski odgovaralo istini. Slučaj je jednak onom *o* – *u* prema prasl. *a*, *l̥*: u jednih govornika samo su jedni oblici, u starijih i u pripadnika konzervativne grupe oni oblici sa *l*, a u ostalih sa *l̥* – a u drugih govornika sustavna su oba oblika, kao fonološke varijante.

2. 1. 3. Fonem 'ʒ' pojavljuje se u najmanjem broju leksema, dok u morfemima uopće ne dolazi. Navodi se po jedna sintagma s leksemom u kojima dolazi ovaj fonem: 'beʒek, briʒgati, družgati, meʒga, moʒek'. Minimalnih parova kojima bi se mogla dokazati fonematičnost tog fonema nema, ali primjeri kao 'vo:zeʒ' – 'moʒek' dokazuju je. Ne postoje strukturalni elementi na osnovi kojih bi se moglo odrediti kada se *z* realizira kao (ʒ). Dijakronijski gledano, (ʒ) je u jednom razdoblju PJG bio poziciona varijanta fonema *z*.

U primjerima kao (ozvoneti) (ʒ) ne pripada fonemu *ʒ*, već je to fonetska varijanta sekvence *dz* u sandhiju.

2. 1. 4. Zbog česte alternacije fonema *h* s drugim fonemima (*v*, *f*, *j*) i nulom dobro je posebno spomenuti i njega. Komutacija s navedenim fonemima bit će navedena niže. Primjeri kao 'hoditi, hiža – oditi, iža' i sl. mogli bi navesti na pretpostavku da je *h* alofon nule, varijanta nepostojanja fonema, fonetska osobina drugih fonema u određenim pozicijama. Budući da se takve pozicije ne mogu odrediti u JG, jasno je da je *h* samostalan fonem.

2. 1. 5. Komutacija suglasničkih fonema

Likvide se komutiraju samo međusobno, osim opozicije *l̥* ~ *ñ* za koju je komutacija nužna.

<i>l</i> — <i>l̥</i>	'ze:l̥e' — 'ze:l̥e,
— <i>r</i>	'leða' — 'reða'
— <i>j</i>	'loš' — 'još'

- l — r 'lu:t' — 'ru:t' »rúdo«
 — j 'lu:di' — 'ju:di' »Júdi«
 — ñ 'koļe' — 'koñe'
 r — j 'ra:vno' — 'ja:vno'

Ostali suglasnici

- p — t 'pe:ta' — 'te:ta'
 — k 'po:st' — 'ko:st'
 — b 'pi:l' — 'bi:l'
 — d 'pa:r' — 'da:r'
 — g 'po:st' — 'go:st'
 — s 'po:t' »pût« — 'so:t' »sûd«
 — š 'pi:va' — 'ši:va' »šije«
 — ž 'po:t' — 'žo:t' »žût«
 — c 'pura' — 'cura' »djevojka«
 — č 'pe:ri' imp. »prati« — 'če:ri' »kćeri«
 — 3
 — d 'pura' — 'đura' »Đúra«
 — f 'pa:li' »pálio« — 'fa:li' »hvalio«
 — v 'pola' »polja« — 'vola' »vòla«, Gsg
 — h 'po:t' »pôd« — 'ho:t' »hôd«
 — m 'po:st' — 'mo:st'
 — n 'po:š' »pûž« — 'no:š' »nôž«
 — ñ 'pe:' »pođe« — 'ne:' »nĵih«
- t — k 'rat' — 'rak'
 — b 'te:lo' »tijelo« — 'be:lo' »bijelo«
 — d 'do:jti' »doći« — 'do:jdi' »dođi«
 — g 'tora' »tora« Gsg — 'gora'
 — s 'teļe' — 'seļe' »sēle«
 — š 'po:t' »pût« — 'po:š' »pûž«
 — ž 'tepa' — 'žepa' »džepa«
 — z 'tlo' — 'zlo'
 — c 'te:lo' — 'ce:lo' »cijelo«
 — 3
 — d 'pro:ta' »prûta« — 'pro:da' »šljunka«
 — č 'ta:st' — 'ča:st'
 — f 'te:la' »tele«, dem. — 'fe:la' »vrsta«
 — v 'ti:' — 'vi:'

- h 'ti:čę' »baca« — 'hi:čę' »udara nogom«
- m 'ti:' — 'mi:'
- n 'te:' — 'ńę:'
- n 'toga' — 'noga'

- k — b 'ko:s' — 'bo:s'
- d 'koj' — 'doj' »múze«
- g 'ko:st' — 'go:st'
- k — s 'kila' — 'sila'
- š 'ku:m' — 'šu:m'
- z 'ko:t' »kūt« — 'zo:p' »zúb«
- ž 'ko:t' — 'žo:t' »žūt«
- c 'kr:f' »křv« — 'cr:f' »cřv«
- č 'kaj' — 'čaj'
- ž
- d 'męka' — 'męda'
- f 'ki:no' — 'fi:no'
- v 'kola' — 'vola'
- h 'hitil' — 'kitil'
- m 'kuva' »kuha« — 'muva' »muha«
- n 'koga' — 'noga'
- n 'kę:m' »kím« — 'ńę:m' »njím«

- b — d 'bę:la' »bijela« — 'dę:la' »râdi«
- g 'bola' — 'gola'
- s 'bę:da' »bijeda« — 'sę:da' »sijeda«
- š 'bilo' »bîlo« — 'šilo'
- z 'bi:la' — 'zi:ma'
- ž 'baba' — 'žaba'
- c 'br:f' — 'cr:f'
- č 'bęka' »plač, jauk« — 'čęka'
- ž
- d 'ba:ka' — 'da:ka'
- f 'buriti' »pogoršavati, o vremenu« — 'furiti' »močiti u vreloj vodi«
- v 'bola' — 'vola'
- h 'brži' — 'hrži'
- m 'bi:' — 'mi:'
- n 'bo:s' — 'no:s'
- n 'bo:j' »bôj« — 'no:j'

- d — g 'da' — 'ga'
 — s 'da:m' »dâm« — 'sa:m' »sâm«
 — š 'da:la' — 'ša:la'
 — z 'da' — 'za'
 — ž 'di:ra' »dîra« — 'ži:ra' »žîra«
 — c 'de:l' »dio« — 'çe:l' »cio«
 — č 'doba' — 'čoba' »usna«
 — 3
 — đ 'duri (se)' »gadi se« — 'đuri'
 — f 'da:la' — 'fa:la'
 — v 'dra:ga' »Draga« — 'vra:ga' »vrâga«
 — h 'držī', imp. — 'hrži'
 — m 'da:m' — 'ma:m'
 — n 'do:k' »dûg« — 'no:k' »nogû«
 — ņ 'duh' — 'nuh'
- g — s 'ga' — 'sa'
 — š 'guma' — 'šuma'
 — z 'ga' — 'za'
 — ž 'go:t' »blagdan« — žo:t' »žût«
 — c 'gura' — 'cura'
 — č 'goba' »guba« — 'čoba'
 — 3
 — đ 'gura' — 'đura'
 — f 'ga:ta' — 'fa:ta' »hvâta«
 — v 'gola' — 'vola'
 — h 'duga' »duga za lagav« — »duha«
 — m 'gla:t' »glâd« — 'mla:t' »mlâd«
 — n 'ga' — 'na'
 — ņ 'koga' — 'koña'
- s — š 'sila' — 'šila' »šila«, Gsg
 — z 'se:la' — 'ze:la'
 — ž 'so:t' — 'žo:t'
 — c 'svet' — 'cvet' »cvijet«
 — č 'soba' — 'čoba'
 — 3
 — đ 'su:ri' — 'du:ri' »Đuri«
 — f 'si:n' — 'fi:n'
 — v 'si:na' — 'vi:na'

- *h* 'siti' — 'hiti' »bâci«
 — *m* 'sa:m' — 'ma:m'
 — *n* 'so:s' — 'no:s'
 — *ñ* 'sega' »svega« — 'nega'
- š — *z* 'paši' — 'pazi'
 — *ž* 'ši:rom' — 'ži:rom' »žirom«
 — *c* 'še:f' »predmet za izvlačenje tekućina« — 'če:f'
 — *č* 'šupa' — 'čupa' »ćup«
 — *ž*
 — *đ* 'ša:k' »šakâ« — 'đa:k'
 — *f* 'ša:la' — 'fa:la'
 — *v* 'ša:l' — 'va:l'
 — *h* 'me:ša' »miješa« — 'me:ha' »mijeha«
 — *m* 'ša:li' — 'ma:li'
 — *n* 'šo:s' — 'no:s'
 — *ñ* 'šega' »običaj« — 'nega'
- z* — *ž* 'zeta', Gsg — 'žeta', part. pas.
 — *c* 'zima' »uzima« — 'cima' »trese«
 — *č* 'zo:p' — 'čo:p' »usanâ«
 — *ž*
 — *đ* 'zipka' — 'đipka' »poskakuje«
 — *f* 'ze:la' — 'fe:la'
 — *v* 'zle:kel' »izvukao« — 'vle:kel' »vukao«
- z* — *h* 'zi:če' »izbaca« — 'hi:če' »baca«
 — *m* 'ze:la' — 'me:la' »brašno«
 — *n* 'za' — 'na'
 — *ñ* 'mrzi' — 'mrñi' »mršti«
- ž — *c* 'žuga' »mlado guske« — 'cuga' »pije« ili
 Gsg »vlâka«
 — *č* 'žega' — 'čega'
 — *ž*
 — *đ* 'žuri' — 'đuri' »Đuri«
 — *f* 'žali' — 'fali' »nedostaje«
 — *v* 'želi:' — 've:li:' »kaže«
 — *h* 'hrti' »vrsta pasa« — 'žrti'
 — *m* 'žila' — 'mila'
 — *n* 'žo:ta' »žuta« — 'no:ta' »nôta«
 — *ñ* 'žega' — 'nega'

c — č 'capa' »šapa« — 'čapa' »grabi«
 — ž
 — đ 'curi' »djevojci« — 'đuri' »Đuri«
 — f 'cari' »carevi« — 'fari' Dsg »župi«
 — v 'crtā' — 'vrta'
 — h 'vrca' »vrca« — 'vrha'
 — m 'cesta' »cesta« — 'mesta' »mjestā«
 — n 'puca' — 'puna'
 — ņ 'cima' — 'nima'

č — ž
 — đ 'mečę' »meće« — 'męđę'
 — f 'čiju' — 'fiju', uzvik
 — v 'kuča' — 'kuva'
 — h 'vrč' — 'vrh'
 — m 'čęka' — 'męka' »mekana«
 — n 'čiję' — 'niję'
 — ņ 'čęga' — 'ńęga'

đ — f 'đuri' — 'furi'
 — v 'đura' — 'vura'
 — h 'di:pa' »skače« — 'hi:pa' »trenutka«
 — m 'le:da' — 'le:ma' »túće«
 — n 'la:đi' — 'la:ni'
 — ņ 'rodę:ńę' — 'rońę:ńę'

f — v 'fi:no' — 'vi:no'
 — h 'fižu' »u kuću« — 'hižu' »kuću«
 — m 'fa:la' — 'ma:la'
 — n 'fu:la' »ne pogađa« — 'nu:la'
 — ņ (Ne može se naći minimalni par. ali postoji neminimalni 'k*figi' — 'kńigi'. Naravno, nepostojanje minimalnog para za ovu opoziciju ne dovodi u pitanje fonematičnost ni jednog od tih suglasnika).

v — h 'voditi' — 'hoditi'
 — m 'vi:' — 'mi:'
 — n 'va:s' »vās« — 'na:s' »nās«
 — ņ 've:' »sada« — 'ńę:' »njih«

- h* — *m* 'ha:m' — 'ma:m'
 — *n* 'ha:m' — 'na:m' »nama«
 — *ń* 'vrhe' — 'vrńe'

m — *n* 'mo:š' »mûž« — 'no:š'
 — *ń* 'mo:m' »mojemu« — 'ńo:m' »njôm«

n — *ń* 'ne:m' »nijem« — 'ńe:m' »njim«

Primjeri su za svaku opoziciju navođeni samo jednom.

Značenja riječi koje su navedene kao potvrde nisu označena kad sam pretpostavljao da su nedvosmisleno razumljiva. Ako je riječ uzimana više puta, značenje je obično navedeno samo prvi put.

2. 1. 6. Utvrđeni sustav od 24 suglasnička fonema, ako brojimo i *r*, jedan je od čestih kajkavskih sustava. Po artikulacijskom kriteriju suglasnici se mogu razvrstati u jedanaest skupina:

1. bilabijali: *p, b, m*
2. labiodentali: *f, v*
3. dentali: *t, d, c, ʒ, n, s, z, r, l*
4. palatali: *č, đ, ń, š, ž, ĺ, j*
5. velari: *k, g, h*
6. zatvorni: *p, b, t, d, k, g*
7. afrikate: *c, ʒ, č, đ*
8. tjesnačni: *f, v, s, z, š, ž, h*
9. likvide: *j, l, ĺ, r*
10. vibrant: *r*
11. nazali: *m, n, ń*

2. 1. 7. Po sonornosti suglasnički se fonemi dijele u tri skupine:

1. sonanti: *j, l, ĺ, m, n, ń, r, v**
2. zvučni: *b, d, g, đ, ž, ʒ, z, v**
3. bezzvučni: *p, t, k, č, š, c, s, f, h*

Fonem *v* u JG u jednom se dijelu distribucije vlada kao sonant, tj. zvučnost mu je tada zalihosna, ne prouzrokuje asimilaciju po zvučnosti: 'vo:j', 'vo:j', a u drugom dijelu distribucije vlada se kao tjesnačni zvučni parnjak fonema *f*: 'kri:veç' — 'kri:fcí', *kr:f*.

Pregled suglasnika po artikulacijskom kriteriju

	Zatvorni	Tjesnačni	Afrikate	Naz. Likvid.
Bilabijali	<i>p b</i>			<i>m</i>
Labiodent.		<i>f v</i>		
Dentali	<i>t d</i>	<i>s z</i>	<i>c ʒ</i>	<i>n l (r)</i>
Palatali		<i>š ž</i>	<i>č đ</i>	<i>ň ľ (j)</i>
Velari	<i>k g</i>	<i>h</i>		
	<i>B Z</i>	<i>B Z</i>	<i>B Z</i>	<i>L V</i>

B: bezvučni, **Z:** zvučni, **L:** laterali, **V:** vibrant.

Fonem *j* je palatalan, ali ima poseban status, kao i *r*, usp. t. 2. 1. 1.

2. 1. 8. Na osnovi akustičkih kriterija suglasnički fonemi obrazuju u JG pet korelacija: 1. kompaktni — difuzni, 2. visoki — niski, 3. nazalni — oralni, 4. prekidni — neprekidni i 5. zvučni — bezvučni.

1. Kompaktni: *k g č đ ž š ņ ľ*

Difuzni: *p b t d z s n l (f v m c ʒ r)*.

Šest suglasnika ne sudjeluje u toj opoziciji, ona im je zalihosna.

2. Visoki: *č đ t d s z n (š ž ņ ľ ľ c ʒ r)*

Niski: *k g p b f v m*.

3. Nazalni: *m n ņ*

Oralni: *b d đ* (svi su ostali redundantno oralni).

4. Prekidni: *r č đ c ʒ p b k (g t d)*

Neprekidni: *l š ž s z f v h (ľ)*.

5. Zvučni: (Kao u 2. 1. 7.)

Bezvučni:

Fonem *h* zalihosno je bezvučan jer se po tom obilježju ne oponira ni s jednim drugim fonemom.

Prema takvoj intepretaciji nije određeno po kojem se obilježju razlikuju, oponiraju *t, d – c, ʒ*. Moguća su dva rješenja. Prvo, da se distinktivnim smatra i obilježje stridentnosti, kao što to uzima Brozović za standardni jezik (FS, str. 24) i onda ta dva para oponiraju po obilježju stridentnosti. *T* i *d* su blagi, a *c* i *ʒ* stridentni, dok su ostali suglasnici zalihosno blagi, odnosno stridentni. Druga je mogućnost da se afrikate interpretiraju prema obilježju prekidnosti bipolarno, tj. kao prekidni i neprekidni fonemi. Takva je interpretacija bliža tradicionalnoj, onoj po artikulacijskom kriteriju. Tako za naš jezik postupa i Jakobson (prema SL III, str. 12).

2. 2. Realizacija suglasničkih fonema

2. 2. 1. Prema identifikaciji suglasničkih fonema u JG na osnovi artikulacijskih i akustičnih distinktivnih obilježja vidljivo je da se oni velikom većinom poklapaju s odgovarajućim fonemima standardnog jezika. Gdje postoje razlike, one su, što je opće poznato, ali nije suvišno ponovo naglasiti, i kvantitativne i kvalitativne. Kvantitativne se razlike odnose na broj fonema, a kvalitativne na foneme koji po određenim obilježjima čine uže cjeline, korelacije, svežnjeve, a broj je fonema u njima različit.

Radi se tu, u prvom redu, o korelaciji afrikata. U standardnom jeziku imamo:

$$\begin{array}{ccc}
 c^* & \acute{c} - \acute{d} & c - \acute{c} \\
 | & | & | \\
 \emptyset & \check{c} - \check{z}, \text{ a u JG: } & \check{z} - \check{z}
 \end{array}$$

U standardnom jeziku jedna je nepalatalna afrikata, četiri palatalne, u JG dvije nepalatalne i dvije palatalne.

2. 2. 2. Zvučna nepalatalna afrikata u JG, koja se označuje s \check{z} , odgovara fonetski pozicionoj varijanti fonema c u standardnom jeziku, kao u primjeru (strižga). Kao što je već rečeno, i u jagnjedovačkom govoru javlja se taj alofon u istim pozicijama i koji fonološki nije \check{z} , već c . U (ozvoneti) (\check{z}) fonološki nije \check{z} , već predstavlja sekvencu od dva fonema: $d + z$.

Realizacija palatalnih afrikata, koji su obilježeni s \acute{c} i \acute{d} , odgovara standardnom izgovoru »trorogih« (\acute{c}) i (\acute{z}) u kajkavskim govorima. Prema Brozoviću »mi 'troroge' afrikate doživljavamo kao tvrde« (FS 26) jer nisu redundantno dijezni kao \acute{c} i \acute{d} . Koliko sam mogao utvrditi, Jagnjedovčani će svoje \check{c} i \check{d} , fonetski (\check{c} , \check{z}) prije poistovjetiti s \acute{c} , \acute{d} obližnjih štokavaca no s njihovim \check{c} , \check{z} .

2. 2. 3. Fonem n ostvaruje se u dvije osnovne varijante: dentalnoj (n) i velarnoj (η), kao i u standardnom jeziku. Velarna varijanta dolazi u poziciji ispred velarnih suglasnika: ($h\eta\eta ka$, $t\eta\eta ka$).

Fonem h obično se realizira kao bezvučni laringalni spirant, rjeđe kao velarni spirant. Ponekad je teško odrediti o kojem se izgovoru radi. To se slaže s rezultatima Miletićeva istraživanja (ISG 119). Ponekad taj spirant postaje u Jagnjedovcu zvučan, npr. ispred slogotvornog r : ($h\check{r}\check{s}$, $h\check{r}\check{z}al$).

2. 2. 4. Realizacija fonema j varira od spiranta (j), punog i reduciranog poluvokalnog (i) do potpunog gubljenja. U spontanu govoru realizacija obično ovisi o kontekstu. U inicijalnom položaju čuje se spirant ili (i): ($j\check{a}\check{s}i$, $i\check{e}dnu$, $j\check{a}ko$). Isto je tako u položaju iza suglasnika: ($tj\check{e}\check{n}i$, $tj\check{e}\check{n}i$). Tako se j može realizirati i u intervokalnom položaju, ali tamo dolazi i do redukcije, odnosno do potpunog nestajanja. Redovno se i čuje između stražnjih vokala: ($h\check{o}\check{ja}$, $m\check{o}\check{j}u$). Ostvaruje se taj fonem i is-

pred prednjih samoglasnika ako je naglasak iza *j*: (*kojê, mojêga*). Kada je naglašen prvi samoglasnik a drugi samoglasnik nije *a*, fonem *j* redovno se ne ostvaruje: (*dôê, môi, tšof, nîof*). Fonološki to je: '*dojê, moji, tejoj, nîjof*'.

Što je rečeno za realizaciju *j* u okviru riječi, vrijedi i za sandhi u okviru akcenatske riječi, za enklizu: (*ñôjê, tôê, kâe, prîee*), fonološki: '*ño:j jê, to jê, kaj jê, prijê jê*'.

U finalnom položaju ili ispred suglasnika *j* se ostvaruje kao (*i*) i *s* vokalom ispred sebe tvori dvoglas, v. t. 1. 2. 6.

2. 2. 5. Bezvučni suglasnici realiziraju se u sandhiju ispred zvučnih zvučno. Svi bezvučni suglasnici imaju, dakle, pored osnovne varijante i pozicionu zvučnu varijantu. Ona je fonetski jednaka osnovnoj varijanti zvučnih oponenata.

Može se postaviti pitanje kako fonološki interpretirati zvučne alofone u sandhiju u onih leksema koji u finalnom položaju imaju bezvučni suglasnik, ali u drugim sintagmama na istom mjestu stoji njegov zvučni oponent, tj. to je (*g*) fonološki u primjerima kao (*bogbi znal*). U nom. jednine na kraju leksema stoji *k*: '*bok-ø*', a u sintagmama drugih padeža *g*: '*bog-a*'.

Budući da (*g*) u primjeru (*mrâgbu*) intepretiramo kao *k* jer pripada nominativnoj sintagmi koja fonološki na tom mjestu ima *k*, '*mra:k*', onda i (*g*) u (*bogbi*) treba pripisati fonemu *k* jer i nominativna sintagma '*bok*' ima na tom mjestu *k*, i to usprkos tomu što navedeni leksem u drugim sintagmama ima fonem *g* koji je fonetski jednak glasu (*g*) u (*bogbi*). Međutim, interpretacija sa *g* čini se opravdanija s gledišta objektivne stvarnosti.^{9a}

U sandhiju ispred velarnih suglasnika nazal *n* realizira se velarnim alofonom kao i u sredini riječi: (*dâŋ_ga_je zatêkêl*).

2. 2. 6. Posebno je potrebno fonološki interpretirati prijedloge koji se pojavljuju u više fonetskih varijanata ili u više fonoloških alternacija.

Prijedlog u značenju »u« dolazi u govoru u četiri fonetska ostvarenja: (*vu, v, f, ø*). Primjeri: (*vû ni vulîci, îdem vdučân, dèni v lâgev, opâlo_mu vòko, nêjdi fsòbu, je_îšla šûmu, îšel_šem dučân*). Oblici *vu* i *ø* fonološke su alternante, (*v, f*) fonetske. Fonološki ih treba intepretirati kao *v* jer u neutralnoj poziciji, tj. ispred fonema kojima zvučnost nije distinktivno obilježje, dolazi ta varijanta.

Prijedlozi u značenju »s(a)« i »iz«, koji su u kajkavskom dobili isti oblik, istu oznaku, ostvaruju se u pet fonetski različitih oblika: (*z, s, ž, š, ø*). Primjeri: (*zbrâtom, zovê_m covêkom, zmênom, sklûci, šcovêkom, žžâkom, svôjem strîcem, je_dîgel zemlê, žnîma, šnôm, žnôm; zgrâda*).

Vidljivo je da su (*s, z*) fonetske varijante.

Isti je slučaj i s oblicima ispred palatalnih afrikata. Budući da u neutralnom položaju dolazi varijanta (*z*) (*z_ovê_m, z_vûki, z_mênom*), taj prijedlog, zapravo dva prijedloga, treba u takvim slučajevima fonološki

^{9a} Usp. M. Halle, *The Sound Pattern of Russian*, The Hague 1959.

označivati sa *z*. Međutim, tome proturječe primjeri kao (*š_nîma*, *š_nôm*) gdje u neutralnoj poziciji dolazi bezvučna varijanta. Tu se radi o interferenciji, u JG dolazi (*ž*).

Primjeri *s* (*ø*) i fonološki su *ø*. Prema tome, taj prijedlog dolazi u dvije fonološke varijante: *z* i *ø*, od kojih prva ima četiri fonetske varijante.

2. 2. 7. Zajedno idu prijedlozi sa značenjem: »*od*«, »*pred*«, »*među*«, »*između*«, »*nad*«, »*pod*«. Svi oni dolaze u dvije fonetske varijante, jednom sa (*t*), drugi put sa (*d*): (*otkîše*, *od_měne*, *od_ovem*). Budući da u neutralnoj poziciji dolazi (*d*), fonološki treba i sve ove prijedloge transkribirati sa *d*: '*od*', '*pred*', '*med*', '*zméd*', '*nad*', '*pod*'.

Prema istom principu koji je primijenjen u gornjim primjerima realizacije prijedloga »*k*« (*k*, *g*, *ø*), npr. (*k_strîcu*, *g_brātu*, *k_māmi*, *k_õnem*, *išel_sēm doktōru*) valja uzimati kao dvije fonološke alternacije, *k* i *ø*, od kojih prva ima dvije fonetske varijante (*k*, *g*).

2. 2. 8. Analogno fonetskoj realizaciji kao jednog glasa sekvence od dvaju fonema između kojih ide morfološka granica kao u primjeru (*ozvoněti*), fonološki 'od*zvoněti' realiziraju se i druge sekvence Z + T: (*pocaditi*, *počpotātise*, *požžěti*), fonološki: '*pod*sa:diti*', '*pod*špotati se*' '*pod*žeti*'. Afrikate ostvarene u ovakvim primjerima obično nisu fonetski identične s redovnom realizacijom odgovarajućih afrikata. Duže su, napetije. To će biti oznaka za junkturu.

2. 3. Distribucija

2. 3. 0. O distribuciji samoglasnika nije bilo posebno govora. Jednim dijelom ona se i ne može odvojiti od distribucije suglasnika. Po prirodi svojih članova predstavlja mnogo užu problematiku od distribucije suglasnika.

S obzirom na konfiguraciju sloga, u distribuciji samoglasnika postoje ograničenja za *e*, *u* i *r*. Vokal *e*, zapravo dva vokala, *e* i *e*; ne mogu stajati u slogu VK-, dakle na prvom mjestu. Za druga dva samoglasnika to ograničenje vrijedi samo fakultativno, i to za *r* u većoj mjeri no za *u*. Neki se leksemi, naime, pojavljuju u dvije alternante: u jednoj gdje *r* i *u* stoje u navedenoj poziciji i drugoj gdje ispred *r* dolazi *h* a ispred *u* stoji *v*: '*rzati*' — '*hrzati*', '*ubil*' — '*vubil*'. Za primjere sa *r* tipične su alternante u kojima taj samoglasnik ne dolazi u inicijalnom položaju. Od dubleta sa *u*-i *vu*- tipične su one sa *u*. Pojava tih samoglasnika u navedenoj poziciji rezultat je interferencije.

S obzirom na konfiguraciju riječi postoji još samo jedno ograničenje u distribuciji samoglasnika. I ono je fakultativno i odnosi se opet na *r*: u finalnom položaju *r* može stajati u nekih leksema, ali isti se leksemi pojavljuju u alternanti gdje je iza *r* suglasnik *h*: '*vr*' — '*vrh*'. I tu je starije stanje ono u kojem ograničenje vrijedi.

2. 3. 1. Za kontakt slogotvornog i neslogotvornog dijela sloga ograničenja postoje ponovo samo za *r*. Svi ostali samoglasnici mogu ispred i iza sebe imati sve suglasnike. Ispred *r* ne mogu doći *l* i *n*.

2. 3. 2. Od 24 fonema u suglasničkoj službi jedan, *ʒ*, ne dolazi ni u inicijalnom ni u finalnom položaju. Svi ostali dolaze inicijalno. Finalno ne dolaze suglasnici kojima je zvučnost distinktivno obilježje: *b*, *d*, *g*, *z*, *ž*, *đ* i već spomenuti *ʒ*. Na morfološkoj razini ta defektivna distribucija ogleda se u fonološkoj alternaciji monema: x) *bog-a* — y) *bok-ø* kao i x) *reĳ-la* — y) *reĳ-em*.

Suglasnici u inicijalnom i finalnom položaju:

Fonem	Inicijalni položaj	Finalni položaj
<i>p</i>	' <i>pop</i> '	' <i>pop</i> '
<i>t</i>	' <i>top</i> '	' <i>vra:t</i> '
<i>k</i>	' <i>krava</i> '	' <i>mak</i> '
<i>b</i>	' <i>bi:k</i> '	ne dolazi
<i>d</i>	' <i>deĳ</i> ' » <i>djed</i> «	"
<i>g</i>	' <i>gizdav</i> '	"
<i>s</i>	' <i>selo</i> '	' <i>no:s</i> '
<i>š</i>	' <i>šuma</i> '	' <i>još</i> '
<i>z</i>	' <i>zeĳ</i> '	ne dolazi
<i>ž</i>	' <i>žaba</i> '	"
<i>c</i>	' <i>ce:na</i> ' » <i>cijena</i> «	' <i>stri:c</i> '
<i>č</i>	' <i>čaveĳ</i> '	' <i>pe:č</i> ' » <i>pêč</i> «
<i>ʒ</i>	ne dolazi	ne dolazi
<i>đ</i>	' <i>đa:k</i> ' » <i>đak</i> «	"
<i>f</i>	' <i>fali</i> '	' <i>kra:f</i> ' » <i>krâvâ</i> «
<i>v</i>	' <i>vi:no</i> '	ne dolazi
<i>h</i>	' <i>hiža</i> '	' <i>duh</i> '
<i>m</i>	' <i>mama</i> '	' <i>mamo:m</i> '
<i>n</i>	' <i>na</i> '	' <i>o:n</i> '
<i>ň</i>	' <i>ňega</i> '	' <i>koň</i> '
<i>l</i>	' <i>lipa</i> '	' <i>so:l</i> '
<i>ĳ</i>	' <i>lu:di</i> '	' <i>posteĳ</i> '
<i>r</i>	' <i>rat</i> '	' <i>tor</i> '
<i>j</i>	' <i>jama</i> '	' <i>ona:j</i> '

Za inicijalni položaj zalihost je mala, iznosi 4, 16⁰/. Za finalni iznosi 29,58⁰/.

2. 3. 3. Pri analizi konsonantskih skupova pojavljuju se poteškoće vezane uz osnovnu jezičnu opreku jezik (langue) – govor (parole). Prema tome da li susjedni konsonanti pripadaju (a) istom slogu, KK, ili (b) različitim, K-K, konsonantski su skupovi (a) pravi i (b) nepravi (Moguš, FR, str. 54). Međutim, u prave skupove, posebno inicijalne, ulaze i skupovi kojih članovi pripadaju različitim monemima (fkrasti) i različitim riječima (*fkradžu*, fonološki: 'v *krađu*'). Ovdje će biti uzeti u obzir pravi skupovi koji ulaze u okvir jedne riječi. Mogu, dakle, pripadati različitim monemima. Tako je postupljeno jer je riječ u JG, kao i uopće u slavenskim jezicima, jedna od osnovnih jezičnih jedinica, i što prilikom utvrđivanja tih jedinica obično nema poteškoća. Monemi, leksički i gramatički, ulazeći u sintagme, podložni su fonološkim promjenama a dijakronijski mijenja se sastav riječi: u jednoj riječi prefiks se prestaje osjećati prefiksom, riječ prestaje biti složena. U drugoj riječi, međutim, ista se sekvenca i dalje osjeća kao posebna jedinica sa značenjem. Primjere na kajkavskom materijalu dao je Junković, JAV, str. 89.

2. 3. 4. Dvočlanih inicijalnih skupova u okviru riječi (KK-) ima 95.

1. *bd* — 'bdeṭi' »bdjeti«
2. *bl* — 'ble:t' »blijed«
3. *bļ* — 'blu:je' »povraća«
4. *br* — 'bro:j'
5. *cm* — 'cmo:če' »glasno siše«
6. *cr* — 'cre:vo' »crijevo«
7. *cv* — 'cvi:li'
8. *čk* — 'čkomi:' »šuti«
9. *čl* — 'čleṇ' »član«
10. *čm* — 'čme:la'
11. *čv* — 'čvr:st'
12. *dl* — 'dlan'
13. *dn* — 'dno'
14. *dr* — 'drugi'
15. *dv* — 'dva'
16. *fč* — 'fčeṅkol' »uštino«
17. *fk* — 'fka:nola' »prevarila«
18. *fl* — 'fleṭno' »brzo«
19. *fp* — 'fpiknol' »ubo«
20. *fr* — 'fraj' »slobodan«
21. *ft* — 'fte:čen' »ukusan«, o jelu
22. *gd* — 'gde'

23. *gl* — 'gliva' »gljiva«
 24. *gļ* — 'gļiva' ”
 25. *gm* — 'gma:ne' »zajednički pašnjak«
 26. *gn* — 'gno:j'
 27. *gñ* — 'gña:vi'
 28. *gr* — 'gre:da'
 29. *gv* — 'gvata' »guša«
 30. *kl* — 'klu:č' »kljūč«
 31. *kļ* — 'kļu:č' ”
 32. *km* — 'kmica'
 33. *kn* — 'kne:s' »knez«
 34. *kñ* — 'kñiga'
 35. *kv* — 'kvaka'
 36. *ml* — 'mle:ko'
 37. *mn* — 'mnogi'
 38. *mr* — 'mra:k'
 39. *pj* — 'pjēsmā'
 40. *pl* — 'plu:je' »pljuje«
 41. *pļ* — 'pļu:je'
 42. *pr* — 'prati'
 43. *pš* — 'pšēnica'
 44. *sc* — 'scati' »vršiti nuždu«
 45. *sf* — 'sfaleti' »nestati«
 46. *sh* — 'sha:jati' »izlaziti«
 47. *sk* — 'skočiti'
 48. *sl* — 'slap' »slab«
 49. *sm* — 'smeti' »smjeti«
 50. *sn* — 'sne:k' »snijeg«
 51. *sp* — 'spati'
 52. *sr* — 'sre:ten'
 53. *sv* — 'svati'
 54. *šč* — 'ščava' »pomije«
 55. *šk* — 'škaf'
 56. *šl* — 'šlapa'
 57. *šļ* — šlapa'
 58. *šm* — 'šma:leļ' u nazivu (*Šmāleļ brēk*)
 59. *šn* — 'šna:la'
 60. *šñ* — 'šņofati' »njuškati, mirisati«
 61. *šr* — 'šre:k' »poprijeko«
 62. *šp* — 'špotati'

63. št — 'šta:p'
 64. šv — 'šva:rba' »vrsta tesarske sjekire«
 65. tj — 'tjɛdɛn'
 66. tk — 'tkati'
 67. tl — 'tla:k'
 68. tm — 'tmu:rno'
 69. tr — 'tri:ʔ'
 70. tv — 'two:rɛç'
 71. vb — 'vbosti' »ubosti«, o kravama
 72. vd — 'vdati' »udati«
 73. vg — 'vgristi'
 74. vl — 'vle:kɛl'
 75. vm — 'vmɛrɛɲɛ'
 76. vn — 'vnok'
 77. vr — 'vra:k'
 78. zb — 'zboriti'
 79. zd — 'zɛn' »hládan«
 80. zg — 'zgodɛn'
 81. zj — 'zjašil' »sjašio«
 82. zl — 'zla:to'
 83. zl̥ — 'zlu:bił' »izljubio«
 84. zm — 'zmokel' »pokisao«
 85. zn — 'znati'
 86. zr — 'zra:k'
 87. zv — 'zvati'
 88. žb — 'žbroknol' »udario«
 89. žd — 'žɛrɛɲɛ'
 90. žđ — 'žđipil' »iskočio«
 91. žg — 'žgaravica'
 92. žl — 'žle:zda' »žlijezda«
 93. žl̥ — 'žlaga' »dio tkalačkog stana«
 94. žm — 'žmɛri:m'
 95. žn — 'žno:ra' »vezica«
 96. žń — 'žńa:č'
 97. žv — 'žva:čɛ'

2. 3. 5. Treba istaći da među dvočlane inicijalne skupove JG nisu ubrojani svi skupovi koji se pojavljuju u govoru. Da su uzeti svi, posao bi bio lakši. Ovako je trebalo odlučiti koji ulaze u sustav, a koji ne. Radilo se o nekoliko slučajeva: *mn-*, *pj-*, *pš-*, *ps-*, *pč-*. Zadnja dva primjera,

koji dolaze npr. u 'pseto', 'pčela', osjećaju se »književnim«, tuđim i samo oni nisu obuhvaćeni. S njima se broj skupova ne bi mnogo povećao, ali bismo dobili jednu kombinaciju u vrsti povezivanja suglasnika više, vidi dalje. Skupovi *mn-* i *pj-* ušli su u JG preko posuđenica 'mnogi', 'pjesma'. Skup *pš-* može biti također posuđen sa 'pšenica', ali je mogao i stalno postojati u JG u starijoj alternanti leksema uz noviju 'šenic'.

Za alternante sa *l* — *ļ* usp. t. 2. 1. 2.

2. 3. 6. Kako je vidljivo, zalihost je u dvočlanim inicijalnim skupovima vrlo velika. Sa 24 suglasnika moguće su 552 kombinacije. Iskorišteno je samo 97, dakle 17,50% mogućnosti. Zanimljivo je taj postotak iskorištenih dvočlanih skupova na početku riječi usporediti s postotkom ostvarivih, pretpostavljenih, skupova na početku monema u kajkavskim idiomima 16. st. On iznosi 17,0% (JAV, str. 90). Diferencija je tako mala da se potpuno može zanemariti, svega 0,50%. Iz toga proizlazi zaključak da su u kajkavskom narječju zakoni distribucije fonema važniji od njihove funkcije kao razlikovnih jedinica. Naravno, to treba shvatiti uvjetno: važniji su, nadređeni, sve dok ne ometaju njihovu funkciju kao razlikovnih jedinica, odnosno zbog tog razloga i dolazi do sukoba izraza i sadržaja.

Normalno je trebalo očekivati znatnije veću iskorištenost proučavanih kombinacija na početku riječi. Takva ujednačenost opravdava također izbor pojave za proučavanje. Ako, međutim, ipak pogledamo koliko skupova od 95 navedenih može stajati na početku monema vidimo da se broj smanjuje samo za pet: skupovi *fč-*, *fp-*, *sf-*, *zj-* i *žđ-* ne mogu stajati u toj poziciji. Iskorištenost se smanjuje na 16,50%. Ona je sada manja za 0,50% no u kajkavskom narječju 16. stoljeća. Tome nije razlog smanjenje broja mogućih kombinacija u JG, već povećanje broja fonema: Junković uzima u obzir 22 suglasnika, nema *z* i *đ*. Svakako, i broj mogućih kombinacija na početku riječi ispada zbog toga manji, ali sve su to mala odstupanja.

2. 3. 7. Osim *z* kao prvi član skupa ne može doći još osam suglasnika: *đ*, *j*, *l*, *ļ*, *n*, *ń*, *r*, *h*. To su sonanti, afrikata i spirant. Sonanti ne dolaze po principu sonornosti sloga, sonorniji fonem dolazi uz vokal. Afrikate se teško vežu u skupove, na sintagmatskoj osi u konsonantskim skupovima, ponašaju se kao sekvenca od dvaju suglasnika. Fonem *h* po prirodi, distinktivnim obilježjima, nestabilan je.

Kao drugi član skupa ne dolaze četiri suglasnika: *s*, *z*, *ž*, i *z*, tjesnačni i rijetka afrikata.

U konsonantskim skupovima visoku zalihost uvjetuje neostvarivost kombinacije konsonanata sa suprotnim predznakom u odnosu na zvučnost.

Na koji se način povezuju suglasnici u dvočlanim inicijalnim skupovima s obzirom na artikulacijska obilježja i odnos mogućih i ostvarenih kombinacija vidi se iz ove tabele:

Dvočlani skupovi u inicijalnom položaju

	p	t	k	b	d	g	s	š	z	ž	c	č	ž	đ	f	v	h	m	n	ń	l	l	r	j	
P																					pl	pl	pr	pr	5
t		tlc																			tl	tl	tr	tr	5
k																					kn	kn	kr	kr	7
b				bd																	bl	bl	br	br	4
d					gd																dn	dn	dr	dr	4
g																					gn	gn	gr	gr	8
s			sk				sc														sn	sn	sr	sr	11
š		šp	šk					šč													šn	šn	šr	šr	11
z				zb	zd	zg															zn	zn	zr	zr	9
ž					žd	žg								žd							žn	žn	žr	žr	9
c																					cn	cn	cr	cr	3
č			čk																		čn	čn	čr	čr	4
đ																									
f		fp	fk								fč										fn	fn	fr	fr	6
v				vb	vd	vg															vn	vn	vr	vr	7
h																									
m																					mn	mn	mr	mr	3
n																									
ń																									
l																									
l																									
r																									
j																									

3 3 3 5 2 5 3 1 1 2 1 1 10 1 9 4 14 7 13 2

Vrsta kombinacije	Broj mogućih kombinacija	Broj ostvarenih kombinacija	%
Z + S	48	29	69
Z + Z	30	3	10
Z + T	36	1	2,8
Z + A	24	0	
T + S	48	27	56,5
T + Z	36	17	47
T + A	24	4	16,7
T + T	30	2	6,7
A + S	32	6	15,6
A + T	24	0	
A + Z	24	1	4
A + A	12	0	
S + S	56	7	12,5
S + Z	48	0	
S + T	48	0	
S + A	32	0	

Od 16 načina koji postoje za međusobno povezivanje suglasnika šest ih nije iskorišteno: Z + A, A + A, S + Z, S + T, S + A. U kombinaciji *v + T* (*vb-*, *vd-*, *vg-*) *v* je uziman kao tjesnačni. Prosjek iskorištenih mogućnosti iznosi 15%. Stabilne su kombinacije kojih je zalihost manja od prosjeka. Ima ih pet: Z + S, 69% iskorištenih mogućnosti, T + S, 56,5%, T + Z, 47%, T + A, 16,7% i A + S, 15,6%.

Tipične su kombinacije one u kojima je drugi član sonant i one u kojima je na prvom mjestu tjesnačni a na drugom zatvorni. Najčešća je kombinacija Z + S, dakle veza elemenata koji su međusobno najudaljeniji.

Netipične kombinacije pokazuju tendenciju da se izgube iz sustava. O skupu *pš-* bilo je govora naprijed. To je jedini skup kombinacije Z + T od 36 mogućih (2,8% iskorištenih mogućnosti). Skup *gd-*, kombinacija Z + Z gdje je iskorišteno 10% mogućih kombinacija, pojednostavljuje se u govoru otpadanjem prvog suglasnika, npr. (*dê-si bîl*), ali se ne gubi iz sustava, već leksemi u kojima dolazi ovaj skup imaju po dvije alternante: *'dê'* i *'gdê'*. Skup nije nestao iz sustava zbog toga što u drugim sintagmama, kada nije u inicijalnom položaju, leksemi imaju uvijek oblik sa skupom: *'negdê'*, *'sigdê'* itd.

2. 3. 8. Tročlanih inicijalnih skupova, KKK-, ima u JG 35:

1. *fkr* — 'fkrasti'
2. *scv* — 'scvrti'
3. *sfl* — 'sfliskati' »ispljuskati'
4. *sfr* — 'sfrigati' »udesiti nekoga«
5. *skl* — 'sklopiti'
6. *skļ* — 'skļucati'
7. *skr* — 'skriti'
8. *skv* — 'skvariti'
9. *smr* — 'smra:t' »smrâd«
10. *spl* — 'splivati'
11. *spl* — 'spluskati' »izbaciti, prolijati vodu«
12. *spr* — 'spraviti'
13. *str* — 'stra:na'
14. *stv* — 'stva:r'
15. *šcv* — 'šcvrknoti' »stisnuti (se)«
16. *škl* — 'šklopēc' »krpelj«
17. *škļ* — 'škļocnoti' »udariti zubima o zube«
18. *škr* — 'škripi'
19. *vgr* — 'vgristi'
20. *zbl* — 'zblatiti'
21. *zbl* — 'zbluvati'
22. *zbr* — 'zbrojiti'
23. *zdr* — 'zdrař'
24. *zdv* — 'zdvojiti'
25. *zgl* — 'zglöp' »zglob«
26. *zgm* — 'zgmizati'
27. *zgn* — 'zgnileti'
28. *zgn* — 'zgnęsti'
29. *zgr* — 'zgrada'
30. *zgv* — 'zgvrciti'
31. *zml* — 'zmla:titi'
32. *zmr* — 'zmra:čiti'
33. *zvl* — 'zvla:čiti'
34. *žbr* — 'žbroknoti'
35. *ždr* — 'ždre:bę'

	<i>l</i>	<i>ḷ</i>	<i>m</i>	<i>n</i>	<i>ń</i>	<i>r</i>	<i>v</i>	
<i>fk</i>						<i>fkr</i>		1
<i>sc</i>							<i>scv</i>	1
<i>sf</i>	<i>sfl</i>					<i>sfr</i>		2
<i>sk</i>	<i>skl</i>	<i>skl</i>				<i>skr</i>	<i>skv</i>	4
<i>sm</i>						<i>smr</i>		1
<i>sp</i>	<i>spl</i>	<i>spl</i>				<i>spr</i>		3
<i>st</i>						<i>str</i>	<i>stv</i>	2
<i>šč</i>							<i>ščv</i>	1
<i>šk</i>	<i>škl</i>	<i>škl</i>				<i>škr</i>		3
<i>vg</i>						<i>vgr</i>		1
<i>zb</i>	<i>zbl</i>	<i>zbl</i>				<i>zbr</i>		3
<i>zd</i>						<i>zdr</i>	<i>zḍv</i>	2
<i>zg</i>	<i>zgl</i>		<i>zgm</i>	<i>zgn</i>	<i>zgṇ</i>	<i>zgr</i>	<i>zgv</i>	6
<i>zm</i>	<i>zml</i>					<i>zmr</i>		2
<i>zv</i>							<i>zvl</i>	1
<i>žb</i>						<i>žbr</i>		1
<i>žd</i>						<i>ždr</i>		1
	7	4	1	1	1	14	7	35

Sa 24 suglasnika moguće je ostvariti 12144 tročlane kombinacije. 35 iskorištenih na početku riječi iznosi 0,26%. Na početku monema iskorišteno je samo 11 kombinacija, potcrtane u tabelama, što je samo 0,09%. Zalihost je veoma velika. Da se uzmu u obzir i prijedložne sintagme, broj ostvarivih inicijalnih tročlanih skupova iznosio bi oko 155, a to je 1,27% od mogućih kombinacija. Međutim, sve ostvarive nisu potvrđene, iskorišteno ih je tek oko pola.

Od 11 kombinacija u okviru monema 10 ih ima strukturu T + Z + S, a jedna T + S + S. Na trećem mjestu mogu stajati samo sonanti, i to ne svi nego jedino likvide i, jednom, v.

Na početku riječi mogućnost kombinacija veća je. U kombinaciji T + Z + S može na trećem mjestu stajati i nazal. Sada su moguće i dvije nove kombinacije: T + T + S i T + A + S. Skup *vgr-* treba ubrojiti u kombinaciju T + Z + S jer je paralelna onoj *fkr-*.

2. 3. 9. Četveročlani inicijalni skupovi. KKKK-, pojavljuju se samo u prijedložnim sintagmama s prijedlozima *k* (*k*, *g*), *v* (*v*, *f*). U govoru i oni se pojednostavljaju ispuštanjem prvog suglasnika, tj. prijedloga. Ostvaruje se dvanaest ovakvih skupova:

fskl — 'fsklopu'
fsmr — 'fsmra:du'
fstr — 'fstra:nu'
fškr — 'fškri:ni'

ksmr — 'ksmra:du'
kstr — 'kstra:ni'
kstv — 'kstva:ri'
gzdr — 'gzdra:vļu'
gždr — 'gždreβetu'
vzdr — 'vzdra:vļu'
vzgl — 'vzglōbu'
vždr — 'vždreβetu'

2. 3. 10. U finalnom položaju već u tipu -KK ima vrlo malo skupova. Pored toga, većina njih dolazi samo u tuđicama. Preko tuđica pojavljuju se svakodnevno novi skupovi, koji se obično nalaze samo u jednom leksemu. Takvi su, npr. *-lt* u 'volt', *-nk* u 'teŋk' itd. O njima ovdje neće biti govora. U obzir ćemo uzeti samo skupove u domaćim riječima i u onim starim tuđicama koje se više ne osjećaju stranima.

To su:

-ft 'saft' »sok, umak«
-jc 'šprajc' »potporanj«
-js 'ojs', uzvik kravama pri skretanju ulijevo
-jt 'do:jtī' »doći«
-lc 'folc' »zarez na gredi«
-nc 'gredenc' »kuhinjski ormar'
-nt 'pant' »okov za vrata i prozore«
-rc 'norc' »glupan«
-rk 'tork' »utorak«
-rt 'mort' »žbuka«
-st 'mladost'
-šč 'dešč'
-št 'ništ'

Struktura je skupova: T + Z, S + Z, T + A, i S + A. Na prvom mjestu stoje samo tjesnačni i sonanti, a na drugom zatvorni i afrikate. I ovdje se JG slaže s kajkavskim govorima 16. st. (JAV, str. 93).

Od trinaest skupova samo ih pet dolazi u domaćim riječima: *-jt*, *-rk*, *-st*, *-šč* i *-št*. U PJG dolazila su, vjerojatno, samo dva: *-st* i *šč* (ili, možda, *-žd*).

U JG dolazi i jedan tročlani skup u toj poziciji, i to *-jsk* u leksemu 'vojsk', koji oblik dolazi pored 'vosek' i 'vojsək', tip S + T + Z.

2. 3. 11. U medijalnom položaju ostvaruju se skupovi svih tipova koji dolaze u inicijalnom i finalnom položaju i još nekoliko drugih kombinacija. Ostvaruje se i više skupova istog tipa. Međutim, u inicijalnom i finalnom položaju svi su skupovi bili pravi. U medijalnom položaju ve-

činom su nepravi, njihovi članovi ne pripadaju istom slogu i mogućnost kombinacija je veća a da se ne narušavaju principi koji vrijede za kombinacije unutar jednog sloga. Medijalni skupovi, prema tome, nisu toliko karakteristični za određeni jezik kao inicijalni i finalni. Zbog toga i nećemo nabrajati sve medijalne skupove, već će se samo ukazati na one tipove kombinacija koji ne dolaze u dosad prikazanim pozicijama.

Dvočlani skupovi:

Z + A	'ropčec', »maramica«, 'drkče' »drhti«
A + Z	'mozga' »mozga«
S + Z	'mešši', 'bolši'

Tročlani skupovi:

Z + T + Z	'ropski'
Z + Z + S	'otklučati'
Z + T + S	'opslužiti'
Z + S + S	'podmladiti'
S + Z + S	'blandra' »stopalo«, 'landrati'
S + T + S	'viršli'
T + T + Z	'popofski'
A + Z + S	'luctvo'

Četveročlani skupovi:

T + T + Z + S	'lopojstvo'
S + T + Z + S	'opčinstvo'

2. 4. Dijakronijski osvrt

JG i po konsonantizmu ulazi u križevačko-podravski dijalekt kajkavskog narječja: prasl. *tj, *dj imaju kontinuantu č, đ, a praslavenski skupovi *stj = *skj i *zdj = *zgj dali su šč, žđ¹⁰: 'sve:ča', 'međa', 'kršćen', 'vršči', 'dežda' 'možđeni'.

Prapodravski, dakle i PJG, imao je, najvjerojatnije, ovakav sustav od 23 suglasnička fonema:

¹⁰ Prema Junkoviću ti podravski govori na osnovi vokalizma ulaze u PJ, tj. u panonsku južnu grupu, a na osnovi konsonantizma u PS, panonsku sjevernu grupu. Jasno je da se izoglose ukrštavaju, ali pojmovi PJ i PS pretpostavljaju diskretne predmete, tj. PJ – PS. Podjela panonske grupe po vokalizmu i ona po konsonantizmu u kontradikciji su. (JAV 208., 211).

p	t	k	h	s	š	č	ć	c
b	d	g		z	ž		đ	
m	n				ń			
v	l				l̥			
	r				r'			

(FR, str. 58. i dalje, JAV, str. 211, SD, str. 6, 116)

Taj sustav ima tri slabe točke, tri rupe u korelaciji po zvučnosti. Najprije se uklanja ona u svežnju afrikata jednačenjem $\check{c} - \acute{c}$. Vjerojatno je još prije tog jednačenja došlo do jedne druge promjene u inventaru suglasnika, i to do nestanka palatalnog r' , depalatalizacijom u jednim slučajevima, kao u Gsg 'cara', i prijelazom u skup rj u drugim, kao u 'zorja', 'morje'.

Treća je promjena u inventaru pojava tjesnačnog f pošto je v postao suglasnik s dvostrukim karakterom: sonant i zvučni tjesnačni.

Poslije tih promjena dobili smo sustav od 22 fonema, kakav pretpostavlja i Junković za kajkavsko narječje 16. stoljeća:

p	t	k	h	f	s	š	č	c
b	d	g		*v	z	ž	đ	
m	n					ń		
*v	l					l̥		
	r							

Fonem v pojavljuje se u tabeli dva puta, ali to je jedan fonem s dvije varijante i zato je označen zvjezdicom.

Taj sustav ima još uvijek dva prazna pretinca u korelaciji po zvučnosti. Međutim, on ima i drugih slabih točaka: zbog fonostatističkih odnosa nestabilni su l , $ń$ i $đ$ (JAV, str. 102). Fonetski je nestabilan suglasnik h .

Vjerojatno se već u PJG prazno mjesto u svežnju afrikata popunjava fonologizacijom pozicione varijante (z) fonema z :

1. 'mozek' — 'mozga', 2. 'mozek' — '(mozga), 3. 'mozek' — 'mozga'.

2. 4. 2. Pojava fonema f u inventaru vezana je za fonološke principe kombinacije suglasnika, za distribuciju.

Dalje promjene ili tendencije promjena u inventaru također su usko vezane za distribuciju. S druge strane, razvoj samih principa distribucije u kajkavskim govorima, koji se ogleda u sudbini pojedinih suglasničkih skupova nastalih po ispadanju poluglasa, veoma je karakterističan.

Pored toga što su $l̥$ i $ń$ bili nestabilni zbog fonostatističkih razloga postojala je slaba razabirljivost između tih palatalnih sonanata i odgovarajućih nepalatalnih sonanata (l , n) kao i veza nepalatalnih sonanata sa j (lj , nj). Stanje u JG pokazuje da je rješavanje tih suprotnosti u JG

počelo depalatalizacijom *l*, ali danas je situacija prilično složena. Pokazat ćemo to kao sudbinu prasl. **lj*, **Lj* (*L* — labijal), **lbj* i **Lbj* u JG.

1. **lj* — *l*, *l̥*: 'klu:č', 'k̥lu:č'. Odnos između tih dubleta prikazan je u t. 2. 1. 2.

2. **Lj* — *Ll̥*, *Ll*: 'zemla', 'mrvlišča:k'. U toj poziciji mnogo češće, skoro redovito dolazi *l̥*. U govoru su primjeri sa *l* rijetki.

3. **lbj* — *l*: 'ze:le', 'veše:le'.

4. **Lbj* — *Lj*, *Ll̥*: 'kravji', 'kravli', 'gro:ble', 'grobje', 'bukovje', 'grabovje'. Jedne sintagme dolaze s fonološkom alternacijom, druge, zadnja dva primjera, samo sa *j*. Odnos alternanti pokazuje da se i tu radi o dubletama, od kojih je u jednom primjeru češća ona sa *j* ('kravji'), u drugom ona sa *l̥* ('gro:ble'). Samo sa *j* dolaze sintagme koje se rijetko upotrebljavaju, odnosno možemo pretpostaviti da ih govornici okolnih sela ne upotrebljavaju.

Prema prasl. **nj*, kao i prema **nbj* u JG dolazi samo *n̥*: 'koňa', 'kni-ga', 'graňe:', 'su:šňa'.

Sinkronijski stanje pokazuje da je u PJG došlo do depalatalizacije *l̥* ili je taj proces bio pred završetkom, tj. za *l* moglo se upotrebljavati i *l̥* i *l̥*, prije interferencije u 17. stoljeću i dalje. Da je tako bilo i u čitavom podravskom dijalektu, pokazuje slično stanje u podravskim govorima (F, str. 336. i vlastiti materijal). Da li je depalatalizacija zahvatila i *n̥* teško je reći na osnovi današnjeg stanja. Vjerojatno nije, bar u većem dijelu podravskog dijalekta. Da jeste, ostavila bi tragove i ne bi dolazilo do pojave kao što je metateza *jn* za *n̥* (*kojn*, u Đurđevcu), koja također predstavlja odstranjenje starog *n̥* od **nj* iz sustava.

Te promjene, odstranjenje starih *l̥* i *n̥*, događaju se pod pritiskom novih *l* i *n̥* u koje prelaze skupovi *lj* i *nj* od **lbj* i **nbj*.

U tom razdoblju dolazi do interferencije s govorima u kojima *l̥* nije depalatalizirano (a s njim se izjednačuje i *l̥* od **lbj*) i posuđuju se oblici sa *l̥*, odnosno zadržava se stanje u kojem određeni leksemi i sintagme imaju fonološke alternante, dublete sa *l* i *l̥*.

U istim uvjetima iza labijala na granici morfema pojavljuju se tri suglasnika: *l*, *l̥*, *j*. Primjeri sa *l* i *j* u početku ulaze u sustav, a oni sa *l̥* ne: 'zemla' i 'kravji' ulaze u sustav, a 'zemla' i 'kravli' ne. Kako u govorima s kojima JG interferira i preuzima od njih sintagme sa *l̥* gdje on ima *j* ('kravli' za 'kravji') nema svih leksema, odnosno sintagmi gdje JG ima *Lj*, u tim se primjerima i ne javljaju dublete ('bukovje'). Zbog toga se oblici sa *l̥* ne mogu nametnuti da postanu dominirajuće dublete ili čak jedini oblik.

Drukčija je situacija sa *l* i *l̥* prema **Lj*. Tu prevladava novije *l̥*. Razlog će biti što i prema **Lbj* dolazi uz *j* samo *l̥* a nikada *l*. Drugi je razlog, vjerojatno, što je funkcionalni učinak fonema *l̥* bio malen, ali on ovdje nije odlučujući: to podjednako djeluje i na *l* i *l̥* prema **Lj*, a tako su odnosi drukčiji.

Funkcionalni učinak *l̥* povećava se i prijelazom etimološkog ili posuđenog *l* u *l̥*: 'petel', 'ra:l', 'čukola:da'.

Na sličan način povećava se i funkcionalni učinak suglasnika *n*: 'mre-
na', 'tabaŋa', 'faŋ' (od 'fajŋ'), 'vu:na' (od 'vujna').

Na osnovi rečenoga može se zaključiti da je inventar suglasničkih fo-
nema u kontinuitetu sadržavao foneme *l* i *n*, ali se, djelomično ili u ve-
ćoj mjeri, mijenjala njihova distribucija.

2. 4. 3. Ostale promjene u konsonantizmu nisu imale nikakav odraz
na inventar fonema, već samo na distribuciju i frekvenciju.

Dvije pojave starije su od nekih gore opisanih a i šire od njih, pre-
laze okvire kajkavskog narječja. To su: gubitak rezultata druge palata-
lizacije, ali to je posljedica morfoloških procesa, i neutralizacija opreke
po zvučnosti.

2. 4. 4. Rečeno je da su kontinuate prasl. **tj* i **dj* č i *đ*: 'mačaha',
'sve:ča', 'međa', 'pređa'. U nekoliko leksema i sintagmi, što je poznato
i drugim kajkavskim govorima, umjesto *đ* dolazi *j*: 'vojke', 'naza:j',
'mlajši', 'rajši', 'slajši' (pored 'slatkeši'). Radi se o posuđenicama uvje-
tovanim semantičkim ('vojke' — 'vočke') i morfološkim razlozima
(-jši).

U 'krajši' (pored 'kratkeši') dolazi *j* umjesto *č*. To je dokaz da je u
komparativima morf *čš* zamijenjen »tuđim« *jš*.

U imperativu glagola 'jesti' dolazi *č* (od *đ*): a u glagola 'videti' š:
'ječ ječe', 'viš vište'. U drugom slušaju š nije posve jasno. Stoji umje-
sto č vjerojatno zbog naslanjanja na oblike kao 'o:š, ne:š'.

U prijedlogu 'međ' ne radi se o otvrdnjavanju *đ*, već o preinaci prema
onim prijedlozima koji imaju -*d* (ER II, str. 399).

Oblici sa *št* prema *šč* od **stj* i **skj* posuđenice su: 'kreštalica', 'uš-
ta:p'.

2. 4. 5. Praslavenski suglasnički skupovi sa *bj*, tzv. sekundarni skupo-
vi sa *j*, imaju dvojaku sudbinu. Prva grupa, skupovi sa sonantima, koji
daju *l* i *n*, o čemu je bilo govora, mijenja se. Druga grupa, u koju ulaze
ostali skupovi, prvobitno se ne mijenja. Promjene, zapravo prividne,
koje se dešavaju s tim skupovima u pojedinim leksemima, ili skupinama
leksema, ne predstavljaju »glasovni« razvoj već su rezultat posuđivanja
leksema i morfema s već izvršenim promjenama u drugom sustavu. To
je bilo pokazano već na do sada navedenim primjerima.

Prasl. **tbj*, **dbj* — JG: *tj*, *dj*

Primjeri: 'li:stje', 'pro:tje', 'gro:zdje', 'sa:dje?', 'kostjo:m'. U lekse-
mima *brač*-, *tręč*- dolazi samo *č*, a u *la:đ*- *đ*. U instrumentalnim sintag-
mama kao 'ma:ščo:m', 'koščo:m', koje dolaze pored 'ma:stjo:m' i 'kost-
jo:m' imamo posuđenice s izvršenim jotovanjem.

Prasl. **sbj*, **sbj* — JG: *sj*, *zj*

Primjeri: 'pešji', 'kozji', 'lo:zje'.

Prasl. **čbj*, **šbj*, **šbj* — JG: *čj*, *žj*, *šj*

Primjeri: 'mačji', 're:čjo:m', 'lažjo:m', 'mišji', 'kokošjo:m'. Pored
»pravilnih« sintagmi 'božji', 'vražji' postoje i dublete, koje su i češće,
'bo:ži', 'vra:ži'.

Sekundarni skupovi *jt*, *jd* javljaju se neizmijenjeni i pojednostavljeni ispadanjem *d*: 'na:jtí', 'do:jtí', 'na:jděm' i 'najěm', 'dojděm' i 'dojěm'.

2. 4. 6. PJG bio je u areji gdje su se skupovi sa zatvornim zubnim na prvom mjestu i *l* na drugom mjestu mijenjali tako da je na prvo mjesto dolazio zatvorni velarni: *tl*, *dl* — *kl*, *gl*. Ta promjena nije dosljedno sprovedena, odnosno vjerojatna je i pojava ponovog posuđivanja leksema sa neizvršenom promjenom. Primjeri: 'mėkła' i 'mėkła', 'klačiti', 'tlo', 'glė:va' Nsg, 'dlan', 'dlaka'.

Skup *dl* disimilacijom je prešao u *dn*: 'pėdná' i onda nom. 'pė:deń.

Skup *tm*- dao je *km*-. 'kmica', 'kmičėn'.

Medijalno *-dn-* pojednostavljuje se ispadanjem *d*. U govoru dolaze i oblici sa *-dn-*. Tu se neće raditi o posuđivanju, već o kontinuiranom supostojanju dviju faza razvoja. Starije stanje nije iščezlo iz sustava zahvaljujući pomoći sa strane, interferenciji. Primjeri: 'tjė:ní' i 'tjė:dní', 'jė:na' i 'jė:dna', 'jė:n' i 'jė:deń'.

Skup *-mn-* disimilacijom prešao je u *-vn-*: 'gu:vno', 'plavna' i 'plavná' te otuda nominativ 'plaveń'.

Isti je uzrok prijelazu *-mń-* u *-mł-*: 'sumłati', 'dimłak', 'žrmłė'. U zadnjem primjeru prije toga prijelaza nastalo je *-mń-* od *-vń-*, a ovaj skup od *-nbń-*.

Skup *-čn-* prešao je u *-čm-*, ali i ovdje supostoje oba u govoru i teško je reći da li se je *-čn-* bio posve izgubio: 'počmėm' i 'počnėm'. U 'vučna' »naučena na što, navikla«, skup ostaje nepromijenjen zbog nom. 'vučėn'.

Medijalni skup *-mk-* asimilacijom je prešao u *-nk-* u riječima: 'sla:nka', 'hu:nka' »međašni humak'.

Inicijalno *čr-* dolazi kao *cr-*: 'cr:n', 'crłė:ní', 'cr:va', 'crė:vo' »crijevo«, ali: 'čėrė:p', 'čėrė:šńa', 'čėrė:vo' »trbuh« (v. t. 1. 3. 11).

U skup *žr-* umetnuto je *d*: 'ždrebičív', 'ždrł', 'ždėrė'.

Na mjestu intervokalnog *ž* stoji *r* u prezentskim sintagmama glagola 'moči': 'moremo', 'němre'.

2. 4. 7. U PJG prešao je skup *ht-* u *št-* u primjerima: 'štėł'. Isto tako preko *ht-* i *kt-* od **kьt-*. Danas se u Jagnjedovcu ne susreće 'što' za »tko«, kao u drugim podravskim govorima, već samo posuđenica 'ko'. Oblici 'něščė' i 'niščė' javljaju se rijetko uz dominirajuće dublete 'něko' i 'niko'.

U skupovima *v* plus dental ispaio je inicijalni *v* ako je ulazio u isti monem s idućim fonemom. Ako je bio poseban morfem prefiks, nije ispadao. Primjeri za —

vl: 'latjė:' »klipovi kukuruza«, 'la:si', 'la:kno', ali 'vlė:kla', dobiveno metatezom od **velk-*, jer se *v-* osjeća kao prefiks kao i *s-* u 's*łė:kla'.

vd: 'doveč' ali - 'vdati', rjeđa dubleta uz 'iti zamoš';

vt: 'tork' - 'ftėknoti';

vz: 'zē:la zē:ti', ali ostaje u medijalnom položaju: 'převzē:ti';

vs: 'sē' »sve«, 'si' »svi«; oblici s metatezom posuđenice su.

U skupovima *DvL v* je ispalo: *tvr* – 'četrtek', 'četrtri', *svr* – 'sra:p', 'srbi:', 'sraka', *svl* – 'sla:čiti'.

Prema **vbčera* dolazi 'čēra', 'fčēra' i 'ščēra'.

Skup *pč-* dao je čm-: 'čmē:la'. Skup *pt-* je pojednostavljen: 'ti:čar' ja:strep', 'uč'.

2. 4. 8. Od fonema izvan skupova potrebno je posebno razmotriti sudbinu suglasnika *h*. Kako nije bio integriran u sustav, nije imao zvučna parnjaka u korelaciji po zvučnosti, u određenim pozicijama prelazi u druge spirante s kojima je činio niz (*v – j – h*), ili se gubio. U početnoj fazi PJG, koja je i općekajkavska, frekvencija se njegova povećala jer se javlja sekundarno *h* kao proteza ispred slogotvornog *r*. Kasnije dolazi do smanjenja njegove učestalosti, naročito u uvjetima interferencije.

U dijasistemu *prasl. – JG* postoji sljedeći odnos:

$$\frac{h}{h - v - j - f - \emptyset - š} = \frac{\emptyset (r)}{h(r)}$$

U okviru pojedinih monema alterniraju po dvije pa čak i tri ovih kontinuantu.

1. *h* redovno, a rjeđe *ø* u inicijalnom položaju ispred samoglasnika: 'hrbet', 'Hrva:t', 'hajdi:na', 'hiža', 'hr:š', – 'ajdina', 'iža' itd.

2. *h* u medijalnom položaju ispred suglasnika i nekim pojedinačnim slučajevima: 'zdehnē', 'vrh', 'meħuna', 'tihu', 'nuh'. Ponekad se u finalnom položaju i ovdje ne čuje.

3. *ø* u nekoliko kategorija, i to a) prema skupu *hS-*: 'lat' »hlád«, 'ra: niti', 'meļ' »hmelj«, b) u morfemu za lok. mn. imenica I. skupine i gen. mn. pridjevskoj zamjeničke deklinacije i c) u 'ma:m' »odmah«.

4. *ø – j* u finalnom položaju iza dugih prednjih samoglasnika kada u drugim sintagmama istog leksema dolazi u medijalnom položaju: 'smē:' i 'smē:j', 'smē:ja', 'ore:ja'.

5. *h – ø* u finalnom položaju iza kratkih, posebno prednjih samoglasnika: 'ore' – 'oreħa', 'oreħ' – 'oreħa'.

6. *h – j* u medijalnom položaju uz prednje samoglasnike: 'greħota' i 'grejota', 'kuhiña' i 'kujiña'.

7. *j* u nastavku za lok. mn. I. skupine imenica: *-a:j*.

8. *v – f* iza stražnjih samoglasnika: 'strova', 'bova', 'bo:f' »buha«, 'rasove', 'pavuz' »pazuh«

9. *f – š* u 'drftal', 'drščē'.

10. *h* u 'siroma:k'. Naravno, ovdje se radi o preuzimanju sufiksa *-a:k*, a ne o glasovnom, odnosno fonološkom razvoju.

Skup *-gk-* prelazi preko *-hk-* u *-ft-*, ali su obe faze prisutne kao dublete. Dolazi do fakultativne diferencijacije prema leksemima: 'nofti', 'leħko'.

Skup *fh-* pojednostavio se ispadanjem *h*: 'fižu', 'fi:ži'.

Regresivna asimilacija u skupu *hv-* i pojednostavljenje skupa, pojava šira od kajkavskog narječja, ne izostaje: 'fa:la'.

3. Suprasegmentna obilježja

3.1. Sustav

3.1.1. U točki 1.1.1. rečeno je da je u JG duljina samoglasnika fonološki relevantna. U riječi dug slog može doći prije naglasaka i pod naglaskom. Eventualne zanaglasne duljine, koje se javljaju u govoru (parole) fonetske su.

Naglasak može stajati samo na dva zadnja sloga riječi. Mjesto naglasaka nije fonološki relevantno jer zavisi o duljini ultime: ako je fonološki duga, obavezno je i naglašena. U enklizi može biti naglašen i posljednji kratak slog riječi. Zakon dvaju slogova (ZDS, Fancev: *Zweisilbengesetz*) može se, dakle, odnositi na akcenatsku riječ, ali samo fakultativno.

Intonacija nije fonološki relevantna.

Sustav suprasegmentnih obilježja u JG može se prikazati na sljedeći način:

Slog:*	ostali	preposlj.	posljednji
Duljina:	+	+	+
Naglasak:	—	+	+

* Odnosi se na slog riječi i fakultativno na slog akcenatske riječi.

U okviru posljednja dva sloga riječi, odnosno akcenatske riječi, moguće su četiri kombinacije između duljine i naglasaka, tj. 2×2:1. *óo*, 2. *ào*, 3. *oà*, 4. *aà* (*o* – kratak slog, *a* – dug slog).

Takvu akcentuaciju možemo fonološki interpretirati i na drugi način, i to onda ako fonološki dug slog brojimo kao dvije more. Tada imamo sljedeće, i jednostavno, pravilo: naglasak je vezan za preposljednju moru riječi, odnosno akcenatske riječi. Onda imamo: 1. *òo*, 2. *oò* *o*, 3. *o òo*, 4. *oo òo*.

Sustav suprasegmentnih obilježja po klasifikaciji prof. Mogušića predstavlja *novu* akcentuaciju (AK, str. 129). Prema tipologiji P. Ivića JG ulazi u (3) tip, koji sačinjavaju »Mundarten nur mit quantitativen Gegensätzen« (H, str. 26).

3.2. Realizacija

3.2.1. Jagnjedovčani u govoru (parole) odstupaju i od sustava prozodijskih obilježja koji je naprijed izložen, kao što je to pokazano i za druge fonološke strukture. S druge strane, kada se služe, odnosno žele služiti, standardnim jezikom, ne mogu a da ne supstituiraju standardne prozodijske strukture svojim. Ipak, to im uspijeva mnogo više nego govornicima drugih mjesnih idioma podravskog dijalekta koji imaju istu

akcentuaciju, npr. Novigracima i Virovcima. Zato su ovi i poznatiji po svojoj karakterističnoj akcentuaciji nego Jagnjedovčani ili Bregovci.

Polazeći od realiziranog korpusa spontanog govora, dobiva se dojam nesustavnosti suprasegmentnih obilježja. U toj nesistematičnosti mogu se ustvrditi, ipak, neke tendencije. 1. Određene grupe govornika pokazuju izvjesnu ujednačenost. 2. Naglašen može biti svaki slog riječi. 3. Jedna te ista riječ u višekratnim ostvarenjima može biti različito naglašena. 4. Svaka višesložna riječ može imati naglasak na penultimi. 5. U enklizi može svaka riječ biti naglašena i na posljednjem slogu, ali se to rijetko događa. 6. Duljina dolazi u prednaglasnom i naglašenom slogu. 7. Većina naglašenih dugih i poludugih slogova uzlazno je intonirana. 8. Naglašene ultime silazno su intonirane. 9. Isti slogovi jedne riječi mogu biti u različitim govornim aktima različite duljine, ali jedna od kvantiteta prevladava.

Teoretski takva pojava može imati dva objašnjenja: 1. idiom se nalazi u fazi fiksiranja slobodnog akcenta na penultimi i 2. govornici idioma u kojem je akcenat fiksiran na penultimi akcenatske riječi u uvjetima diglosije unose u svoj govor elemente strukture drugog sustava. Prva mogućnost vjerojatnija je s općelingvističkog stajališta. Međutim, da istraživaču i nije iz literature poznato (JHK, Karta) da se radi o drugoj pojavi, iz razgovora s Jagnjedovčanima brzo bi ustanovio pravo stanje.

3. 2. 2. Prema stanju u govoru (parole) koje je izloženo naprijed vidljivo je koja su najčešća odstupanja od sustava suprasegmentnih obilježja. To je, prije svega, odstupanje od ZDS, tj. naglašuju se i drugi slogovi osim dvaju posljednjih. To se posebno odnosi na dva posljednja sloga u okviru akcenatske riječi. Kako je u enklizi čak više primjera za odstupanje od ZDS nego primjera njegova poštivanja, za JG i nije moguće reći da u sustav ulazi ZDS koji vrijedi u okviru akcenatske riječi, kao što je to u Virju i drugim podravskim govorima, već da ovaj zakon tada vrijedi samo fakultativno.

Odstupanja od ZDS u okviru riječi mogu imati stilističku vrijednost. To se može vidjeti u »Primjerima govora«, npr. u razgovoru br. 4. U tom odsječku od 156 riječi samo je pet odstupanja od ZDS. u okviru riječi: (*stāroga grāda, pōdrafski* – tvornici, *amērike, mōrala, garānciju*). Radi se o tri vlastite imenice, jednoj stranjoj, a samo je jedna »obična« riječ. Prve četiri veoma su česte u korpusima koje Jagnjedovčani susreću, a nisu najčešće realizirane u skladu sa strukturom JG. Kako najčešće imaju određenu afektivnu vrijednost, posebno (*pōdrafski, amērike* i *garānciju*), nameće se uobičajeni oblik tih sintagma i Jagnjedovčanima. Iako je (*mōrala*) normalna riječ u jeziku, svojim sadržajem već nije posve neutralna a u navedenom primjeru također to nije.

U okviru akcenatske riječi ZDS nije niti jednom poštivan: (*išel₁je, ōstal₁je, cūru₁si₁e nāšel₁*) itd.

3. 2. 3. Iako mjesto akcenta nije fonološki relevantno, ono to zalihosno može biti. Kako se fonološki dug samoglasnik može realizirati kratko, posebno u posljednjem slogu, može se ponekad samo po mjestu naglasaka odrediti o kojem se fonemu, o kojoj se oznaci radi. Kao pri-

mjer mogu poslužiti prilozi 'doma' »kod kuće« i 'doma:' »kući«. U prvog priloga naglasak je, redovno i normalno, na prvom slogu jer je posljednji fonološki kratak. U drugog je na posljednjem jer je ultima fonološki duga. Kako u izgovoru ne mora biti duga, može se realizirati kratko (domà), samo se po kontrastu mjesta akcenta zna, ako nije jasno iz konteksta, o kojoj se oznaci radi. Rečenica (*domă₁je.*), gdje je 'doma' naglašeno na zadnjem slogu po ZDS jasna je iz konteksta. Odsječak (*domă₁je . . .*) bez konteksta nije jasan: može se raditi o 'doma:' (*domă₁je dôšel*) i o 'doma' (*domă₁je bil*).

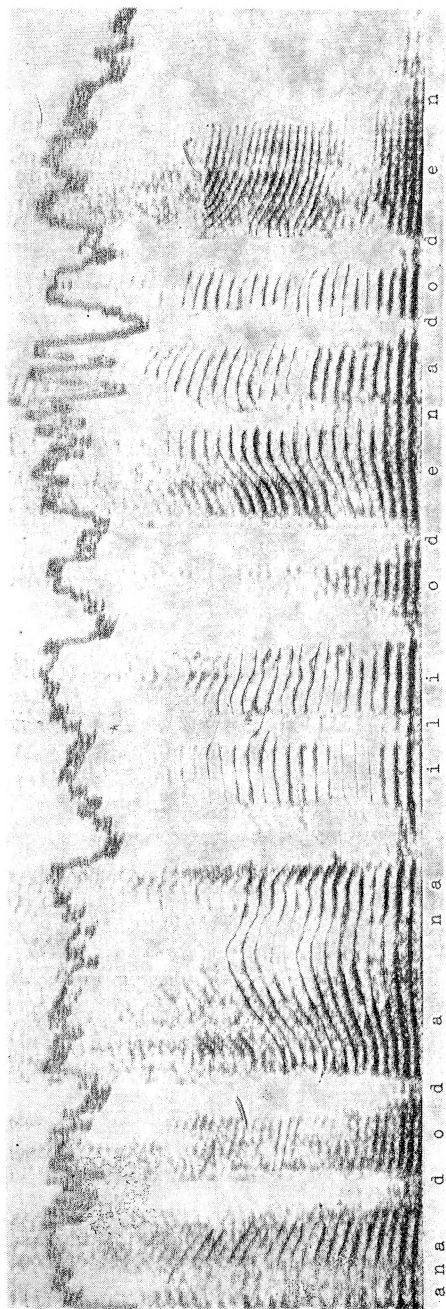
3. 2. 4. Kao što je rečeno naprijed, duga ili poluduga penultima intonirana je pretežno uzlazno. Redovno se govori:

- (*sūša, lāda, listje, prôtje*) pored (*protjê, žēnski, širōki, mlātīm*);
- (*gāvran, slābi, bogāti, gorčla, čūla, slōga, posēkel*);
- (*dūša, pōta, zvēizda, dēite*).

Neki od tih tipova riječi mogu biti i silazno intonirani, dakako rijetko, i onda takva intonacija ima obično stilističku vrijednost: (*jâ vīdim da₁bô nēkai žnē kad oče delāti; jâ tô mōram pokošiti, jâ tô mōram napraviti*). Neke se riječi ne susreću sa silaznom intonacijom. To bi moglo biti i slučajno budući da se silazna intonacija pojavljuje rijetko. Međutim, uočljivo je da se tu radi o naglasku riječi iz grupe koja je gore navedena kao treća po redu, dakle o najnovijem akutu. (Takvom analizom opet se narušava princip opreke sinkronija – dijakronija, ali ona u ovom slučaju omogućuje da se lakše definira pojava.) Prema tome, moglo bi se govoriti o jednosmjernoj opoziciji u vezi s intonacijom na penultimi, kao što je slučaj u Hrašćini, ali tamo ne samo u pretposljednem slogu (I, str. 402). Time bi intonacija u penultimi bila fonološki relevantna. Kako se silazna intonacija općenito pojavljuje vrlo rijetko i kako ne postoje minimalni parovi koji bi se mogli oponirati na osnovi intonacije, nameće se zaključak da intonacija u JG nije fonološki relevantna. Naravno, i tu treba apstrahirati one pojave intonacije koje su rezultat prebacivanja dvaju sustava.

Na osnovi korpusa od 5000 riječi razmotren je kvantitativan odnos između uzlazno i silazno intonirane duge naglašene penultime. Nije uzimano u obzir podrijetlo naglasaka zbog naprijed navedenih razloga. Broj silazno, eventualno ravno intoniranih penultima kreće se od 10–25% kod različitih govornika. U informatora iznosi su slijedeći: Z. Kovačić 10%, J. Posavec 10%, D. Kovačić 16%, D. Vitelj 13% i M. Vitelj 22%. Vidljivo je da Z. K. i J. P., pripadnici različitih generacija, srednje i starije, imaju istu frekvenciju silaznih penultima, najmanju. Najveću ima pripadnik starije generacije M. Vitelj. Z. Kovačić pripadnik je i konzervativne grupe, kao i D. Kovačić. Prema tome, kvantitativan odnos između uzlazno i silazno intonirane penultime individualan je, ne zavisi o pripadništvu pojedinim grupama.

3. 2. 5. Uzlazna intonacija dugog naglašenog sloga može biti dvovrсна. Može odgovarati kajkavskom akutu (˘) ili novoštokavskom dugouzlaznom naglasku (/). Običniji je akut, ali je često teško odrediti o kojem

Spektrogram dijela rečenice koji sadrži (od *d/la* na do *dāna* ili od *dēna* do *dēna*(*a*). Vidljivo je nešto različito kre-
 tanje tona u slogovima pod akutom (*a* i *e*). Važan je, međutim, odnos prema visini tona u idućem slogu, tj. niži
 je. Slično je i s tromim u *ili*: gotovo ravan ton, ali niži u idućem slogu. Harmonike su pojačane da bi bile uoč-
 ljivije. U gornjem dijelu spektrograma nalazi se gram intenziteta. (Snimanje je izvršeno u Zavodu za fonetiku
 Filozofskog fakulteta u Zagrebu.)

sloga (akcenatske) riječi, a u koju ulazi i JG, pisala su dosad nešto više tri autora. To su, već spomenuti, Fancev i Ivšić, prvi 1907. (F), drugi 1936. (JHK). Treći je Z. Junković koji o tome govori u svojoj disertaciji (JAV). Govoreći usput o toj akcentuaciji I. Popović u »Die Geschichte der serbokroatischen Sprache« na str. 580-581. navodi članak V. Kiparskog o istoj problematici u »Neuphilologische Mitteilungen«, Helsinki, ali mi to djelo nije bilo dostupno.

Fancev je dao iscrpan prikaz fiziologije virovskih prozodijskih obilježja, ali mu je ostao nejasan položaj poludugog »naglaska« u strukturi tih obilježja, njegov odnos prema dugom i kratkom. Međutim, njegovi se navodi ne slažu niti u pogledu intonacije duge naglašene penultime s onim što o tome kaže Ivšić i s današnjim stanjem.

3. 3. 2. Na karti priloženoj JHK Ivšić jagnjedovačku akcentuaciju obilježava sa IV⁷, tj. kao sedmi akcenatski tip njegove IV. grupe kajkavskih govora. U isti tip pored Jagnjedovca uvrštava i Miklinovec, predgrađe Koprivnice između Koprivnice i sela Bregi. Virovsku akcentuaciju označio je sa IV⁸. U oba tipa naglašena mogu biti samo dva zadnja sloga a razlika je po njemu između njih u tome što u tipu 8 intonacija nije fonološki relevantna: »Mjesto akcenta ~ može u svim primjerima biti i $\hat{}$, mjesto $\tilde{}$, osim na posljednjem slogu, i akcenat ~« (JHK 83). Za tip IV⁷ to ne vrijedi. Njegove su karakteristike metatonija akcenata $\hat{}$ i \sim na pretposljednem slogu i regresivna metataksa tih akcenata s daljih slogova. Bitna je tu tvrdnja da $\hat{}$ i \sim metatoniraju, tj. fonetski se zamjenjuju: $\hat{}$ prelazi u \sim , a \sim u $\hat{}$, ali postoji i dalje opozicija između njih. Naravno, samo u okviru penultime. Ivšić daje sljedeće primjere za taj tip: *letî, mlâtîm, mĕšo, mlâtîmo, tâncâti, mlâtîti, lopâta, jagôda* (gen. jedn. *jagodê, instr. jedn. jagodôm*) (JHK 81). Fonološki imamo sustav u kojem je fonološka duljina i ton na penultimi; mjesto akcenta nije fonološko jer zavisi o duljini zadnjeg sloga: ako je slog dug, akcenat je na njemu, ako je kratak, akcenat je na penultimi. To se može prikazati ovako:

Akcentat	-	•	ˆ	~
Posljednji slog	—	—	+	—
Pretposljednji	+	+	+	+
Ostali	+	—	—	—

ili:

Slog	ostali	pretposljednji	posljednji
Duljina	+	+	+
Intonacija	—	+	—
Naglasak	—	+	+

Kako se vidi, postoji razlika između onog što je za suprasegmentna obilježja u JG rečeno u ovoj radnji i onog što je o tome iznio Ivšić. On tvrdi da je intonacija fonološki relevantna i da se to ogleda u opreci $\hat{\sim} \neq \sim$. Međutim, njegovi primjeri 'měso', 'mlātim' mogu se ostvariti kao (*měso*, *mlātim*), samo što se redovno oba realiziraju sa \sim : (*měso*, *mlātim*). U t. 3. 2. 4. rečeno je da bi se moglo govoriti o eventualnoj fonološkoj vrijednosti intonacije, ali samo fakultativnoj, no ne na osnovi opreke koju uzima Ivšić jer takve u JG nema. $\hat{\sim}$ se izjednačio sa \sim , novim akutom. Eventualna opreka može se uzimati između kontinuan-te tih akcenata i akcenta koji je nastao pomicanjem akcenta s ultime u primjerima kao (*dūša*, *rāstem*).

Kako protumačiti ovo neslaganje između Ivšićevih podataka i suvremenog stanja? Dvije su mogućnosti. Prva je da njegovi podaci nisu odgovarali stvarnosti, da je on u odnosu na Jagnjedovec pogriješio. Druga je mogućnost da se akcentuacija u toku četiri desetljeća promijenila. Budući da je Ivšić bio vrstan dijalektolog, skloni smo da prvu mogućnost posve odbacimo. S druge strane, druga je mogućnost prilično vjerojatna. Jasno je, međutim, da se tako ne može postupiti. Da bismo donijeli valjane odgovore, problem treba šire razmotriti, dijakronijski i geografski, u okviru idioma viših rangova.

3. 3. 3. Fonološki imamo danas i u Virju i u Jagnjedovcu isti sustav suprasegmentnih obilježja. Različiti utisak koji dobivamo slušajući te govore rezultat su različite fonetske realizacije istih fonoloških relevantnih obilježja.

Kako intonacija nema fonološke vrijednosti, dugi se slog pod naglas-kom može realizirati, u principu, silazno, uzlazno i ravno. Ton može stajati u službi rečenične intonacije, kao što je to pokazano u t. 3. 2 . 4. Ultima ima silazan ton, koji je demarkaciono obilježje. Duga naglašena penultima u neutralnoj upotrebi realizira se redovno uzlazno. U Virju ona je, opet, pretežno silazna. U kraćem tekstu koji sam snimio u Virju od 49 dugih naglašanih penultima 32 su silazne, 17 ih je uzlaznih. O istom pitanju Fancev je pisao: »Nach der Tonquantität können wir weder in langen und noch weniger in kurzen Silben steigende Intonation konstatieren, sondern nur fallende, oder wenigstens keine steigende« (F 347). Fancev, sigurno, ovdje nije u pravu. Ne samo zbog drukčijeg stanja koje nalazi kasnije Ivšić i mi danas već i zbog općelingvističke zakonitosti. Ako norma¹¹ propisuje, tj. ako je uobičajen silazan ton, nema zapreke da se u govoru u toj poziciji ponekad realizira uzlazan, jer ton nema fonološke funkcije. Odstupanje od norme ima stilističku vrijednost. Fancev je, vjerojatno, uzimao u obzir samo »pravilan« izgovor i(li) izolirane riječi, koje se i danas realiziraju samo silazno. Prema tome, zaključujemo da je norma na početku ovog stoljeća u Virju određivala silazan ton za dugu naglašenu penultimu, dakle, kao i danas.

¹¹ Termin *norma* upotrijebljen je u smislu u kojem ga uvodi E. Coseriu, vidi Ž. Muljačić, *Opća fonologija i fonologija suvremenog talijanskog jezika*, Zagreb 1972, str. 9.

U kretanju tona u dugoj naglašenoj penultimi slažu se s virovskim govorom novigradski i bregovski. U Bregima u tekstu koji sam zabilježio od 55 dugih naglašanih penultima samo ih je 7 s uzlaznim tonom. Sigurno je da i u Bregima i u Virju, kao i u Jagnjedovcu, postoje individualne razlike, ali norma traži određeno kretanje tona u toj poziciji i ono prevladava. U Đurđevcu u mojih informatora dolazile su u spontanom govoru silazne i uzlazne duge naglašene penultime podjednako često, ali i tu izolirana riječ ima silazan ton. Taj bi govor išao, prema tome, zajedno s prva tri.

Različit je u tome, kako od tih govora tako i od jagnjedovačkog, govor Miklinovca, koji je Ivšić označio sa IV⁷, dakle, kao i JG. U njemu, bar kod mojih informatora, nisam mogao ustanoviti davanje prednosti niti uzlaznom niti silaznom tonu, ni u povezanom govoru ni u izoliranih riječi. Intonacija nije ni u Miklinovcu fonološka: iste sintagme u različitim ostvarajima dolaze sad s jednom intonacijom, sad s drugom. Ipak, može se uočiti tendencija da se određen ton veže uz pojedine sintagme i lekseme. Moglo bi se pretpostaviti da je to dalji razvoj akcentuacije koju je Ivšić označio sa IV⁷. Međutim, ovdje se radi o daljem razvoju jedinstvene podravske kajkavske akcentuacije sa ZDS u uvjetima interferencije, kao i u Jagnjedovcu. U Miklinovcu taj razvoj dovodi do još većeg odstupanja od ZDF no u JG.

3.3.4. Na kraju svog kapitalnog djela o kajkavskoj akcentuaciji (JHK) Ivšić ocjenjuje kao zabludu Fancevljevo traženje paralele između kajkavske akcentuacije sa ZDS i makedonskih g. i kaže da »je jasno da je kajkavska akcentuacija na cijelom području izašla iz jedne osnovne, pa je prema tome i njezino jedinstvo dokazano« (JHK 85). Ovdje Ivšić čini nepravdu Fancevu, koju ponavlja i Brozović (IZ 33), jer je očito da su Fancev i Ivšić mislili na dvije različite stvari: Fancev na strukturalnu srodnost, Ivšić na genetsku. Oba su, dakle, u pravu.

Na osnovi Ivšićeve teorije o razvitku kajkavske akcentuacije Junković u JAV (196. i dalje), polazeći od strukturalističkih načela, tumači razvoj akcentuacije i u Ivšićevoj IV. grupi. Objašnjena je metatonija i metataksa, progresivna i regresivna, i s njima akcenatski tipovi od 1 do 6. Međutim, kada se osvrće na tipove IV⁷ i IV⁸ ne ide u tumačenju dalje od Ivšića: »U četvrtima (tj. govorima) *'jägoda > jagöda* povlači za sobom i *löpata > lopäta*, *mlätimo > mlätimo* → *mlätiti mlätiti*.« (JAV 201). Nije naveden nikakav strukturalni razlog zbog kojeg *jägoda > jagöda* povlači za sobom sve ostale navedene odnose.

Iako akcentuacija sa ZDS (Ivš. IV 7, 8) proizlazi iz osnovne kajkavske akcentuacije, treba uzeti u obzir ono što je već Fancev istakao, tj. da ona »diesen Dialekten den eigenen Platz in der serbokroatischen Betonung gibt.« (F 345). Genetski i strukturalno jedna je stvar pomicanje mjesta akcenta i metatonija radi održanja i prefonologizacije starih opozicija u novim uvjetima, a posve druga fiksiranje naglaska na određenom slogu, odnosno mori, koje ima za posljedicu ukidanje postojećih opreka. Jasno je stoga da se traže paralele u širim arejama. Strukturalne je Fancev našao na drugom polu južnoslavenskih jezika. Međutim,

podravski ZDS nije rezultat istovrsnih tendencija. P. Ivić promatra takvu akcentuaciju u okviru evropske jezične areje s fiksnim akcentom, kao rezultat jedne šire tendencije.

Zanimljiv je s toga gledišta i rad H. Skölda *Ungarische Endbetonung* gdje on na osnovi posuđenica iz mađarskog u slavenskim jezicima pretpostavlja »daß das Ungarische in einer früheren Epoche Endbetonung gehabt hat, eine Betonungsart, die es noch in verhältnismässig später Zeit bewahrte«. (str. 9).

Podravska kajkavska akcentuacija sa ZDS, najverojatnije, odraz je sličnih srednjoevropskih slavenskih tendencija. U slovačkom naglasak je fiksiran na prvom slogu, ali može biti i na penultimi, gdje ima stilističku vrijednost. Ne radi se ovdje o govorima koje ta izoglosa povezuje s poljskim jezikom. Čini se da je stariji akcent u slovačkom uopće bio na penultimi prije nego je fiksiran na prvom slogu. (E. Pauliny, *Fonologický vývin slovenčiny*, 145). U podravskom dijalektu fiksiran je na predzadnjoj mori. A upravo je on graničio sa srednjoslovačkim govorima prije dolaska Mađara. Naravno, u vrijeme značajnih promjena u suprasegmentnom sustavu kajkavski su i srednjoslovački već potpuno odvojeni i razvijaju se samostalno. Ipak, srednjoevropska tendencija fiksiranja akcenta na predzadnjem segmentu, slogu ili mori, zahvatila je jedan manji dio govora panonske grupe ZJSP, i to one u komarničkoj župi. To je onaj elemenat koji genetski i strukturalno izdvaja ove govore u poseban dijalekt ravnopravan ostalim dijalektima u okviru kajkavskog narječja (KD 82).

Djelovanje te tendencije nastupilo je, naravno, nakon formiranja »osnovne kajkavske akcentuacije«. Od elemenata koji čine tu akcentuaciju samo je jedan specifično kajkavski, i to ne kvalitetan, već kvantitetan: veća zastupljenost metatonijskog cirkumfleksa nego u ostalim narječjima hrvatskog ili srpskog jezika. (JHK 70). Ostali elementi, novi akut, sama pojava novog cirkumfleksa, kraćenje starog akuta, zahvaćaju mnogo šire areje, ali nejednako. Tako se stari akut ne krati u slovenskom, a krati se u većini slovačkih govora (JAV 188, Pauliny, o. c. 139). Tek dalje razrješavanje novonastalih suprotnosti išlo je u različitim jezicima i njihovim dijelovima različitim putovima.

3.3.5. Među Ivšićevim revolucionarnim govorima treba, dakle, razlikovati tri ravnopravne grupe, a ne dvije: njegova IV. grupa cijepa se na dvije: prvu, u kojoj nema ograničenja mjesta naglasaka, obuhvaća veći dio križevačko-podravskih govora; mogla bi se nazvati križevačko-bilogorskom, i drugu, sa ZDS, odnosno s naglaskom fiksnim na pretposljednjoj mori. To je podravska grupa, podravski dijalekt kajkavskog.

Ivšić je pretpostavio, a s njim i Junković, da se nakon općekajkavskog stupnja, kojeg karakteriziraju odnosi: *měso*, *mlătış*, *mlătimo*, *sěkel*, *svôra*, *sůša*, *vídım*, *glāvā*, *ženā*, *lopāta*, *jāgoda*, *glavě*, *ženě*, svi križevačko-podravski govori doživljavaju metatoniju akcenata $\hat{}$ i $\tilde{}$. Ta metatonija, metataksa u okviru istog dugog sloga, predstavlja nastojanje da se održe stare opozicije po mjestu akcenta koje su ugrožene pomakom oksitonalnog $\acute{}$. Za Komarnicu to, međutim, nije vjerojatno. Tamo se

odvija suprotan proces: ukidanje opozicija po mjestu naglaska fiksiranjem naglaska na određeni slog ili moru u okviru (akcenatske) riječi, a zadržavaju se samo opreke po kvantiteti.

Ukidanje opreka po mjestu naglaska, koje može biti dio šire srednjoevropske slavenske tendencije, u okviru fonološke strukture samog idioma predstavlja jedan od načina rasterećenja sustava samoglasnih fonema. U tom razdoblju kajkavski sustav još ima 9 takvih fonema: i, ə (< ĩ, ĩ), ę (< ě), e (< e, ę), a, o, ɔ (< a), l̥, u, r̥. Da l̥ ima relativno dugo posebnu fonološku vrijednost, dokaz su zapisi toponima u ispravama iz 13. stoljeća. Svaki je samoglasni fonem mogao biti nenaglašen, dug i kratak, a naglašen s tri vrijednosti (˘, ˘˘, ˘˘˘). Sa 45 samoglasnih jedinica sustav je bio preopterećen.

U početnom razdoblju funkcioniranja akcentuacije sa ZDS intonacija je, ograničena po mjestu na dugu naglašenu penultimu i, eventualno, ultimu, imala fonološku vrijednost. Da li po podrijetlu ona fonetski odgovara starijem stanju, tj. da li imamo *mlātim*, *mēso*, bez metatonije ili odgovara novijem *mēso*, *mlātim* s metatonijom, što nije vjerojatno, uopće nije važno jer uskoro intonacija gubi fonološku funkciju. Pojavom tipa kao *dūša* teško je sačuvati opoziciju prema *mēso* i prema *sūša*, a ukinute su, s druge strane, opozicije koje su se mogle mnogo lakše sačuvati, npr. *jāgoda* – *lopūta*, *jāgode* – *lopāte* generaliziranjem naglaska u pojedinim morfološkim kategorijama: *jagōda* = *lopūta*, *jagōdē* = *lopātē*. Vjerojatno se u tom razdoblju desilo ono što imamo danas u već spomenutoj Hrašćini (I 402) i na što liči i današnje stanje u Jagnjedovcu: stariji se akut (*sūša*) izjednačio s cirkumfleksom (*mēso*), koji se realiziraju fakultativno silazno ili uzlazno, i stoje u jednosmjernoj opoziciji s novim akutom (*dūša*) koji se realizira samo uzlazno. U enklizi se, međutim, ukidaju i ovi ostaci oprekâ po intonaciji: *mēsó je*, *sūšá je*, *dūšá je*. Sljedeći je korak bio da intonacija gubi svaku fonološku funkciju. Duga, automatski i naglašena ultima, realizira se silazno. Duga naglašena penultima može se izgovarati silazno i uzlazno. U tome dolazi do diferencijacije među mjesnim govorima: u jednim se ona izgovara sve više silazno i to postaje norma (Virje, Bregi), a u drugim normom postaje uzlazna intonacija (Jagnjedovec). Drukčija realizacija stilističko je sredstvo.

3. 3. 6. Akcentuacija sa ZDS razvila se na periferiji kajkavskog narječja, najvjerojatnije u komarničkoj plemenskoj župi, odnosno u okviru velikog podravskog vlastelinstva koje je naslijedilo župu a prostiralo se od Koprivnice do Đurđevca. Kontinuirano se razvijala, uglavnom bez velikih utjecaja sa strane, do 16. stoljeća. Za migracija u tom stoljeću govornici nosioci te akcentuacije dolaze u dodir s drugim akcentuacijama, u prvom redu s kajkavskom, i to s Ivšićevom konzervativnom grupom I., i revolucionarnom grupom IV., 1 – 6. Dolaze i u kontakt s novoštokavskom akcentuacijom. U interferenciji s njima uzimaju pojedine osobine drugih idioma, fonetske, fonološke, morfološke i pojedine lek-

sičke jedinice. Međutim, čuvaju onu strukturalnu osobitost koja ih odva-
ja od svih drugih kajkavskih dijalekata – akcentuaciju sa ZDS. Dijalekt
s tom akcentuacijom čak se i širi: Jagnjedovec prije nije pripadao pod-
ručju ovog idioma. Na starom području izgubio je na terenu gdje nova,
odnosno obnovljena naselja formiraju u većim grupama govornici drug-
og narječja, štokavskog (Plavšinač, Vlajslav, Srdinač).

3. 3. 7. Prema onom što je Ivšić iznio za jagnjedovačku akcentuaciju
1936. godine i prema suvremenom stanju izlazilo bi da je JG pred pola
stoljeća imao suprasegmentnu strukturu koja je karakteristična za po-
četni period akc. sa ZDS, a do danas se razvila u opisanom pravcu. To
bi značilo da se u tom govoru sačuvalo nepromijenjeno stanje više od
četiri stoljeća, a doživjelo je velike promjene u razdoblju manjem od
pola stoljeća! To nikako nije vjerojatno. Vidjeli smo da se akcentuacija
Virja od 1908. do danas nije promijenila, kao ni u ostalim govorima ko-
je nabraja Fancev da imaju istu akcentuaciju. Govor Jagnjedovca nije
mu bio poznat. Prema tome, možemo zaključiti da Ivšić nije prikazao
pravo stanje akcentuacije u JG. S priličnom vjerojatnošću možemo reći
i to zbog čega je pogriješio.

Intonacija nije ni u Virju, ni u Jagnjedovcu, ni u Miklinovcu, koju
Ivšić kao i jagnjedovačku označuje sa IV⁷, ali se ona od nje u realiza-
ciji ipak razlikuje, fonološka. Norma kretanja tona u naglašenoj dugoj
penultimi, jedinom slogu gdje se taj fenomen pojavljuje, različita je u
svakom govoru. Uz to u Jagnjedovcu novi akut kao u primjeru (*dūša*)
skoro se uvijek ostvaruje s jednom, uzlaznom, intonacijom. Ivšić je,
prema tome, sa IV⁷ i IV⁸ označio različito fonetsko realiziranje iste su-
prasegmentne strukture. Pri tom je pomiješao dva pristupa: struktu-
ralni i genetski. Za virovski govor on ih razlikuje i objašnjava. Za jag-
njedovački i za Miklinovec navodi samo genetski. Pokazano je, s druge
strane, da ni njegove pretpostavke o genezi podravske akcentuacije ni-
su posve vjerojatne.

Potrebno je objasniti zbog čega se u JG penultima u primjerima kao
'*du:ša*', kada dijakronijski odgovara najnovijem akutu, konzekventnije
ostvaruje uzlazno nego u primjerima kao '*mę:so*' i '*mła:tim*'. To je opet
rezultat interferencije. Od 17. stoljeća JG u kojem intonacija nije fonološka
stoji u kontaktu s govorima u kojima to jeste. U kajkavskom se
adstratu jagnjedovački primjeri '*mę:so*' i '*mła:tim*' izgovaraju uzlazno
i silazno (*męso*, *młätim*), a u štokavskom samo silazno (*męso*, *młätim*).
Jagnjedovačko '*du:ša*' u jednom i drugom izgovara se uzlazno (*dūša*)
ili (*dūša*). Pod tim utjecajem se u JG ili čuva starije stanje, ali koje nema
razlikovnu funkciju, već je samo norma, ili se ponovo uspostavljaju
odnosi koji su u prošlosti već postojali u PJG: nema razlike između $\hat{}$
i \sim , oni se mogu realizirati uzlazno i silazno, ali se pretežno izgovaraju
uzlazno, dok se najnoviji akut sve konzekventnije izgovara samo uz-
lazno (*dūša*). Sličan je proces bio i u Miklinovcu.

3. 3. 8. Podravski kajkavski govori u kojima vlada ZDS nazivaju se u
ovoj radnji *podravski dijalekt*. To je činjeno analogno Brozovićevu pri-
jedlogu za podjelu kajkavskog narječja (njegova I. dijalektološka kate-

gorija) na dijalekte (II. kategorija). Međutim već tim nazivom »kajkavski dijalekt« odstupljeno je od njegova prijedloga koji se zasniva na sintezi Ivšićevih i Belićevih podjela kajkavskog narječja i rezultata najnovijih istraživanja. Obrazloženje za dopunu njegova prijedloga iznijeto je u t. 3. 3. 5. i u čitavom *Dijakronijskom osvrtu* na suprasegmentni sustav. Pokazano je da ti govori, s obzirom na akcentuaciju, čine zasebnu cjelinu i suprotstavljaju se kako Ivšićevoj I. i III. grupi, tako i ostalim tipovima (1–6) u IV. grupi. Ivšić je za svoju podjelu kajkavskog narječja na osnovi akcentuacije uzeo kao kriterij sudbinu metatonijskog cirkumfleksa (*posêkel*). U I. grupi on u početku ostaje neizmijenjen, u III. se pomiče prema početku riječi a u IV. prelazi u \sim , dok \sim metatonira u $\hat{}$. Međutim, u podravskim govorima nije bilo metatonije akcenata $\hat{}$ i \sim , već se oni izjednačuju, naravno, samo u predzadnjem slogu jer se s drugih slogova svi akcenti povlače prema kraju riječi. Takva sudbina metatonijskog cirkumfleksa ima genetski istu vrijednost i težinu kao i njegova sudbina u drugim grupama i ostalim govorima IV. grupe. Prema tome, već na osnovi samog Ivšićevog kriterija podravski kajkavski govori čine posebnu, novu grupu, odnosno, prema Brozoviću, dijalekt, (JHK, KD).

Kako su za klasifikaciju dijalekata jednako važni i strukturalni elementi, iznijet ćemo odmah i njih jer su još jači argumenat u prilog tezi da navedeni govori imaju rang dijalekta. Ostaje se na području suprasegmentnih obilježja. To je ono što je već isticao Fancev, a što je citirano u ovoj radnji, ali je Ivšić, orijentiran prvenstveno historijski, potisnuo u drugi plan: po strukturi svojih prozodijskih obilježja navedeni podravski govori zauzimaju posebno mjesto među kajkavskim govorima. U njima samo kvantiteta ima fonološku funkciju a naglašena mogu biti samo dva posljednja sloga (akcenatske) riječi, odnosno naglasak je fiksiran na posljednjoj mori riječi. Na to je već ukazao i Ivić.¹²

4. – 7. SUSTAVI MORFEMNIH JEDINICA

4. 0. Uvodne napomene

4. 0. 1. Od sustava jedinica sa značenjem u JG bit će prikazani samo sustavi morfemnih¹³ jedinica, i to onih koji se tradicionalno nazivaju obličnim nastavcima. Kako se gramemi (Ř 14, L-I 448) i gramatičke kategorije uopće ostvaruju diskontinuirano, ne samo u nastavku, najčešće morfemnom amalgamu, nego i u leksemu, fonološkim i leksičkim alternacijama, bit će u pojedinim slučajevima, kada je to karakteristično za JG, ukazano i na te pojave. To znači da se općekajkavske alternacije leksema kao oznake gramatičkih kategorija, kao u primjeru *plet-, plêt-, plę-*, neće sustavno izlagati.

¹² Usp. P. Ivić, *O klasifikaciji srpskohrvatskih dijalekata*, *Knjževnost i jezik*, 1/1963, str. 35.

¹³ Termin *morfemni* odnosi se na morfem u Martinetovom smislu, na gramatički monem, nasuprot leksemu, leksičkom monemu.

U ovom se dijelu iz praktičnih razloga, da se izbjegne ponavljanje, neće redovno posebno davati sinkronijski opis i zatim dijakronijski, već će uz iznošenje suvremenog stanja biti ukazivano i na pravac razvoja.

I ovdje je trebalo razlučiti elemente, sada morfeme, koji ulaze u JG od onih koji se pojavljuju u govoru Jagnjedovčana prebacivanjem .

4. 0. 2. Kada su dva nastavka iste kategorije paradigatski istovjetna, a sintagmatski različna, radi se o kontekstualnim varijantama, alomorfima. Ako su dva ili više nastavaka sintagmatski i paradigatski istovjetni, oni su u dubletnom odnosu.

Kao i na fonološkoj razini, dvije jedinice sa značenjem mogu u okviru JG kao cjeline imati u sustavu jedan status, a u okviru jedne od grupa drugi. Kada su takve razlike od većeg značenja, što uvijek nisu, bit će na njih ukazano.

4. Sustavi imeničkih padežnih nastavaka

4. 1. Imenice se u hrvatskom ili srpskom jeziku obično dijele u tri skupine. Ovdje se prihvaća ta podjela, točnije ona koju je sproveo Junković u JAV (113).

U dvije tabele bit će navedeni nastavci za jedninu i množinu koji ulaze u JG. O nastavcima za dvojinu, za NAV, bit će govora kasnije, kada će se raspraviti dvojinu uopće. U ostalim padežima zajednički su nastavci za množinu i dvojinu.

Tabela za jedninu

Padež	IA	IBa	IBbn	IBbt	II	III
N	∅	∅	∅	∅	∅	∅
	o	o			o	
		e			a	
G	a	a	na	ta	e'e:	i
D	u	u	nu	tu	i	i
A	∅	∅	∅	∅	∅	∅
	a	o			u	
		e				
V	∅	∅	∅	∅	∅	∅
	o	o			o	
	(e)	e			a	
L	u	u	nu	tu		
		(i)			i'i: i'i:	
I	om om nom tom om om	em em			'o:m	jom
						'jo:m

Potcrtani su nastavci tipični a ostali netipični. Kontekstualne varijante navedene su jedna ispod druge, a dublete usporedno, odnosno označene su sa '. Točkice pokazuju istovjetnost završetaka u pojedinih skupina imenica. Iste su oznake upotrijebljene i u tabeli za množinu.

Tabela za množinu

Padež	IA	III	II	IBa	IBbn	IBbt
NV	<i>i</i> <i>i</i>			<i>a</i> <i>na</i> <i>ta</i>		
			<i>ɛ</i>			
G	<i>of'o:f</i> (<i>ɛf</i>)'ɛ:f				<i>ɹ</i>	
	<i>i</i> <i>i</i> 'i: (<i>i</i>)'i: (<i>i</i>)'i:					
	<i>ɔ</i> <i>o</i> <i>ø</i>					
D	<i>o:m'om</i> (<i>ɛ:m</i>)'ɛm					
		<i>a:m'am</i> <i>a:m'am</i> <i>a:m'am</i> <i>nam'na:m</i>				
		<i>ja:m'jam</i>				
		<i>ima</i> <i>ima</i> <i>ima</i> <i>ima</i> <i>nima</i>				
A	<i>ɛ'ɛ:</i> <i>ɛ</i>			<i>a</i> <i>na</i> <i>ta</i>		
	<i>i</i>					
L	<i>ɛ'ɛ:</i> <i>ɛ'ɛ:j</i> <i>ɛ'ɛ:</i> <i>nɛ:'nɛ</i>					
	<i>i</i> <i>i</i> <i>ni</i>					
	<i>om'o:m</i>		<i>a:j</i> <i>a:j</i>			
	<i>ɛm'ɛ:m</i>					
		<i>jam'am</i> <i>am</i> <i>am</i>				
	<i>ɛma</i> <i>ɛma</i> <i>ɛma</i>					
	<i>ima</i> <i>ima</i> <i>ima</i> <i>nima</i>					
I	<i>i</i> 'i: <i>i</i> <i>ni</i>					
	<i>ɛ</i> <i>ɛ</i> <i>nɛ</i>					
	<i>ɛma</i> <i>ɛma</i> <i>ɛma</i>					
	<i>ima</i> <i>ima</i> <i>ima</i>					
		<i>ami'a:mi</i> <i>ami</i> <i>ami</i> <i>nami</i>				
		<i>jami</i> 'a:mi 'a:mi 'a:mi				
	<i>mi</i> <i>mi</i> <i>ajmi</i> <i>am</i>					
	<i>imami</i> <i>imami</i>					

4. 2. U I. skupinu ulaze imenice koje u Gsg imaju nastavak *-a*, odnosno nastavak im završava na *-a* (*-na*, *-ta*). To su imenice muškog i srednjeg roda.

Imenice IA skupine muškog su roda. U Nsg tipičan je nastavak *-ø*. Rjeđa varijanta leksički je uvjetovana. Dolazi u muških osobnih imena sa sufixsom *-k-*, imenici *dečk-o* te primjerima kao *zeleńk-o*. Dijakronijski gledano, radi se o hipokoristicima i deminutivima.

U toj skupini postoji kategorija živoga: Opreka *živo* – *neživo* ostvaruje se u Asg prekinutom oznakom u prijedložnoj sintagmi s prijedlozima *v* i *na* nastavcima *-a* – *-ø*: *na koń-a* – *na stolec-ø*. Zanimljivo je da u imenica koje označuju drveće i bilje postoji kolebanje u odnosu na kategoriju živoga. To pokazuju primjeri: *spuzal sem na ra:sta* – *na vrh, stal sem na vrgańa* – *na pa:ń*.

Vokativ¹⁴ je jednak nominativu. Posebna vrijednost vidljiva je iz konteksta. Posebni nastavci dolaze samo u sintagmama *Bož-e, Isus-e*. U oba primjera imamo i redovne vokativne sintagme, npr. (*Mōj bōk!*).

U dativu i lokativu¹⁵ nastavak je *-u*.¹⁶ Neke imenice imaju opoziciju Dsg – Lsg izraženu diskontinuirano duljenjem posljednjeg samoglasnika leksema. Primjeri: (*dvōru* – *na_dvōru, potōku* – *na_potōku, božiću* – *o_božiću, pocēku* – *na_pocēku*). Dijakronijski ovo duljenje odgovara metatonijskom cirkumfleksu kao i neka druga duljenja u pojedinim padežima, o kojima će biti govora. (JHK 69).

Nastavci *-om* i *-em* dublete su iza palatala i *c*, gdje *-em* jedino i dolazi. Oni su u jednosmjernoj opoziciji *-om* † *-em*. Nastavak *-om* tipičan je. Leksem *'po:t'*, odnosno *'pu:t'* traži nastavak *-em*. Primjeri: (*klūčēm, klūčom, nōžem, nōžom, dečkom, brātom, pōtem, pūtem*).

4. 3. Imenica *'čověk'* ima za množinu supletivni leksem *'lu:d'*, odnosno *'ľu:d'*. Označeno »množina« ostvaruje se prekinuto, u leksemu i padežnim nastavcima.

U Gpl nastavci su *-o:f, -of, -e:f, -ef, -ø, -i*. Nastavci *-o:f* i *-of* te *-e:f* i *-ef* međusobno su dublete kojih distribucija zavisi od ritma u iskazu, rečeničnog akcenta i individualnih navika i sklonosti. Tako je i u sličnim primjerima gdje se fonološka alternacija zasniva na različitoj kvantiteti nastavaka. U oponiranju *o*-nastavaka *e*-nastavcima i njih drugima uzimat ćemo ih kao jedan nastavak, npr. *-of* i *-ef*. *O*-nastavci i *e*-nastavci u istom su odnosu kao i u Isg, tj. u jednosmjernoj opoziciji *-of* † *-ef*. Nastavak *-of* je tipičan i dolazi iza palatala i nepalatala, a *-ef* samo iza palatala i *c* i u sintagmama s leksemima *po:t* i *lu:d*. Međutim, tu se čuva bolje starije stanje, *o*-nastavci rjeđi su iza palatala nego u Isg. Primjeri: (*grādof, grādōf, mešecōf, mešēcef, kōncēf, mīšef, nōžof, orēiof, ludēf, ľudef, końēf*).

¹⁴ Vokativ se, inače, ne susreće u kajkavskom narječju kao posebna kategorija. U JG ona je sačuvana samo u ženskih hipokoristika, koji su, međutim, defektni jer ne postoje sintagme za druge padeže. U svih ostalih imenica postoji sinkretizam N=V. Dijakronijski i geografski gledano, navedeni vokativni oblici ostatak su takve sinkretske sintagme, sa starim vokativnim nastavkom. (F 363).

¹⁵ Lokativ se ostvaruje samo prekinuto, u okviru složene prijedložne sintagme.

¹⁶ U sintagmama *'pri/vragi'*, *'na vrti'* *-i* sinkronijski nije nastavak. Isto vrijedi i za *'vleći'*. Može se spomenuti i sintagma *'gosti'*, iako potječe od drugog padeža, Apl, jer se ni u njoj *-i* ne može smatrati nastavkom, iako je paralelna onoj *'na goste?'*, gdje se *-e:* može uzeti kao nastavak.

Varijanta *-i* dolazi s leksemima koji znače neku mjeru: (*mětri, tjeņi, fāti*).

Alomorf *-o* rjeđa je dubleta nastavaka *-of* i *-ef*. Kada se on upotrebljava, označeno »Gpl« ostvaruje se prekinuto, jer zahtijeva dug samoglasnik leksema: (*tělič – teličěf, prāšćić – prašćičěf*).

Dativni nastavci *-o:m*, *-om* i *-e:m*, *-em* u istom su odnosu kao *o-* i *e-* nastavci u Gpl. Primjeri: (*piščencem, piščēncem, sinom, sinom, luđem, koņem, zęcom*).

Dubleta *-ima* ulazi u sustav govornika dominantne grupe. Oni nastavak *-ima* s istim statusom imaju i u lok. i instr. mn.

U Apl. tipičan je nastavak *-e*. Dugo *-e:* rijetka je dubleta koju sam susreo samo nekoliko puta, npr. (*i_nāše koņe*).

Tipičan nastavak u Lpl jeste *-e:*. Nastavak *-i:* rjeđa je dubleta iza palatala. Prema dugim nastavcima u dubletnom su odnosu kratki *-e* i *-i*. Kada lokativna sintagma dolazi s kratkim nastavcima, »lok« je označen prekinuto, uz nastavak i dugim vokalom u leksemu prema kratkom u drugim padežima. Pr.: (*na_noftě, na_zidě, na_gōstě, na_teličī, nakōņe, na_kōņi, na_vōli, na_prstě*).

Nastavci *-e:m* i *-o:m* vrlo su rijetki. To su, zapravo, dativni nastavci sa *e* mjesto *e* koji se javljaju u lokativu, jer zbog utjecaja sinkretizma DLI, nastavak *-ima*, dolazi do zamjenjivanja starih nastavaka za te padeže. Teško je čuvati starije stanje u sljedećim odnosima:

Primjeri: (*pri_nasěma sosědem, o_petěma pajčekhōm*)

D		L		I
-o:m'	-	-e:m	≠	-e:'i
↓		↓	≠	↓
-ima	=	-ima	=	-ima

U Ipl nastavci su: *-i:*, *-i*, *-e*, *-mi:*, *-ema*, *-ima*, *-imami*.

Tipični su nastavci *-i:* i *-i*. Kada instrumentalna sintagma ima nastavke *-i* i *-e*, »instr.« se kazuje diskontinuirano kao i u Lpl: uz nastavke dulji se i vokal u leksemu, ako već nije dug. Dubletni nastavak *-ema* češći je od nastavka *-ima*, o kojem je već bilo govora. Nastavak *-mi:* varijanta je koja dolazi uz lekseme *si:n-*, *lu:d-*, *zo:b-*, *prst-*. »Divovski« nastavak *-imami* zabilježio sam u toj skupini samo u sintagmi s leksemom *prst-*.

Primjeri: *'nofti:'*, *'dečki:'*, *'teža:ki'*, *'ko:ni ko:ņe'*, *'vo:lě'*, *'volěma'*, *'no:žěma'*, *'sinmi:'*, *'zobmi:'*, *'prstimami'*.

4. 4. Opreka jezik (langue) – govor (parole) manifestira se na zanimljiv načinu u sintagmama koje imaju oblik riječi. Iako su u sustavu relevantni kvantitativni odnosi, u govoru ističu se često akcenatski više od njih, kako je to već pokazano u t. 3. 2. 3. Tako se prilično često duljina nastavka manifestira na taj način što je nastavak naglašen, dok duljina nije realizirana. Sintagma *'koņe:m'* može se izgovoriti (*ko-*

nēm) umjesto (*koñēm*) te se u govoru razlikuje od sintagme '*koñem*' sa kratkim nastavkom, kako također može glasiti i sintagma Dpl, a ne samo Isg, po mjestu naglasaka, a ne po kvantiteti nastavka.

Fiksiranjem mjesta akcenta u podravskom dijalektu došlo je do ujednačavanja mjesta naglasaka u pojedinim morfološkim kategorijama. Mogućnosti su opreka po mjestu naglasaka bile male: ultima – penultima – fakultativno jedan ili drugi slog. S druge strane, mjesto naglasaka prestaje biti fonološki relevantno. Međutim, ovo ujednačavanje naglasaka značilo je i kvantitativno ujednačavanje. Generaliziranje naglasaka na ultimi u pojedinim sintagmama značilo je da je ultima duga. Kako zadnji slogovi predstavljaju u velikoj većini slučajeva oblične nastavke, oni su dakle ujednačeni po kvantiteti, odnosno i oponiraju se po tom obilježju.

Zbog značajne interferencije u JG i ove se opreke ukidaju te je teško reći u svakom pojedinom slučaju da li se radi o narušavanju prvobitne opreke po kvantiteti ili o fonološkoj alternanti nastavka.

4. 5. Zanimljiv je odnos između nastavaka u lok. i instr. množine IA skupine imenica gdje se ukrštavaju kvantiteta i kvaliteta: L -e:, -i – I -i:, -e. Ako je nastavak dug, u L dolazi -e: a u I -i: i obrnuto. Istina, taj se odnos ne sprovodi konzekventno, ali je razvoj išao u tom pravcu od faze kada je postojao odnos: L -e:, -e, -i:, -i – I -i:, -i.

S obzirom na kvantitetu nastavaka postoji u IA skupini opozicija *jednina – množina*, koja se ostvaruje oprekom *kratak nastavak – dug nastavak*. Kao što je bilo vidljivo pri pregledu nastavaka, ta se opozicija ne sprovodi konzekventno, već je samo fakultativna. Uz duge nastavke u množini dolaze i odgovarajući kratki. Tom opozicijom nisu bili obuhvaćeni NV i A množine, koji su imali kratke nastavke. Dugo -e: u Apl novija je pojava. Kratak nastavak u NVpl oponirao je s dugim u Ipl: -i – -i:.

4. 6. U jednini tri su razlike između IA i IBa skupine (u IB skupinu idu imenice srednjeg roda). Prva je razlika u nastavcima za NAV. Druga je razlika što u IBa skupini za svaki padež postoje dvije varijante nastavka, koje oponiraju po kvantiteti. Duge varijante imaju zbirne i glagolske imenice. One fakultativno mogu imati i kratke nastavke, i to jedne češće, druge rjeđe. Ostale imenice ove skupine mogu imati samo kratke nastavke. Primjeri: '*gra:ñe:*' i '*gra:ñe:*', '*gra:ña:*' i '*gra:ña:*', '*koše-ne*' i '*košeñe:*', ali samo '*sęło*', '*sęła*', '*mo:rje*', '*mo:rja*'.

Treća je razlika između navedenih skupina u Isg. o- i e-nastavci u IBa skupini konzekventne su varijante uvjetovane leksički. Imaju istu distribuciju kao -o i -e u Nsg. Samo se djelomično može govoriti o morfonološkim uvjetima distribucije kao i u standardnom jeziku jer u primjerima kao '*polę*', '*mo:rę*' -e ne dolazi iza palatala.

4. 7. Označeno »množina« označava se u IB skupini kontinuirano, samo nastavcima, i prekinuto, nastavcima i duljenjem samoglasnika u

leksemu, prema kratkim u jednini. Primjeri s prekinutom oznakom: Gsg *sęł-a, kolęn-a, ramęn-a* – NAVpl *sę:l-a, ko:lęn-a, ramę:n-a*. Primjeri s kontinuiranom oznakom: Gsg *tę:l-a, vi:n-a* – NAVpl *tę:l-a, vi:n-a*. U tim primjerima nema opreke između sintagmi za Gsg i NAVpl.

U Gpl. tipičan je nastavak *-ø*. Ako leksem u Npl završava na dva suglasnika, redovan je nastavak *-i*, a *-ø* je rjeda dubleta. Uz nastavak *-o* između suglasnika dolazi *-e*: – ili *-e*, ako drugi suglasnik nije *r*. Iza *r* nastavak *-i* uvjetovana je varijanta. Nastavak *-i*: rijetka je dubleta. Primjeri: *'dr:f', 'ko:lęn', 'vu:f', 'sę:l', 'vra:t', 'ja:jęc', 'stę:beł', 'stę:keł', 'o:kęn', 'stę:bl', 'rę:br', 'plę:či'* uz rjeđe *'plę:či:', 'klopki:'*.

Dativni nastavci *-a:m, -am, -ima* dublete su. Nije im moguće odrediti hijerarhiju. Za *-ima* u DLipl ove skupine vrijedi isto što je rečeno za nj u odnosu na IA skupinu. Primjeri: *'sę:lam', 'sęla:m', 'sę:lima'*.

U Lpl nastavci *-e*; *i* u istom su odnosu kao u IA skupini a nastavak *-a:j* njihova je dubleta. Može se uočiti tendencija da se pojedini nastavci češće vežu uz određene lekseme. Rijetko *-am* dativni je nastavak koji se zbog nesigurnosti pogrešno nađe u lokativnoj sintagmi. Primjeri: *'vu:vę:', 'vuva:j', 'vu:vima', 'drva:j', 'rę:br', 'sę:l', 'vu:stę:', 'dre:vam'*.

I u Isg nastavci su dublete. Tipična je dubleta *-i*. Rjeđe dublete i tu dolaze češće s pojedinim leksemima. Nastavak *-ema* običan je u sintagmama koje znače par nečega. Primjeri: *'vu:v-i, -e', 'ko:lęn-i,-e', 'plę:č-e', -ęma', 'ko:l-ę,-ęma', 'rę:br-i', 'ja:jc-i'*.

4. 7. Skupine IBbn i IBbt mogu se interpretirati na dva načina. Može se reći da alternira leksem ili da *-n-* i *-t-* ulaze u nastavak te imamo leksički uvjetovane varijante nastavaka. Na prvi način obično se interpretiraju ove imenice u našoj gramatici, a na drugi ih tumači Junković (JAV 110). Ako se polazi od sustava padežnih nastavaka bolje je govoriti o alternaciji osnove jer tako imamo u IB skupini jedan sustav. Ako se polazi od paradigmi pojedinih skupina, čini se opravdan Junkovićev pristup.

IBbn skupinu čini osam imenica. Donosi se po jedan primjer sintagme za Nsg, Gsg i Npl da se vide oznake specifične za tu skupinu: *'ime-ø', 'ime-na', 'ime:na*. Ostale imenice: *'bręmę', 'plęmę, 'sęmę', 'slęmę', 'tęmę', 'vimę'*.

IBbt skupina obuhvaća u prvom redu imenice koje znače mlado čovjeka i životinje. One nemaju množinu po IB skupini, već prema IA, većina i *'deca'* po II. skupini. »Množina« je, dakle, označena prekinuto, alternacijom leksema i nastavcima.

U tu skupinu ulaze i neke imenice koje ne znače mlado. One, međutim, idu i po IBa skupini.

Primjeri: *'dę:tę-ø', 'dę:tę-ta', 'tęłę-ø', 'tęłę-ta' – 'tę-lič-i', 'go:sę-ø', 'go:sę-ta' – 'go:ščič-i'; 'vo:žę-ø', 'vo:žę-ta'*

Imenice koje ne znače mlado a ulaze u IBbt skupine alterniraju leksem ako ne završava u nominativnoj sintagmi na *e*: *'vu:vo-ø vu:vę-ta',* odnosno *'vu:v- vu:vę-ta',* pored *'vu:v-o vu:va'*.

Imenice IB skupine, kako je bilo vidljivo, u jednini se slažu sa onima IA skupine u većini padeža, osim u NAV. U množini je vidljivo slaganje sa II. skupinom, G, D, L, ali je vidljiv utjecaj i IA skupine. Čini se da je u množini u jednom razdoblju prevladavalo slaganje sa II. skupinom, ali u uvjetima interferencije jača utjecaj IA skupine.

4. 8. U II. skupini u jednini nastavci za gen. i instr. dublete su. Tipični su dugi (-*ę*;, -*o:m*). U PJG oni su bili jedini nastavci. Primjeri u t. 5. 4.

U dat. i lok. jed. uz redovan nastavak -*i* ponekad se pojavljuje i -*i:*. Zabilježio sam ga samo nekoliko puta: (*na_nogi*, *dāl_sēm dāra gospi*, *v_żemli*).

Označeno »lok.« u nekih sintagmi izraženo je prekinuto, uz nastavak i dugim vokalom u leksemu nasuprot kratkom u ostalim singularnim sintagmama, npr. (*na_pāši*, *f_īzi*).

Tako može biti označen i »akuz.«, naravno, u drugih imenica (*na_sīlu*, *v_żemļu*, *vōdu*).

U Vsg tipičan je nastavak -*a*, tj. vokativna je sintagma jednaka nominativnoj. U osobnih imena, ženskih hipokoristika, običnija je dubleta -*o*: (*Drūgo! Kāto!*).

»Množina + gen.« označava se prekinuto i neprekinuto. Prekinuto – dugim vokalom leksema i morfom *ø*, odnosno morfom *ø* i epentetskim -*ę*-. Kontinuirano – nastavcima -*i* i -*i:*. Nastavci su uvjetovane varijante u jednom slučaju a dublete u drugom: *ø* dolazi s leksemima na jedan suglasnik a -*ę*- plus *ø* i *i*-nastavci s leksemima na dva suglasnika. Kada je jedan od dva suglasnika *r* ili afrikata, dolaze samo *i*-nastavci. Primjeri: '*ro:k*', '*żę:n*', '*lopa:t*', '*zoba:č*', '*pose:j*', '*ru:šek*', '*ru:šk-i*', '*-i:*', '*go:sek*', '*go:sk-i*', '*-i:*', '*ma:čk-i*', '*-i:*', '*birk-i*', '*-i:*', '*kapč-i*', '*-i:*'.

U dat. lok. i instr. množine označeno »množina« može biti označeno prekinuto, nastavcima i kvantitativnom alternacijom leksema: kratkim vokalom nasuprot dugom u ostalim sintagmama. Ta alternacija vezana je uz nastavke -*a:m*, -*a:j*, -*a:mi*, -*ami*.

Sinkretski nastavak -*ama* za ta tri padeža ne ulazi u JG kao što ulazi analogni -*ima* u I. i III. skupini.

U Dpl tipična je dubleta -*a:m*. U Lpl to je -*a:j*, a u Ipl -*a:mi* i -*ami* dolaze podjednako često. U primjerima kada u instrumentalnoj sintagmi dolazi poludugo *a* ne može se odrediti o kojem se nastavku radi, kao ni u drugim sličnim slučajevima. Primjeri: '*žen-a:m*', '*-am*', '*roka:m ro:kam*'; '*żęna:j*', '*roka:j*', '*rok-ami*', '*-a:m*', '*tačkajm*'; '*żęn-a:mi*', '*-ami*', '*rok-a:mi*', '*-ami*', '*kravam*'.

4. 9. U III. skupini u jednini prekinuto se označuju »nom.« i »lok.«, dugim samoglasnikom leksema nasuprot kratkom u ostalim padežnim sintagmama, a »instr.« alternacijom suglasnika leksema. Kao i u ostalim dosad navedenim sličnim primjerima te su oznake leksički uvjetovane.

Primjeri za Nsg: '*ko:st-ø*', '*kr:f-ø*'. '*la:š-ø*' prema '*kost-*', '*krv-*', '*laž-*' u ostalim sintagmama.

U Lsg uz tipičan nastavak *-i* dolazi rijetka dubleta *-i:*. Primjeri: *'ko:st-i', 'kr:v-i', 'la:ž-i', 're:č-i', 'ma:st-i' 'noč-i'* i *'noč-i:'*.

Instrumentalni nastavci *-jo:m* i *-jom* dublete su. Nastavak *-om*, odnosno *-o:m* varijanta je koja dolazi u prekinutoj oznaci, koja je rjeđa dubleta prvih dvaju morfa. Primjeri: *'kost-jo:m, -jom', 're:č-jo:m, -jom', 'ma:st-jo:m, -jom'* i *'ma:šč-o:m, -om'*.

U Gpl dominantna je dubleta nastavak *-i:*, ali *-i* je tek neznatno rjeđa. Nastavak *-i* dolazi i u prekinutoj oznaci, uz duljenje vokala u leksemu. Primjeri: *'vu:š-i:, -i', 're:č-i:, -i', 'kokoš-i: koko:š-i', 'peč-i: pe:č-i'*.

Dativni nastavci, *-ja:m* i *-jam*, ravnopravne su dublete, tipične u odnosu na nastavke *-a:m*, *-am* i *-ima*. Nastavak *-ima* koji dolazi i u lok. i instr. ima isti status kao i isti nastavak u IA skupini. Primjeri: *'kokoš-jam, -ja:m, -am, -a:m, -ima', 're:č-jam, -am, -ima'* i *'reč-jam'*.

Od lokativnih nastavaka tipičan je *-e:*. Ostali su (*-ej, -ema, -ja:m, -jam, -ima*) rjeđe dublete. Primjeri: *'kost-e:, -ema, ima', 'joč-e:, -e:j, -ima', 'noč-ja:m, -jam, -ima'*.

Tipičan je nastavak u Ipl *-mi:*. Ostali su rjeđe dublete, ali postoji tendencija da se pojedini nastavci vežu češće uz određene lekseme. Složen nastavak *-imami* redovno dolazi samo uz jednosložne lekseme, *-ema* u sintagmama kada znače par. Primjeri: *'kost-mi:', 'joč-mi:', 'kokoš-mi:', 'reč-mi:'; 'kost-imami', 'joč-imami', 're:č-imami'; 'kost-ima' ... 're:č-ima'; 'joč-ema', 'prs-ema'*.

4. 10. U sintagmama s označenim »oko« izražavaju se »jed.« i »mn.« prekinuto, alternacijom leksema i nastavcima. U jednini uz *ok-*, odnosno *jok-*, dolaze nastavci IBA skupine a u množini uz *oč-*, *joč-* nastavci III skupine.

Amalgam *'či:'* za Nsg rjeđa je dubleta a amalgam *'mati'* češća dubleta onih sintagmi u kojima se leksem posebno ostvaruje: *'če:r-, če:rj-, če:rk-a', 'če:r-ø', 'matę-ø, -a'*. Alternanta leksema *čę:r-* povezuje se s nastavcima III. i II. skupine, a ostale samo s nastavcima II. skupine. Leksem *'matę'* veže se u nom., akuz., i instr. jednine s nastavcima II. i III. skupine, a u ostalim padežima samo s nastavcima II. skupine.

4. 11. Prijelaz $h > j$ u lokativnim množinskim nastavcima bio je uvjetovan fonološkim i morfonološkim razlozima. O fonološkim bilo je govora u t. 2. 4. 7. Morfonološki su ujednačavanje fonematske strukture nastavaka. Od 48 nastavaka ($2 \times 4 \times 6$, IA i IB skupina uzimaju se kao dvije skupine, vokativ se ne uzima u obzir zbog ranog izjednačavanja s nominativom) 26 je završavalo na samoglasnik, 8 na sonant *m*, 4 su *ø* i tri na *h*, tjesnačni suglasnik. U Gpl IA skupine treba pretpostaviti sonant *v* (Šojat, Kaj II, 7-8, str. 50), iako on ubrzo prelazi u tjesnačni *f*. Od 24 nastavka pridjevsko-zamjeničke deklinacije ($3 \times 6 + 6$) 18 ih je završavalo samoglasnikom, 4 sonantom *m* i dva suglasnikom *h*. Prema tome, od 72 nastavka samo ih je pet završavalo suglasnikom, ako ne računamo onaj na *v*, odnosno *f*. Zbog toga i *h* prelazi u sonant *j*, koji s

prethodnim samoglasnikom daje dvoglas, ali samo fonetski, fonološki u početku imamo dva fonema. Tako je i danas u *-a:j*. Oblici sa *-e:j* rijetki su. Nestanak *j* u tom nastavku objašnjen je u t. 1. 3. 12.

4. 12. Zanimljiv je i neobičan nastavak *-e* u Isg IA skupine. Do njega je došlo miješanjem lokativnih i instrumentalnih nastavaka. Budući da inače rijetko dolazi u kajkavskom, susreo sam ga još u Kloštru Podravskom, vjerojatno se upotrebljava za Isg. pod utjecajem interferencije govora sa sinkretizmom LI(D) množine.

Nastavak *-ema* odgovara dualnom nastavku palatalnih osnova, ali njegova upotreba danas vjerojatno se više oslanja na istovjetan nastavak u pridjevsko-zamjeničkom sustavu.

Uz te nastavke posebno mjesto zauzima i *-u* u Asg II. skupine. Nisam zabilježio niti jedan primjer s nastavkom *-o*, koji bi bio pravilan s obzirom na fonološki razvoj i koji dolazi u drugim podravskim govorima. Takvim morfološkim razvojem JG veoma je zanimljiv među kajkavskim govorima u kojima je kontinuanta **q* i **l* o. Svakako, razvoj je bio potpomognut interferencijom s govorima u kojima je refleks navedenih starih fonema *u*. Dativno-lokativno *-i* također će biti rezultat takve pomoći, iako ovdje strani utjecaj nije morao biti odlučujući.

Prisutnost interferencije i borbu stranog sustava i vlastitog primarnog pokazuje i nastavak *-imami*, nastao kontaminacijom. Zanimljivo je da taj nastavak ne bilježi Fancev, iako dolazi u Đurđevcu. Isti su razlozi i za pojavu nastavka *-ajmi*.

4. 13. Označeno »dvojina« ostvaruje se u JG prekinutom oznakom koja sadrži brojeve *'dva:'*, *'obedva:'*, *'dve:'*, *'obedve:'*, *'tri'*, *'četiri'*. Ostvaruje se u imeničkim, pridjevskim, zamjeničkim i nepravim glagolskim sintagmama.

Posebni nastavci postoje samo za nom., akuz., vok. Za muški rod to je *-a*, za srednji *-e* i *-i* i za ženski *-e*. Primjeri ostvarivanja dvojinskog gramema:

'dv-a sta:r-a no:ž-a so bil-a' — m. r.,
'dv-e: sta:r-e preł-e so bil-e' — s. r.,
'dv-e: mest-i — " "
'dv-e: sta:r-e žen-e so bil-e' — ž. r.

Zbog neutralizacije fonema *e* i *ę* u finalnom položaju i interferencije sa standardnim jezikom teško je za ženski rod u svakom pojedinom primjeru reći da li se radi o jagnjedovačkom sustavu ili postavi prema standardnom jeziku, kao npr. u (*dvę mōje sęstre*). U srednjem rodu to je uvijek jasno: (*dvā sęla – dvę sęle*). U muškom rodu razlika i ne postoji. Međutim, za muški rod pojavljuju se sintagme koje pokazuju drugi pravac razvoja: (*dvā stāri nōža su bili*). Razvoj je krenuo prema ukidanju gramema dvojine. Moguće je da je postojanje posebne konstrukcije uz 2, 3 i 4 u govorima s kojima je JG u kontaktu takav razvoj zaustavilo a gramem dvojine proširio se i na konstrukcije s 3 i 4.

5. Sustav pridjevsko-zamjeničkih nastavaka

5. 1. Pridjevske, zamjeničke i brojne sintagme mogu biti atributivne i predikatne. Predikatne su samo nominativne. U zamjenica, većini brojeva i dijelu pridjeva opreka *predikativnost – atributivnost* na planu oznake nije izražena. U većini pridjeva oznaka se ostvaruje, i to prekinuto, alternacijom leksema i nastavkom, ili neprekinuto, samo jednim od navedenog.

Opreka se nastavkom može ostvariti samo u Nsg muškog roda, i to $-ø \neq -i$: 'do:k' – 'do:g-i', ali 'do:g-a' i za atributnu i za predikatnu službu.

Karakteristična alternacija leksema kao oznaka za ove funkcije u JG, pored općekajkavskih, jeste dug vokal u atributnoj sintagmi prema kratkom vokalu u predikatnoj. Primjeri: 'zeļen-ø – 'zeļe:n-i', 'crlēn-ø, -a, -o' – 'crlē:n-i, -a, -o', 'bogāt-ø, -a, -o' – 'boga:t-i, -a -o'. Tako je i u glagolskog pridjeva trpnog: 'pečēn-ø, -a, -o' – 'pečē:n-i, -a, -o'.

Primjeri pridjevskih sintagmi bez označenih opreka:

'o:sm-i, -a, -o, 'mošk-i:, -a:, -o:', žē:nsk-i, -a, -o.

Primjeri iz govora: (krāva_{je} jalōva, tā jalōva krāva, tō_{je} gotōvo, gotōva rāna, mō_{ki} krātiki kapūt, kapūt_{je} krātek, Reika_{je} vēlika, īmaš vēliku nōgu, rōpčec_{je} krvāf, krvāvi rōpčec, nočni zrak, āko_{je} muški, lenskō sēme, pūna_{su} kōla, pōšten za_{nās}, i_{stāri}_{je} bil dōber, dōbra māti).

5. 2. Pregled padežnih nastavaka atributnih sintagmi

Tabela za jedninu

	Rod muški	srednji	ženski
Padež			
NV	i'i: ø	o 'o: e 'e:	a 'a:
G	oga 'o:ga 'ok ēga 'e:ga 'ek		e: 'e
D	omu 'o:mu 'om 'ome ēmu 'ēmu 'em		i oj 'o:f e 'e:
A	G ili N	N	u
L	ēm 'ēmu (om) 'omu		D
I	e:m' ēm i:m 'im		om 'o:m

Tabela za množinu

Rod muški	srednji	ženski
NV	<i>i 'i:</i>	<i>a 'a:</i>
	<i>ε 'ε:</i>	<i>ε 'ε:</i>
G	<i>ejof 'eof</i> <i>ijof 'iof</i> <i>i</i> <i>ε:</i> <i>ε:m</i>	
D	<i>ema</i> <i>ε:m</i> <i>ima 'im</i>	
A	<i>ε</i> <i>i</i>	<i>a</i> <i>a 'a:</i> <i>ε</i> <i>i</i>
		<i>ε 'ε:</i> <i>i</i>
L	<i>ema</i> <i>ima</i> <i>ejof 'eof</i> <i>emi</i> <i>ε:m</i>	
I	<i>ema</i> <i>ima</i> <i>emi</i>	

5. 3. O nominativnim pridjevskim sintagmama bilo je govora naprijed. U Nsg zamjeničkih sintagmi za muški rod nastavci su *-i* i *-ø* varijante vezane uz pojedine lekseme a jedino u *'koj-i, -ø'* i *'čij-i, -ø'* dublete su, ali *-ø* rijetka je dubleta. *ø* dolazi u zamjenica: *'mo:ʃ, 'tvo:ʃ, 'négof, né:in né:jín', né:zin', 'na:s', 'va:s', 'of ova:ʃ, 'on ona:ʃ, ovakof* itd. Primjeri sa *-i*: *'saki', 'neki'*.

U gen. i dat. jednine *-o-* i *ε-*nastavci varijante su: prvi dolaze iza nepalatala, drugi iza palatala.

Nastavci s dugim *-o-* i *ε:* dublete su. Distribucija zavisi o stilističkim potrebama i individualna je. Moglo bi se reći da se u takvim primjerima radi o jedinstvenim nastavcima koji se fakultativno ostvaruju s kratkim i dugim samoglasnikom. Oblici s krajnjim *-a* u gen i *-u* u dat. mnogo su češći no oblici bez ovih samoglasnika. Primjeri: (*letnōga kapūta, niiovōga sina, bež négvōga znāna, mojēga nōža, samo jednōga, mojēmu sīnu, i moijēmu, ot takvok čovēka*).

U Lsg tipičan je nastavak *-em*: dolazi iza palatala i iza nepalatala, a *-om* samo iza nepalatala. Primjeri: (*na_dōbrom pōtu, o_tōm čovĕku, v_ļetnem kapūtu, vū_tem mĕstu, nā_čem ōrješ, o_mojĕm*).

Nastavci Isg *-e:m* i *-i:m* dublete su. Prvi je tipičan. Dugi i kratki također su dublete, tipičan je dug. Primjeri: (*s_ļkĕm, š_čĕm, zmojĕm čovĕkom, z_ovĕm, stārem kapūtom, z_nūkim, ž_nūim*).

5. 4. U jednini ženskog roda genitivno *-e*: i *-e* te instrumentalno *-o:m* i *-om* u istom su odnosu kao i odgovarajući nastavci u imenica II. skupine: dublete su a dugi su tipični. Primjeri: (*nĕiga lĕpĕ curĕ, kojĕ godīne, i dvōe muškĕ decĕ, nĕima rādne snāge, od_mojĕ čĕre, z mojōm čerjōm, svōjōm žĕnom*).

Nastavci za dativ i lokativ *-oj, -o:j* i *-i* dublete su. Tipičan je drugi nastavak, a *-oj* je običnije od *-o:j*. Nastavci *-e* i *e*: rijetki su i zabilježio sam ih samo nekoliko puta uz zamjeničke morfeme *t-, ņ-, j-*. Primjeri: (*mōi snĕi, vū_ni vulici, vrōči jūvi, bōle_bu_je 'mlajšini', na tĕ strani, slābo_ļojie, svī_so_i dāvāli*).

U Asg dugi morf *-u*: također dolazi samo uz zamjeničke morfeme *ņ-, t-* a *-u* u ostalim sintagmama: (*nū_sĕm vīdla, kaj_smo_ļu nāšli, dōbru pĕnīcu, nĕgvu žĕnu*).

5. 5. Od genitivnih alomorfa u množini tipičan je *-eĵof*, odnosno *-eĵof*, t. 2. 2. 4. On dolazi iza nepalatala i palatala a *-iof, -ijof* samo iza palatala. Po frekvenciji ovim nastavcima, uzetim kao jedan nastavak, skoro je jednak nastavak *-i*. Nastavak *-e*: upotrebljavaju uglavnom stariji govornici, naravno uz običnije gore spomenute, dok mi se *-e:m* u gen. čini neovjerenim. Primjeri: (*tĕjĵof mladīčĕf, četirĕĵof, desetejōf koņĕf, ņjōf, svjōf, dvĕjōf mojĕ sestri, od mojĕ dečkōf, i_od_ovĕm_sĕm_se nādāla, trĕba drūgi kūčni potrĕškōf, imāli_smo_i pūno*). U dat., lok. i instr. tipičan je sinkretski morf *-ema*, koji dolazi i iza palatala i iza nepalatala, kao i rjeđi *-ima*. Ovaj drugi ili se čuva u uvjetima interferencije ili je njen rezultat, kao i sam sinkretizam u JG. U dat. rjeđa je dubleta *-e:m* dok zamjenički morfemi *ņ-* i *o-* traže *-ima*, u naglašenoj sintagmi, i *-im*, u nenaglašenoj. Primjeri: (*k_tĕma isto, trĕma selām, dvĕm starĕšim sīnom, ņima_e dōbro, āko_nīm_je trĕba, odnĕsla_im_je svĕ*).

U lok. nastavci *-e:*, *-eĵof, -ĕmi, -e:m* rijetke su dublete: (*na_nāšĕma zobĕ, pri tĕma isto, o_dvĕmi sestrāmi, o_nūma pripoveidam, na_nāšĕ zobĕ*).

Primjeri za Ipl: (*nattĕma radnikī, dōšel_je z_nāšĕma, s petĕma svi_nāmi, s dvĕmi sīni, ž_nūma, z_mojĕma dečkī*).

5. 6. Iz navedenih primjera bilo je vidljivo da se svi brojevi dekliniraju, i glavni i redni. Leksem *jedn'-je:n-* vlada se potpuno kao pridjev. Leksem *dv-* ima u NAV dvojinke nastavke a u ostalim padežima množinske, ali se vidi nesigurnost u izboru. Međutim, on kao i svi ostali glavni brojevi, koji se u NAV vladaju kao imenice III. skupine, mogu u

ostalim padežnim sintagmama imati osobinu priloga, tj. ne mijenjati se. Mijenjaju se, dakle fakultativno. Primjeri: (*dāl_{sem} jęsti petęma svi-
nām, idem na pųac š:ęst paicekōf*).

5. 7. Lične zamjenice, tj. zamjenički morfemi za 1. i 2. lice jednine i množine te povratna zamjenica imaju posebnu deklinaciju. U nom. dolaze amalagami 'ja:', 'ti:', 'mi:', 'vi:'. Kada se morfemi posebno ostvaruju, za 1. i 2. lice jednine imaju dvojake alomorfe: *męn-* i *m-*, *tęb-* i *t-*, *sęb-* i *s-*. Oni su uvjetovane varijante: dulji oblici tvore naglašene, kraći nenaglašene sintagme (samo u gen., dat. i akuz.). Alomorfi se vežu s imeničkim nastavcima II. skupine, s tom razlikom da u dat. uz redovni nastavak *-i* dolazi i dubleta *-ø*. Primjeri: (*bez męne, od męnę, jā_{ti} ne verųęm, k_{tęb} je dōšel, pri męni_{je} bıl, męn nę poznāto, s_{tebōm} idem, zęl_{ga} je sębōm, sębi kųpi oprāvu, kųpi si*).

Morfemi za 1. i 2. lice množine imaju i u GA i L amalgame-sintagme ('na:s' - 'nas', 'va:s' - 'vas'). Istina, ove se sintagme mogu smatrati i pravim sintagmama jer *n-* i *v-* dolaze i u drugim padežima. Oblici 'na:s', 'va:s' u lok. rjeđe su dublete uz redovno 'nami' i 'na:m', 'vami' i 'va:m' koji dolaze i za instr.

Uz posebne, reliktnne, nastavke koje traži zamjenički morfem za 3. lice (*n-* ili *j-*), a koji su već navedeni, treba spomenuti i nastavke za Apl. Za sva tri roda to su *-ę:*, *-ę* i *-i:*, *-i*. Dugi dolaze u naglašenim a kratki u nenaglašenim sintagmama *ę-* i *i-* nastavci dublete su.

5. 8. Razvoj sustava pridjevsko-zamjeničkih padežnih nastavaka prilično je jasan. Potrebno je, možda, osvrnuti se na dvije stvari. Prvo je dobro čuvanje razlike između *o-* i *ę-* nastavaka u gen., dat., i akuz., a tendencija ukidanja razlike u lok. jed. muškog i srednjeg roda. Treba pretpostaviti da je u PJG došlo do tendencije ukidanja ove razlike, i to najprije u lok. Razlog za to bit će morfonološki: u gen., dat. i akuz. naglasak je bio na *-o-*, odnosno *-ę-*, a u lok. redovno nije. Nakon stupanja u kontakt s govornicima koji dobro čuvaju ovu razliku proces se ne nastavlja, ali u lok. ostaju njegovi rezultati.

Drugo je nastavak *-ejof*, *-ijof* u Gpl. Svakako, treba pretpostaviti utjecaj nastavka *-of*, *-ef* iz istog padeža IA skupine, ali samo u odnosu na krajnje *-f*. Da je preuziman čitav nastavak, završavao bi, zbog prethodnog *-j-*, na *-ef*. Da se radi samo o krajnjem *-f* dokaz je i postojanje nastavka *-ejo*, Virje (F 370), Drnje (moj materijal). Zanimljiva je još jedna stvar, i to da Fancev ne spominje nastavak sa *-f*, iako se danas on susreće i u Virju. Da smo potpuno sigurni da je on pouzdan, bio bi to dokaz novijeg postanka tog nastavka, odnosno, u najmanju ruku, njegova širenja u novije vrijeme. U Peterancu taj nastavak ne završava na *-o* kao u obližnjem Drnju, već na *-ę*, glasi *-eje* ili *-ije*, npr. (*dvęje, trięje*).

5. 9. Nekoliko napomena o zajedničkim morfemima. Navedeno je u t. 2. 3. da upitne zamjenice za osobu i stvar glase 'ko:' i 'kaj'. U govoru nisam susreo 'što' za živo, ali stari Jagnjedovčani tvrde da se nekad upotrebljavalo.

Kada se morfem za neživo posebno ostvaruje, ima oblik č-, s kojim se vežu nastavci pridjevsko-zamjeničkog sustava. U gen. pored redovne sintagme 'čega' dolazi i rjeđa dubleta 'česa'.

U Nsg triju pokaznih zamjenica postoje dubletni oblici: 'te:ʔ – 'ta:jʔ, 'oʔ – 'ova:jʔ i 'ovajʔ, 'onʔ – 'ona:jʔ i 'onajʔ. Segmenti -e: i -a:j (aj) mogu se smatrati kontekstualnim varijantama nastavka uz zamjeničke morfe-me t-, ov- i on-, ali je možda bolje oblike sa -e: i -a:j (aj) smatrati amal-gamima budući da ti segmenti ne dolaze više nigdje u istom značenju.

U enklitičkoj upotrebi pojavljuju se posebni oblici zamjenica 'onʔ i 'ovʔ : (vũ ni, vũ vom).

Morfem u značenju »sav« ima oznaku sv- ili s-. U Nsg muškog roda sv- je kontekstualna varijanta u sintagmi 'svajʔ. U ostalim padežnim sintagmama imamo dublete: (i_nās sę stiglo, odnęsla_je svę, sęga_se boim, si_lu_di, svi_so dōšli). U sintagmama ove zamjenice dolaze e-nastavci, sinkronijski je to izuzetak.

6. Komparacija pridjeva i priloga

6. 1. Gramem komparativa označava se neprekinuto, sufikslnim mor-fima, i prekinuto, sufiksima, fonološkom alternacijom leksema i suple-tivnim leksemima.

1) Sufiksom -eš-ʔ-e:š- (oprekom kratki – dugi vokal izražava se pre-dikativnost – atributivnost sintagme): 'bogat-eš-i, -e:š-iʔ.

2) Istim sufiksom i alternacijom leksema: 'visokʔ – 'viš-eš-,e:š-ʔ, 'dra:g-iʔ – 'draž-eš-,e:š-ʔ.

3) Sufiksom -š- i alternacijom leksema, a) samo s kvantitativnom alternacijom: 'le:p-ʔ – 'lep-š-ʔ, b) »kvalitativnom« alternacijom: 'glibok-glibo:k-ʔ – 'glib-š-ʔ, 'mejk-ʔ, pored 'mek-ʔ, – 'mek-š-ʔ.

4) Sufiksom -jš- i alternacijom leksema: 'kratk-ʔ – 'kra-jš-ʔ, 'slatk-ʔ – 'sla-jš-ʔ, 'mla:d-ʔ – 'mla-jš-ʔ.

5) Sufiksom -š- i supletivnim leksemima: 'dobr-ʔ – 'bol-š-ʔ, 'ma:l-ʔ – 'men-š-ʔ, 'zl-ʔ (rjeđi leksem uz 'loš-ʔ) – 'gor-ʔ, 'velik-ʔ – 'vek-š-ʔ.

6) Samo alternacijom: 'dobr-ʔ – 'bol-ʔ.

Tipičan je sufiks -eš-ʔ -e:š- te on dolazi kao dubleta i uz lekseme koji tvore komparativ s drugim sufiksima: 'star-š-ʔ – 'star-eš-ʔ, 'kra-jš-ʔ – kratk-eš-ʔ.

Primjeri: (stārši od_menę, oštręši nōš, z_ovęm mlājšęm, bōle_bu ie neg_dōma, rajši sām naprāvim, toplęše ię).

U priložnim sintagmama komparativ se označava i sufiksom -e: koji ne dolazi u pridjevskim. Ovaj je morf rjeđa dubleta tipičnog: 'glasn-eš-eʔ – 'glasn-e:ʔ, 'vešęl-eš-eʔ – 'vešęl-e:ʔ.

6. 2. »Superlativ« se označava diskontinuirano, prefikslnim morfo-m naj- i komparativom. Primjeri: (najstaręši med_dęcōm, najbogatęši od_nās, najskuplęša krāva).

7. Nastavci u glagolskim sintagmama

7. 1. U prezentu složena je situacija u 3. licu množine. Nastavci su:

jo ' ju
o: ' o ' u ' jo ' ju
e ' e: ' jo ' ju.

Nastavak *-jo* je tipičan, on može doći u svih glagola. Kao jedini alomorf imaju ga, međutim, samo glagoli sa sufiksom *-a-* u prezentu: (*čę-käjo*). Paralelno s njim ide *-ju* kao rjeđa dubleta.

Nastavci *-o:* i *-o* ravnopravne su dublete u *e*-glagola, dok su ostali jeđi: (*bęřō, vičo, vičō, bęřęjo*), i rijetko (*viču, bęřęju*).

U *i*-glagola tipičan je nastavak *-e*. U glagola koji imaju naglasak na morfu *-i-* ravnopravna mu je, možda, nešto i frekventnija od njega dubleta *-e:*. U ostalih glagola *-e:* ne dolazi. Primjeri: (*vęlē, vęle, vęlijo, vęliju, mlāte, mlātiju*)

Može se zaključiti da je dug nastavak u 3. licu mn. u PJG bio pravilo za glagole tipa *'bęř-o:*' i tipa *'vęl-e:*'. To potvrđuje i Fancev za Virje (F 360), ali on govori, naravno, o generalizaciji u mjestu nastavka. Današnje stanje u JG rezultat je interferencije.

Glagoli tipa *'vęl-e:*', odnosno *'vęl-e'*, imaju u svim licima u kojima nastavak ne tvori slog (*-m, -š, -o*) dvostruke sintagme: s dugim (*-i:*) i kratkim (*-i*) sufiksom. Primjeri: (*kosim, lovi, stoiš, jalī, želim*) i (*kōsim, lōvi, stōiš, vęli, žęlim*). Tipične su one s dugim *-i:*.

U 1. licu jednine glagola *'šteti'* tipičan je nastavak *-u* dok je *-em* vrlo rijetko: (*hōću, kāk nębi štęl; i_ja oču, bāš nęčem*).

Glagol *'biti'* u 2. licu jed. ima alomorf *-i*.

7. 2. Stari *s*-glagoli dolaze i danas s morfom *-s-* ali mogu sintagmu za 2. lice mn. imati i bez *-s-*, osim glagola *'biti'*. Prezent gl. *'jesti'* glasi: *'je:-m', 'je:-š', 'je:-o', 'je:-mo', 'je:-s-te', i, rijetko, 'je:-te', 'jed-o:'*.

Ne postoji inf. **povešti* već je zamijenjen sa *'povedati'*. Prezent odgovara onom gl. *'jesti'*: *'pove:-m, -š, -o, -mo', 'pove:-s-te' i, rjeđe, 'pove:-te', 'poved-o:'*. Nesvršeni glagol glasi u inf. *'pove:-dati'*, prez. *'pove:-d-a-m'*.

Kao ova dva glagola ima prezent i glagol *'smeti'*, samo bez sintagme sa *-s-*: *'sme:-m ... -te', 'smed-o:'*. Tu je *e:* nastalo kontrakcijom od *e* i *e* (*'sme:m' < 'sme + em'*).

Glagol *'dati'* ima dubletne sintagme u 2. licu mn.: *'da:-s-te'* i *'da:-te'*, 3. lice: *'dad-o:'*. Glagol *'znati'* tvori prezentske sintagme na isti način, samo bez one sa *-s-*: *'zna:-m ... te', 'znad-o:'*.

Prosta izolirana sintagma *'reko'* u značenju »rekoh« relik je aorista, npr. (*i_ja_sęm, reko, došla*).

7. 3. Glagol 'biti' »esse« zbog svoje službe pomoćnog glagola razvio je poseban sustav prezentskih paradigmi. Present nesvršenog vida za gramem »jesno« ima trostruke oblike (naglašene proste i složene i nenaglašene) a za »niječno« dvostruke (proste i složene sintagme).

Naglašeni oblici		Nenaglašeni oblici
Prosti	Složeni	
Jed. 1. ję-sęm	sęm ję:	sęm
2. ję-si	si ję:	si
3. ję-ję' ję-ø		ję
Mn. 1. ję-smo	smo ję:	smo
2. ję-stę	stę ję:	stę
3. ję-so	so ję:	so

Niječni oblici		
Prosti	Složeni	
Jed. 1. nę:-sęm 'ni:-sęm	sęm nę: sęm ni	
2. nę:-si 'ni:-si	si nę: si ni:	
3. nę:-ję 'ni:-ję	ję nę: 'ję ni	
nę: 'ni:		
Mn. 1. nę:-smo 'ni:-smo	smo nę: 'smo ni:	
2. nę:-stę 'ni:-stę	stę nę: 'stę ni:	
3. nę:-so 'ni:-so	so nę: 'so ni:	

Morf *ni:*, rezultat interferencije, rjeđa je dubleta redovnog *nę:*.

Morfemi *nę:* i *ję* složene sintagme uvijek dolaze u postpoziciji u odnosu na drugi dio sintagme. Prosta i složena sintagma stilističke su varijante: složenim se naglašava statut (jesno, niječno). Primjeri: (... *jęsmo posadili*, ... *jęsem bila*, ... *i išęł sęm ję*, ... *øni so ję*, ... *nę-sęm znęla*, ... *nęso ľudi štęli*, *nęste dõma*, ... *sęm ję nę štęla*, ... *ęł je vręme nę ispręvno*, ... *vęste ni tām*).

Present svršenog vida ima također dvoje oblike zbog fonološke alternacije: 'bo:-m ... -tę', 'bod-o:' i 'bu:-m ... -tę', 'bud-u', 'buj-u'.

7. 4. Od alternacija leksema u prezentskim sintagmama spomenut ćemo samo dvije. Prva je duljenje samoglasnika leksema u odnosu na infinitivnu sintagmu: 'vi:d-i-m' – 'vid-ę-t-i', 'ču:-j-ę-m' – 'ču-t-i', 'rę:ž-ę-m' – 'rez-a-t-i'. Dijakronijski imamo ovdje metatonijski cirkumfleks.

Druga je alternacija u glagola kao 'do:b-l-ę-m' – 'do:p-s-t-i'. To je alternacija prema glagolima tipa 'zi:b-l-ę-m' – 'zi:b-a-t-i'.

7. 5. U tvorbi prostih imperativnih sintagmi, za 2. lice jed., 1. i 2. množine, tri su osnovna tipa. Imperativne sintagme za 1. lice mn. nisu obične. Tipovi su:

- a) 'pi:l-i' – 'pi:l-e-mo,-te';
- b) 'kupuj-ø' – 'kupuj-ø-mo,-te',
- c) 'kopa-j-ø' – 'kopa-j-mo,-te'.

U primjerima kao (*pī, pīmo, pīte*) pored (*pīi, pīte*) imamo tip b) s alternacijom leksema.

Treće lice kazuje se složenom sintagmom, opisno: morfemima 'naj' i 'neḱ' + prezent.

Primjeri: (*plēši i_tī, ... očēte tō, i_primēte, napī se, ... smēi_se, ... skopājte grabu, donēšete_mi tō*).

7. 6. Oznake za infinitiv i supin *-t-* ili *-č-* uvjetovane su leksički. Opreka »inf«. – »supin« izražava se neprekinuto, odnosom *-i – ø* i prekinuto, kada se supinskom morfu pridružuje fonološka alternacija leksema, dug vokal prema kratkom u infinitivu. Infinitivna sintagma dolazi ponekad bez *-i* i tada, ako supin nije označen alternacijom leksema, nema opreke na razini izraza. Primjeri: (*nē_mreḱ spāti – idem spāt, hōče delāti, ājdē dēlat, trēba pomāgati – nē_nitko štēl pomāgat, nēče jēsti, – idēmo jēst, sēči sēč*).

7. 7. Sintagme glagolskog pridjeva radnog tvore se prekinutom oznakom: alternacijom leksema i sufiksom *-l-*. Oznaka za rod i broj ostvaruje se posebno.

Karakteristična alternacija leksema kao oznaka za gl. pridjev radni jeste duljenje korijenskog vokala, formanta, do kojeg dolazi ili samo u sintagmi za muški rod ili samo u sintagmi za ženski rod jednine. Duljenje je uvjetovano leksemom. Ponekad je teško reći da li se u nekih glagola radi o fonološkom duljenju i fonetskom kraćenju ili o fonetskom duljenju fonološki kratkog vokala jer sintagma dolazi i s kratkim i dugim vokalom u govoru. Takvi su (*pōslal – pōslal, dōšēl – dōšēl*). Ipak se mogu dati određeni strukturalni principi ove pojave, uz napomenu da vrijede za većinu slučajeva, ali ne sve. U muškom rodu jednine dolazi do duljenja u glagola s jednosložnom osnovom koja u infinitivu ima kratak vokal, u prezentu dug sa *e*-sufiksom: *gri:z-e-l-ø' – 'griz-ø-l-a,-i', 'se:ik-e-l-ø' – 'sek-ø-l-a,-i'*, itd. U sintagmama ženskog roda jednine do duljenja dolazi u glagola s jednosložnim leksemom koji je u infinitivu kratak, u prezentu dug sa sufiksom *-e-* a pridjevka sintagma za muški rod za slog je kraća nego ostale: *'smēj-a-l-ø,-i' – 'smēj-a:l-a', 'ču-l-ø,-i' – 'ču:l-a', 'preḱ-l-ø,-i' – 'preḱ:l-a'*.

7. 8. Sufiksi *-n-*, *-en-* i *-t-* za tvorbu gl. pridjeva trpnog leksički su uvjetovane varijante. Fonološkom alternacijom vokala u sufiksu ili pred sufiksom označava se sintaktička služba sintagme kao i u ostalih pridjeva, tj. oprekom dug vokal – kratak vokal. Ako vokalu kojim se os-

tvaruje ta opreka prethodi dug vokal, duljenje izostaje. Primjeri: (*mlěi-ko_je kuvāno – kuvāno mlěko, požęta pęęnica – vęę_je požęta, odsę-čęna grāna – bila_je odsęčęna*).

7. 9. Postoji samo jedan glagolski prilog. Kazuje popratnu radnju. Zalihosno upućuje na istovremenost, ali je ne znači jer nema opreke s prijevremenošću ni s poslijevremenošću. Nastavci su -č, -čki i -či dublete. Primjeri: (*idōč, idōči, idōčki, čkomžči, igraiōč, popevaiōč*).

7. 10. Perfekt, futur i kondicional ostvaruju se u okviru složenih glagolskih sintagmi.

Perfekt: gl. pridjev radni + nesvršeni prezent gl. 'biti'. Primjeri: (*nikačę nę z_nāmi posvādil, nūma_e nę trebālo, on_je dōšel, vi_ste rękli, ōni_so brānili*).

Futur: gl. pridjev radni + prezent svršenog vida gl. 'biti'. Pr.: (*nę_bom bāš rękla, tū_boš dōšel, ōn būde rękel, bōmo posadili, kāi bōte de_lāli, āko_sę bōdo štęli*).

Kondicional: gl. pridjev radni + bi. Pr.: (*dā_sę znāl, nę_bi odīšel, ... mogūce_bi ōna uspęla, ... da_nę_bi_ga dęli na_tōreņ*).

7. 11. Spomenute su bile i neke druge glagolske kategorije koje se također ostvaruju u okviru složene sintagme (imperativ, statut). Tako se ostvaruje i kategorija »dokaznika« (JAV 132). U JG postoji i posebna složena sintagma kojom se kazuje gramem neupravnog govora: Infinitiv + bi, npr. (*rękli_so da_bi_męni nękaj_dāti*).

8. Iz tvorbe riječi i leksika

8. 1. U skladu s onim što je rečeno u t. 0. 4. 1. iz tvorbe riječi odabran je samo jedan derivativni morf, i to -ič u muških osobnih imena. U toj službi ovaj sufiks nije poznat u ostalim govorima kajkavskog podravskeg dijalekta, ali je običan i donedavno najrasprostranjeniji u obližnjim bilogorskim (»prekogorskim«, kako Jagnjedovčani kažu) govorima. U tim govorima on dolazi i u ženskih imena (*kātič, káč, bārič, bārč*), ali u Jagnjedovcu ne.

U JG sufiks -ęk znači, u muških imena, (1) deminutivnost i (2) znači hipokoristika. Sufiks -ic- njegova je rjeđa dubleta, dok -ič ili (1) nema nikakva posebna značenja, neutralan je, ili (2) označava deteriorativnost. Primjeri: (*iwek, jōžęk, štęęęk, mātęk – ivica, jožica – ivič, jōžič, štęęić, mātčić*). Oblici kao (*Ivan, Jōsip, Stjępan* ...) imaju ton službenosti.

Ova izomorfa pokazuje također značenje kajkavskog adstrata u razvoju JG.

8. 2. S istog stajališta zanimljive su i neke izolekse na tom području. Jedne povezuju JG s drugim govorima podravskeg dijalekta, druge ga povezuju s bilogorskim govorima. Neke podravske crte sežu i dalje od Jagnjedovca, do Hudovljana.

Od izoleksa koje JG povezuju s bilogorskim navodimo dvije, 'pregršča' i 'tavan'. U podravskim govorima govori se i 'šaka', 'naiš, naiža'. S podravskim govorima povezuju JG izolekse: 'rožda:k' (u Drnju 'ro:seč'), 'nērostec', 'spomi:nati se' (u Podravini i 'meniti'), 'ba:pčica' te 'čupa', 'gņę:zda' i 'zvo:n' prema: 'kęmbrač' (ili slično), 'nērast', 'divāniti se', 'gļędęčę', 'čüp', 'gņęzdo' i 'zvōno'. U Hudovljanima dolazi 'bāpčica' i 'čupa' ('ba:pčica' - »zjenica«, 'rožda:k' - »hrušt«). Zanimljiva je izoleksa za »dūgu«: u JG, nekim podravskim - 'do:ndača', u nekim bilogorskim, Hudovljani, također, ali sa u od q - 'dūndāča', a u Bregima i Miklinoven 'pro:glā'.

ZAKLJUČCI

1. Jagnjedovački govor ulazi u podravske kajkavske govore, kojih je glavna karakteristika da od suprasegmentnih obilježja fonološku vrijednost ima samo kvantiteta. Naglašena mogu biti samo dva posljednja sloga (akcenatske) riječi. Koji će slog biti naglašen, zavisi o duljini ultime: ako je duga, naglašena je, ako je kratka, naglašen je pretposljednji slog. Može se reći da je naglasak fiksiran na pretposljednjoj mori (akcenatske) riječi.

2. Potrebno je ispraviti Ivšićevu tvrdnju da JG predstavlja njegov tip IV⁷, u kojem intonacija u pretposljednjem slogu ima fonološku vrijednost. Razlika između govora koje on označava sa IV⁷ i IV⁸ nije u drukčijoj strukturi suprasegmentnih obilježja, već u različitoj fonetskoj realizaciji iste strukture.

3. Također je potrebno korigirati Ivšićevu podjelu kajkavskog na osnovi akcentuacije. Govori sa zakonom dvaju slogova suprotstavljaju se ostalim govorima IV. grupe kao i ostale grupe međusobno i treba ih izdvojiti iz križevačko-podravskih govora. Prema Brozovićevim kriterijima imaju rang dijalekta i mogu se nazvati *podravski dijalekt*.

4. Podravski dijalekt formiran je do 16. stoljeća na teritoriju komarničke (»de Kamarcha«) župe, odnosno na teritoriju vlastelinstva koje ju je naslijedilo.

U 16. stoljeću za ratova s Turcima dolazi do velikih migracija stanovništva u Podravini i govornici podravskog dijalekta dolaze u kontakt i miješaju se s govornicima drugih kajkavskih dijalekata i govornicima štokavskog narječja. U uvjetima interferencije pojedini mjesni govori različito se razvijaju, ali čuvaju svoju osnovnu karakteristiku, akcentuaciju sa ZDS.

5. Današnji JG formiran je također u takvim uvjetima. U njegovu je razvoju interferencija odigrala znatnu ulogu jer se Jagnjedovec nalazi na periferiji dijalekta kojem pripada. Nastavak -u u Asg imenica ženskog roda II. skupine, gdje bismo prema fonološkom razvoju očekivali *-o, svjedoči o značenju interferencije u razvoju JG.

6. Izvanlingvistički i lingvistički faktori interferencije djelovali su i djeluju jednom u istom smjeru, drugi put u suprotnom.

Kada su djelovali u istom pravcu, razvoj je u skladu s općelingvističkim principom išao od složenijeg k jednostavnijem, npr. jednačenje *o* sa *o*, tendencija jednačenja *e* sa *e*, pojava sinkretizma u DLI mn. itd.

Kada su navedeni faktori djelovali u suprotnim pravcima, a pravci davali su izvanjezični, taj princip se narušava. Kao primjer može poslužiti odstupanje od akcentuacije ZDS. Ta je akcentuacija jednostavnija, neoznačena u odnosu na akcentuaciju u kojoj su mjesto akcenta i intonacija fonološki relevantni, a koju imaju idiomi s kojima je JG u interferenciji. Kako su ti idiomi višeg ranga u društvenom pogledu (standardni jezik), nameću i svoju akcentuaciju, iako je ona složenija, označena.

PRIMJERI GOVORA

1.

gūske₁ so₂ se₃ nē₄ zlēglē, sāmo₅ dvēi. sāt₆ je₇ kūpila₈ drāga₉ fčēra, fčēra₁₀ je₁₁ kūpila₁₂ ōšem, ōnda₁₃ stāra₁₄ je₁₅ ... ōče₁₆ strāšno₁₇ gristi. jā₁₈ sēm₁₉ ji₂₀ rēkla: dēni₂₁ joi₂₂ gūmiju, na₂₃ nōs. tō₂₄ ništ₂₅ ne₂₆ vrēdi, ōna₂₇ mōre₂₈ vgrīsti. namēčo₂₉ nekōi₃₀ a₃₁ i₃₂ ōna₃₃ dēla, al₃₄ ne₃₅ korisiti. – sāmo₃₆ dēni₃₇ joi₃₈ gūmiju₃₉ gōre, na₄₀ nōs, kāj₄₁ nēmre₄₂ klocnōti. i₄₃ dēla₄₄ joi₄₅e, nēmre₄₆ sād₄₇ vgrīsti, sāmo₄₈ nēmre₄₉ jēsti. očō₅₀ jēsti₅₁ dōbro.

sācam₁ okopāla₂ vrta₃ bār, dēd₄ ga₅ bō₆ nakōlil. nējē₇ stigel₈ nakoliti₉ kāt₁₀ je₁₁ išel₁₂ f₁₃šumu₁₄ po₁₅ grañē. dēt₁₆ je₁₇ v₁₈goricāj, rēižē. nekōi₁₉ rēižo₂₀ mām₂₁ dōk₂₂ vēlača₂₃ prējē₂₄ ... pāk₂₅ se₂₆ ōnda₂₇ počmē₂₈ i₂₉ sāce₃₀ rēižē. jē, mōrāmō, imāmo₃₁ tri₃₂ brēga.

(Ana Kovačić)

2.

tū₁ dōle₂ jōš₃ jēdan₄ ima₅ trāktora₆ i₇ sāmovezāčicu, i₈ ōn₉ je₁₀ kōsil. ōn₁₁ ima₁₂ isto₁₃ nekaj₁₄ rožāke₁₅ v₁₆ Rēiki. išel₁₇ je₁₈ nūma₁₉ i₂₀ tāk₂₁ so₂₂ lūdi, znāte₂₃ kāk₂₄ je: dōk₂₅ nāstane₂₆ žētva, tō₂₇ e₂₈ vūra, ōnda₂₉ bi₃₀ si₃₁ štēli₃₂ najedāmpu₃₃t, nē? tō₃₄ ne₃₅ trāja₃₆ četfna₃₇ist₃₈ dāna, tō₃₉ trāja₄₀ pēt, šēst₄₁ dāna, najviše₄₂ ōsam₄₃ dāna i₄₄ gōtovo, tō₄₅ trēba₄₆ biti₄₇ pokōšeno.

ōnda₁ je₂ dēlal₃ nāš₄ māli₅ prēdla₆nske₇ gōdine₈ i₉ tāj₁₀ dōle. većinom₁₁ so₁₂ bili₁₃ tām₁₄ prēik, nē₁₅ znam₁₆ kāk₁₇ se₁₈ zōve₁₉ ōna₂₀ ūlica. kōsili₂₁ so₂₂ ōnda₂₃ vū₂₄ ni₂₅ vulci, tām₂₆ jōš₂₇ mālo₂₈ niže, dē₂₉ ōnai₃₀ kriš. pōznam₃₁ ōnoga₃₂ čōveka, sāmo₃₃ nē₃₄ znam₃₅ kāk₃₆ se₃₇ zōve, kāj₃₈ rēkel₃₉ ōnai₄₀ mladīč₄₁ kāj₄₂ dōšel. pa₄₃ tō₄₄ vam₄₅ je₄₆ kāk₄₇ se₄₈ dōe₄₉ nūtra, ōnda₅₀ e₅₁ tāk₅₂ tā₅₃ zēmļa₅₄ bila₅₅ na₅₆ dēsnu₅₇ strān, tū₅₈ e₅₉ māli₆₀ kōsil, mām₆₁ je₆₂ prēšel₆₃ poprēk₆₄ sāmo₆₅ pūta₆₆ i₆₇ mām₆₈ je₆₉ otišel₇₀ v₇₁ nēgvo₇₂ dvorište₇₃ i₇₄ na₇₅ nēgvo₇₆ ogrādu. ima₇₇ sīna, rēkel₇₈ da₇₉ dēla₈₀ nēgdi. nāš₈₁ māli₈₂ koši₈₃ tām, ōnda₈₄ rēkel₈₅ da₈₆ bi₈₇ ōn₈₈ kūpil₈₉ kombājna. ōnda₉₀ e₉₁ bil₉₂ f₉₃ kompāniu₉₄ z₉₅ ovēm, kāk₉₆ se₉₇ zōve, na₉₈ pilāni. tāk₉₉ smo₁₀₀ se₁₀₁ tām₁₀₂ razgovār₁₀₃ali, káže: pri₁₀₄ nām₁₀₅ bōjo₁₀₆ za₁₀₇ pār₁₀₈ gōdina₁₀₉ nāše₁₁₀ vršalice, bōdo, veli, znāte₁₁₁ kāk₁₁₂ so₁₁₃ lūdi, vēč₁₁₄ nēmre₁₁₅te₁₁₆ ni₁₁₇ težāka₁₁₈ dōbit. svāki₁₁₉ rājši₁₂₀ mālo₁₂₁ više₁₂₂ plāti₁₂₃ pa₁₂₄ kōmbāj₁₂₅ mu₁₂₆ pokōsi.

(Zvonko Kovačić)

3.

ima kod nás ljudi kôji so ôpce nê jěmpot s kosôm odrezali. nêima kâj krâvi dâti jěsti. sâda ide čûpati ôno iz zemļe kâj râni mârvu. Jěr su mnôgi zaostali sa kukuruzôm. kôj su kesnêše sadili, nêso môgli okopâti. a râdne snage nêima, sâmi si kopâjo. dvâ, tri čovêka kâj morô okopâti? râj trebâjo po tjeden dâna kopâti. tâk si misle: sâd dôk se, lěipo vrêime nâstane, sâcemo kopâti i ônda iděmo ôdma na suseñe. kopâne je gotôvo, a trebamo sâd za suseñe. êvo, dôšlo je zlô i nêma više ničega. êvo, bâš dôle kâcēm vîdel, tû pri tónčiju sedlâru. ôn je u sùbotu skôpal kukuruzu i sâda dôšla tâ vôda, odněsla im je svê orâne s kukuruzôm, svê na nêgvu livadu, na senokôšu. sât mislîmo dâ bi se splatîlo studânku saditi. âl je vrêime nê isprâvno ôpet. sât, moguće bi ôna uspěla, âko bila lěipa jěsen. nēmre se ustanôviti vrêime. dâ se lěipo vrêime ustanôvi, ôna bi uspěla i mi bi do jěsěni i ôpet nêkaj vlovîli. al jinâce, vrêime ne pokazûje. sâmo sparîna, sâmo spârno, nêmajo šcēm râniti.

(Mato Vitelj)

4.

lěpo nam je bilo. i ônda tâje Švâba rêkel da dôe kô turista sim, da pë na Šôderîcu i îšel je na Šôderîcu ž nîma. i ôstal je do drugôga dâna i drûgi dân ôpet je sâm otišel tâm. i cûru si je nâšel i vëcjojô pôslal garânciu i sât pë za nîm tâm. ôna je tû stâroga grâda, s cêste odnêkot tâm. ôn je dôšel z nâšěma sim spât. ônda drûgi dân nâtrak je otišel. dôšel je po nâše sim kâj s îšli domâ, tâm v nemâčku.

mlâdi nêso jôš bili tû pri nás. jê, mâma nêi tô imêla râda: nêima ni kâj. znâm štô je dobila. a ôn je f pôdrafki nat tēja radniki. ona mu se dopâla. ôna je vrêidna, ôce delâti, râda dēja: bâka, ne bôte vi tô, mâm se hapîla sê delâti. nêso imêli nîkaj. nêimâjo krâve, nêimâjo ništ, a šestôro bračê je.

ôn je otpisal nôj tâm, sâd bi môralo vëc i od nê dôjti. vište, pôstar otišel, al ni ništ doněsel. i od ovēm sem sê nâdâla i od nîof, z amêrike.

(Draga Vitelj)

LITERATURA

S. BABIĆ, Jezik, Zagreb 1966.

— O odnosu samoglasnika u staroslavenskom i hrvatskosrpskom književnom jeziku, RSI 5.

Z. BARTOLIĆ, Hrvatski kajkavski govori Medimurja, Popevka zemlji, Čakovec 1971.

A. BELIĆ, Akcenatske studije, Beograd 1914.

— Čakavski dijalekat, NESHS I.

— Fonetika, Univerzitetaska predavanja, Beograd 1960.

— Istorija srpskohrvatskoga jezika II, 1 (Reći sa deklinacijom), Beograd 1950, 2 (Reći sa konjugacijom), 1951.

— Kajkavski dijalekat, NESHS II.

— O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku I, Beograd 1958.

— Srpskohrvatski jezik, Enc. Jug. 4.

— Štokavski dijalekat, NESHS IV.

- BRABEC-HRASTE-ŽIVKOVIĆ, Gramatika hrvatskosrpskoga jezika, Zagreb 1965.
- S. BERNŠTEJN, Očerk sravnitel'noj gramatiki slavjanskih jazykov, Moskva 1961.
- L. BLUMFILD, Jazyk, Moskva 1968.
- R. BOŠKOVIĆ, Razvitak sufiksa u južnoslovenskoj jezičkoj zajednici, Beograd 1936.
- D. BROZOVIĆ, O fonetskoj transkripciji u srpskohrvatskom dijalektološkom atlasu, ZFL VI.
- O fonološkom sustavu suvremenog hrvatskosrpskog jezika, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru 4.
 - O S. Ivšiću kao slavenskom i hrvatskosrpskom akcentologu, Ivšićev zbornik, Zagreb 1963.
 - O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosrpskih dijalekata, ZFL III.
 - Standardni jezik, Zagreb 1970.
- L. BROZOVIĆ, Koprivnica, Građa za povijest Koprivnice od najstarijih vremena do 1941. Sredio i ilustrirao S. Kuvec, Rukopis.
- W. BRANDENSTEIN, Einführung in die Phonetik und Phonologie, Wien 1950.
- N. CHOMSKY, Aspekte der Syntax-Theorie, Frankfurt 1969.
- A. CUVAJ, Povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas, Knjiga prva, Zagreb 1907.
- J. ČUK, Plemeniti Kričevčani do postanka županije križevačke, VZA 18.
- Podravina do Bednje i Vočinke i susjedna područja do polovice četrnaestoga vijeka, VZA 18.
- E. DIETH, Vademekum der Phonetik, Bern 1950.
- K. DOČKAL, Srednjovjekovna naselja oko Streze, Starine JAZU 46.
- F. FANCEV, Beiträge zur serbokroatischen Dialektologie, AslPh 29.
- R. FILIPOVIĆ, Kontakti jezika u teoriji i praksi, Zagreb 1971.
- B. FINKA, Leksički problemi u toponomastici, ZFL VI.
- B. FINKA-A. ŠOJAT, Govor otoka Žirja, Rasprave Instituta za jezik JAZU, Knjiga II, Zagreb 1968.
- H. A. GLEASON, An Introduction to Descriptive Linguistics, New York 1961.
- J. GOOSSENS, Strukturelle Sprachgeographie, Heidelberg 1969.
- Đ. GRUBOR, Aspektna značenja, Zagreb 1953.
- M. Halle, The Sound Pattern of Russian, The Hague 1959.
- J. HAMM, Akcenatske opozicije u slavenskim jezicima, RSI 2.
- Staroslavenska gramatika, Zagreb 1958.
 - Štokavština donje Podravine, Zagreb 1949.
- R. HORVAT, Hrvatska Podravina, Zagreb 1933.
- Kako je postalo selo Jagnjedovac, VZA 14.
 - Poviest slobodnog i kraljevskog grada Koprivnice, Zagreb 1943.
 - Povijest Đurđevca, Zagreb 1940.
 - Prilozi za povijest Podravine VZA 15.
- M. HRASTE, Bibliografija radova iz dijalektologije, antroponimije, toponimije i hidronimije na području hrvatskoga ili srpskoga jezika, HDZb 1.
- Čakavski dijalekt, Enc. Jug. 4.
 - Čakavski književni jezik, Enc. Jug. 4.
 - Kajkavski dijalekt, Enc. Jug. 4.
 - Kajkavski književni jezik, Enc. Jug. 4.
 - O konavačkom akcentu u Hrvatskoj, Filologija 1.
- F. ILEŠIĆ, Neke kajkavske (slovenačke i hrv.-kajkavske) jezičke pojave, naročito u prezimenima, JF 16.
- A. V. ISAČENKO, Zur phonologischen Deutung der Akzentverschiebung in den slavischen Sprachen, TCLP 8.

- M. IVIĆ, O problemu padežne sisteme u vezi sa savremenim shvatanjima u lingvističkoj nauci, JF 15.
— Pravci u lingvistici, Ljubljana 1970.
- P. IVIĆ, Die serbokroatischen Dialekte, 's-Gravenhage 1958.
— Glavne linije razvoja prozodijskog sistema u srpskohrvatskom jeziku, Studia za filologiju poljskij i slowiańskij 5, Warszawa 1965.
— Dijalektologija srpskohrvatskoga jezika, Novi Sad 1958.
— Edward Stankiewicz, Towards a Phonemic Typology of the Slavic Languages, ZFL III.
— Izveštaj o terenskom dijalektološkom radu, God FFNS 2.
— Procesi rasterećenja vokalskog sistema u kajkavskim govorima, ZFL VI.
— O klasifikaciji srpskohrvatskih dijalekata, Književnost i jezik, Beograd 1/1963.
— Razvoj principa distribucije u srpskohrvatskom jeziku, Književnost i jezik 2-1968.
— Die Hierarchie der prosodischen Phänomene im serbokroatischen Sprachraum, Phonetica 3-1957.
- P. IVIĆ-I. LEHISTE, Prilozi ispitivanju fonetske i fonološke prirode akcenata u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku, ZFL VI, VII, X.
- S. IVŠIĆ, Današnji posavski govor, Rad 194.
— Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematike, Zbornik Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
— Jezik Hrvata kajkavaca, LjJA 48.
— Osnovna hrvatska kajkavska akcentuacija u Pergošića, Beličev zbornik, Beograd 1937.
— Prilog za slavenski akcentat, Rad 168.
— Slavenska poredbena gramatika, Zagreb 1970.
- R. JAKOBSON, Prinzipien der historischen Phonologie, TCLP 5.
- J. JEDVAJ, Bednjanski govor, HDZb 1.
- Lj. JONKE, »Dikcionar« Adama Patačića, Rad 275.
- Z. JUNKOVIĆ, Izvještaj i istraživanja kajkavskog dijalekta u zagrebačkoj okolici, LjJA 61.
— J. Jedvaj, Bednjanski govor, Filologija 2.
— Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta, Rad 363.
— Napomene o naglasku, Jezik 1-1969-70.
— O jeziku Vitezovićeve Kronike, RSI 2.
- R. KATIČIĆ, Jezikoslovni ogledi, Zagreb 1971.
— Osnovni pojmovi suvremene lingvistike, Zagreb 1967.
- N. KLAIĆ, Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku, Zagreb 1971.
- A. LESKIN, Grammatik der serbokroatischen Sprache, Heidelberg 1914.
- A. M. LUKJANENKO, Kajkavskoe narječje, Kijev 1905.
- T. F. MAGNER, A Zagreb Kajkavian Dialect, The Pennsylvania State University Studies 18, 1966.
- T. MARETIĆ, Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, Zagreb 1931.
- A. MARTINET, Osnovy obščej lingvistiki, Moksva 1963.
- M. MOGUŠ, Današnji senjski govor, Senj 1966.
— Fonološki razvoj hrvatskog jezika, Zagreb 1971.
— Formiranje hrvatskosrpskog vokalizma, RSI 9.
— Gubljenje poluglasa kao uzrok nekim posljedicama u hrvatskosrpskom konsonantizmu, RSI 9.
— O fonemu, Jezik 2, 1967-68.
— O morfemu, Jezik, 4, 1967.
— Prva razvojna faza hrvatskosrpskoga konsonantizma, RSI 10.
— Za novu akcenatsku klasifikaciju u dijalektologiji, ZFL X.
- Ž. MULJAČIĆ, Opća fonologija i fonologija talijanskog jezika, Zagreb 1964.
— Suvremena dijalektologija i etimologija, ZFL VI.

- V. OBLAK, Nešto o međumurskom narječju, Zb NŽO 1.
- S. PAVIČIĆ, Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji, Zagreb 1953.
- E. PAULINY, Fonologický vývin slovenčiny, Bratislava 1963.
- I. POPOVIĆ, Geschichte der serbokroatischen Sprache, Wiesbaden 1960.
— Istorija srpskohrvatskog jezika, Novi Sad 1955.
- F. RAČKI, Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, Starine JAZU 4.
- F. RAMOVŠ, Dialektološka karta slovenskega jezika, Ljubljana 1931.
— Kratka zgodovina slovenskega jezika, Ljubljana 1936.
- V. ŘEHAK, Od hipotetičkog do egzaktnog u jeziku, Zagreb 1968.
- V. ROŽIĆ, Kajkavački dijalekat u Prigorju, Rad 115, 116, 117.
- E. SAPIR, Die Sprache, München 1961.
- F. de SAUSSURE, Opšta lingvistika, Beograd 1969.
- R. SIMEON, Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva, Zagreb 1969.
- P. SKOK, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, 1, Zagreb 1971, 2, 1972.
- H. SKÖLD, Ungarische Endbetonung, Lunds Universitets Arsskrift, Bd. XX 1925, Nr 5, str. 1-116.
- J. STANISLAV, Liptovské nárečia, Turčianski Sv. Martin 1932.
- H. STRIEDTER-TEMPS, Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen, Berlin 1958.
- R. STROHAL, Nešto o historiji hrvatskoga jezika i njegovih narječja, Zagreb 1932.
— Osobine današnjeg lokvarskog narječja, Rad 152.
— Osobine današnjeg ravnogorskog narječja, Rad 162.
- F. ŠIŠIĆ, Županija Virovitička u prošlosti, Osijek 1896.
- A. ŠOJAT, Kajkavski govori u Turopolju, Disertacija, Zagreb 1964. U rukopisu.
— Istraživanje govora u Mraclinu, LjJA 69.
— Kratki navuk jezičnice horvatske (Jezik stare kajkavske književnosti), Kaj 3-4, 5, 7-8, 10 1969.
— Položaj turopoljskih govora u hrvatskoj kajkavštini, ZFL X.
- A. ŠOJAT-V. ZEČEVIĆ, Kajkavski govori u području između Lekenika Trebarjeva i Siska, LjJA 72.
- J. TOPORIŠIĆ, Slovenski (slovenački) jezik, Enc. Jug. 4.
- N. S. TRUBETZKOY, Grundzüge der Phonologie, Prag 1939.
- V. VÁŽNY, O chorvátském »kajkavskem« nářečí Horvátského Gróbu, Podunajská dedina v Československu, Bratislava 1925.
- J. VONČINA, O jeziku ozaljskoga kruga, Kaj 9-1971.
- VOPROSNIK obščeslavjanskogo lingvističeskogo atlasa, Moskva 1965.
- V. ZEČEVIĆ, Govor Hrvatskog Sela, Magistarska radnja, Zagreb 1971. U rukopisu.
- S. ŽIVKOVIĆ, Uvod u opću lingvistiku, Zagreb 1958.
- SUVREMENA LINGVISTIKA, 1-1961, 2-1963, 3-1964, 4-1967.